

Starokršćansko sakralno graditeljstvo na kvarnerskom otočju

Benvin, Vito

Master's thesis / Diplomski rad

2021

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Zadar / Sveučilište u Zadru**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:162:665974>

Rights / Prava: [In copyright](#) / [Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2024-09-22**

Sveučilište u Zadru
Universitas Studiorum
Jadertina | 1396 | 2002 |

Repository / Repozitorij:

[University of Zadar Institutional Repository](#)

zir.nsk.hr

DIGITALNI AKADEMSKI ARHIVI I REPOZITORIJI

Sveučilište u Zadru

Odjel za arheologiju
Diplomski sveučilišni studij arheologije

Vito Benvin

**Starokršćansko sakralno graditeljstvo na
kvarnerskom otočju**

Diplomski rad

Zadar, 2021.

Sveučilište u Zadru
Odjel za arheologiju
Diplomski sveučilišni studij arheologije

Starokršćansko sakralno graditeljstvo na kvarnerskom otočju

Diplomski rad

Student/ica:

Vito Benvin

Mentor/ica:

doc. dr. sc. Josipa Baraka Perica

Zadar, 2021.

Izjava o akademskoj čestitosti

Ja, **Vito Benvin**, ovime izjavljujem da je moj **diplomski** rad pod naslovom **Starokršćansko sakralno graditeljstvo na kvarnerskom otočju** rezultat mojega vlastitog rada, da se temelji na mojim istraživanjima te da se oslanja na izvore i radove navedene u bilješkama i popisu literature. Ni jedan dio mojega rada nije napisan na nedopušten način, odnosno nije prepisan iz necitiranih radova i ne krši bilo čija autorska prava.

Izjavljujem da ni jedan dio ovoga rada nije iskorišten u kojem drugom radu pri bilo kojoj drugoj visokoškolskoj, znanstvenoj, obrazovnoj ili inoj ustanovi.

Sadržaj mojega rada u potpunosti odgovara sadržaju obranjenoga i nakon obrane uređenoga rada.

Zadar, 29. listopada 2021.

SADRŽAJ

1. Uvod.....	1
2. Urbana naselja i crkve.....	3
2.1. Starokršćanske katedrale	3
2.2. Ostale urbane crkve	8
3. Ruralna naselja i crkve.....	12
4. Kastrumi i crkve.....	19
5. Pretpostavljeni starokršćanski sakralni objekti.....	26
6. Zaključak	33
7. Katalog.....	35
7.1. Mirine	35
7.2. Cickini	39
7.3. Sv. Lovre u Krku	43
7.4. Sv. Marija	46
7.5. Sv. Petar.....	51
7.6. Sv. Petar na Kanajtu	54
7.7. Sv. Juraj na Maloj Krasi	57
7.8. Sv. Nikola na Ogrulu	60
7.9. Korintija 1.....	63
7.10. Korintija 2.....	66
7.11. Korintija 3.....	69
7.12. Sv. Marko u Baškoj	72
7.13. Sv. Nikola kod Baške / Mire	75
7.14. Sv. Ivan Krizostomu i sv. Martin	78
7.15. Sv. Vid.....	81
7.16. Sv. Lovre / Lovreški dol.....	84

7.17. Put Fortece 8	87
7.18. Sv. Izidor	89
7.19. Sv. Franje.....	92
7.20. Sv. Petar Apostol	94
7.21. Sv. Martin na poluotočiću <i>Scoglietto</i> /Martinski.....	96
7.22. Sv. Barnaba / Barnarski/ Bernarški	99
7.23. Zaglavac.....	101
7.24. Sv. Marija na groblju Osor	103
7.25. Sv. Petar u Osoru	108
7.26. Sv. Platon na rtu Sonte	111
7.27. Sv. Martin u uvali Martinšćica / Martinšćica 1 i 1 bis	114
7.28. Martinšćica 3	118
7.29. Sv. Andrija na groblju	121
7.30. Sv. Damjan	124
7.31. Studenčić	127
7.32. Crkva nepoznatog titulara u Gornjem Selu Susak	130
7.33. Sv. Ivan na Orudi	132
7.34. Sv. Petar od Oblaka	135
7.35. Sv. Andrija / Sićadrija	139
7.36. Crkva nepoznatog titulara na otočiću Lukovac u uvali Crnika	142
7.37. Sv. Eufemija na Kamporskom polju.....	145
7.38. Sv. Ciprijan.....	148
7.39. Sv. Ivan Evanđelistar	151
7.40. Sv. Marija Velika.....	154
7.41. Sv. Lovre u Banjolu.....	158
7.42. Sv. Martin na Rabu/ Valmartin.....	161

7.43. Sv. Kuzme i Damjan.....	164
7.44. Sv. Marin	168
8. Literatura.....	171
9. Sažetak.....	179

1. Uvod

Kvarnersko otočje čine četiri veća sjevernojadranska otoka s odgovarajućim brojem manjih otoka. Od većih su Krk, Cres, Rab i Lošinj te nešto manji otoci Sv. Marko, Veli Ćutin, Susak, Ilovik, Sv. Petar i Sv. Marin. Na tom se otočju miješaju utjecaji istarskog i dalmatinskog kopna. Početak razvoja i širenja kršćanstva na Kvarnerskom otočju usko je vezan s razvojem prvih crkvenih zajednica. U početku se kršćanstvo i odgovarajuća arhitektura naviše šire u većim urbanim sredinama, a nešto kasnije (iako ne baš puno kasno kako će i pokazati neki primjeri) postupak se nastavlja i u manjim ruralnim mjestima. Starokršćanska se sakralna arhitektura na Kvarnerskom otočju ne razlikuje previše od ostatka starokršćanske arhitekture na obali Jadranskoga mora, no pojavljuju se neke zajedničke karakteristike specifične samo za to područje, a javlja se i zajednička problematika u načinu njihovog istraživanja.

Crkvenom će se sakralnom graditeljstvu u ovom radu pristupiti kroz metodu starokršćanske topografije i proučavanje poveznice crkva – naselje, i preko uobičajene metode starokršćanske arhitekture, odnosno grupiranjem građevina prema tipologiji njihovih arhitektonskih rješenja. Rad je podijeljen u dva osnovna dijela: na raspravu (prvi dio) i na katalog koji se nalazi na samom kraju (drugi dio). U katalogu se nalaze detaljni opisi svakog pojedinačnog lokaliteta. Sakralne objekte možemo ugrubo podijeliti na četiri veće grupe. Prvu grupu, i daleko najbolje istraženu i po mnogome najznačajniju, čine urbana naselja i urbane crkve. O ovoj grupi ima najviše informacija, ali često je izrazito nezahvalna za istraživanje jer su objekti često kontaminirani mlađim obnovama. Treba uzeti u obzir i kontinuitet života na takvim lokalitetima. To često uzrokuje i veću devastaciju nego u nekim manjim ruralnim sredinama. Drugu skupinu čine ruralna naselja i crkve. Ova skupina je podjednako dobro istražena te poprilično dobro dokumentirana. Većinom se radi o sakralnim objektima koji se nalaze izdvojeno od većih naselja što omogućava i olakšava iskopavanje i interpretaciju, ali ipak u mnogim slučajevima neke crkve se nalaze na teško pristupačnim mjestima. Kad je riječ o otocima, često se ova skupina povezuje uz morske putove. Treću skupinu čine crkve u kastrumima, odnosno crkvama koje su služile za potrebe vojnih posada utvrđenih pozicija. Ovaj tip crkava je jako loše istraživani, prvenstveno jer se nalaze na specifičnim teško pristupačnim lokacijama. U četvrtu skupinu ulaze pretpostavljeni starokršćanski objekti. Često se u literaturi javljaju lokaliteti koje ne možemo sa sigurnošću svrstati među starokršćanske. U radu su spomenuti neki objekti koje je nužno temeljitije istražiti i potvrditi njihovu starokršćansku fazu.

Od autora koji su se pretežito bavili ovom tematikom treba izdvojiti P. Chelavier koja u svom djelu *Ecclesiae Dalmatiae* donosi izvaredan pregled starokršćanske arhitekture na području bivše rimske provincije Dalmacije. M. Čaušević Bully i S. Bully među novijim su autorima koji se u brojnim radovima bave ovom temom. Treba još izdvojiti R. Starca koji je jednako tako zaslužan za poznavanje starokršćanske sakralne arhitekture na kvarnerskom otočju. Od ostalih su autora koje treba spomenuti M. Domjan, M. Makarun, J. Čus-Rukonić, M. Bolonić, I. Žic Rokov i A. Mohorovičić. Područjem se u doktorskom radu i nekoliko radova bavila i J. Baraka Perica.

Najznačajnija zajednička poveznica svih prezentiranih lokaliteta je njihova nedovoljna istraživanost. Neki od njih su gotovo i neistraživani. Vidjet ćemo da neki lokaliteti zbog svojih specifičnih položaja nisu ni bili evidentirani jer se izgubio gotovo svaki trag njihovog postojanja. Sve to utječe na stvaranje cjelovitije slike starokršćanskog graditeljstva i arheologije općenito na kvarnerskom otočju.

2. Urbana naselja i crkve

2.1. Starokršćanske katedrale

Karta 1. Starokršćanske katedrale

Kada je riječ o kvarnerskom otočju ovdje je nužno izdvojiti katedralu sv. Marije u gradu Krku, sv. Marije na groblju u Osoru, te sv. Marije Velike u Rabu. Sve katedrale se razvijaju u centrima otočkih zajednica, odnosno u antičkim naseljima *Curictum*, *Apsorus* i *Arba*, koji postaju centri antičkih biskupija. Najstarija u izvorima zabilježena biskupija je ona na Rabu. Prvi put se spominje na sinodi u Saloni od 530. do 533. godine kada saznajemo za ime rapskog biskupa Ticijana.¹ Kada je riječ o prvom spomenu osorske i krčke biskupije moramo navesti Ivana Đakona u *Gradeškim kronikama*, u kojima se navodi da je gradeški patrijarh Ilija, 3. rujna 579. godine u Gradu (Gradežu) sazvaio sinodu. Tom se prilikom konstituiraju tri nove biskupije

¹ DOMIJAN, M., 2005, 5.

u Krku, Pićanu i Osoru.² Kada je riječ o osorskoj biskupiji, ona se spominje još 588. na koncilima u Akvileji, na kojima sudjeluje osorski biskup Aron i njegov nasljednik Konstancije, kao i na drugom koncilu u Niceji, 787. godine kada se još spominje Lovro, osorski biskup „*Laurentius Episcopus Absartianentius*“.³ Za krčku se biskupiju kao pouzdani izvor navodi i 680. godina kada je krčki biskup Andrija sudjelovao u Rimskom crkvenom saboru u sklopu istarskih biskupija koji je održao papa Agaton,⁴ ali se vjerodostojnost ovog dokumenta pokazala problematičnom.⁵ Do današnjeg dana ostala je još samo krčka biskupija, jer je osorska ukinuta 1818. godine, a rapska biskupija je ukinuta 1828. godine. Tom prigodom su navedene biskupije pripojene krčkoj biskupiji.

Kada je riječ o starokršćanskim katedralama, treba spomenuti kako krčka i rapska katedrala imaju kontinuitet do danas, dok ga osorska katedrala gubi iz povijesnih razloga. Grad Osor počinje odumirati osobito od 14. stoljeća zbog kuge i rata s Đenovljanima kada dolazi do razaranja grada. Potom se grad ponovno obnavlja, odnosno gradi se novi bedem po sredini grada, te stara katedrala ostaje izvan zidina. Upravo zato se u 15. stoljeću počinje graditi nova unutar zidina na samom gradskom trgu, dok stara postaje župna crkva na gradskom groblju. Od drevne katedrale je ostala samo mala grobišna crkvica u širini središnjeg broda južne dvojne bazilike. Ova je građevina bila središte istraživanja kroz cijelo prošlo stoljeće. Zbog napuštanja cijelog tog prostora, odnosno prenamjene isključivo u pogrebne svrhe, nije došlo do značajnijih promjena. To omogućuje jasniju sliku lokaliteta, no potrebna su nova istraživanja. Tek je posljednje ukazalo na točno arhitektonsko rješenje dvojne bazilike.⁶

Kada promatramo poziciju unutar grada u kojima se razvijaju tadašnji biskupski centri, trebamo spomenuti da su se sva tri spomenuta centra razvila uz gradske bedeme, odnosno uz rubove antičkih gradova. Kada je riječ o Krku i Osoru, znamo da se razvijaju na ili u blizini termi. Krčka katedrala je legla točno iznad antičkih urbanih termi, u razdoblju kasne antike kada one gube svoju primarnu funkciju. U slučaju Osora, neposredno u blizini bivše katedrale, prilikom urušavanja puta su pronađene suspenzure, te su zaštitnim istraživanjem terme i potvrđene.⁷ Kada je riječ o Rabu, arheološka istraživanja su pokazala kako je katedrala izgrađena najvjerojatnije iznad gradske cisterne. Sličnosti možemo naći u glavnom gradu

² O vjerodostojnosti ovog povijesnog izvora u literaturi postoji sumnja: BRATOŽ, R., 2009, 40; 46.

³ IMAMOVIĆ, E., 1979, 119.

⁴ BOLONIĆ, M., ŽIC ROKOV, I., 2002, 98.; BRATOŽ, R., 2009, 40; 46.

⁵ BRATOŽ, R., 2009, 40; 46.

⁶ ČAUŠEVIĆ, M., 2003, 212.

⁷ Iz razgovora s Matijom Makarunom

rimske provincije Dalmacije, u Saloni. I tamo je, prema tradicionalnoj interpretaciji, zabilježen razvoj prvog kulturnog mjesta, odnosno oratorija uz gradske bedeme i uz izvore vode.⁸ Potom se uz oratorij razvija episkopalni centar.

Usporedbom tlocrta ovih crkvenih kompleksa uočavamo kako je osorska katedrala najkompleksnija, upravo zbog činjenice jer je riječ o dvojnoj bazilici. Ostala su dva kompleksa klasične trobrodne bazilike. Možda upravo iz ovoga možemo očitati važnost Osora jer je on u ovom razdoblju doživio svoj vrhunac. U doba kasne antike, zbog prodora barbara, pomorski promet i trgovina dobivaju na važnosti te se stoga Osor zbog svoje specifične pozicije naglo razvio. Uz to su građani Osora kontrolirali umjetno prokopan kanal Kavada između otoka Cresa i Lošinja iz kojega su stoljećima uzimali značajan prihod u zamjenu za slobodan prolaz kanalom. Upravo je prolazak kroz Lošinjski kanal iz smjera Ilovika pružao puno sigurniju pomorsku rutu u odnosu na drugu pomorsku rutu koja je prolazila zapadnom obalom otoka Lošinja. Grad Osor je bio jedino veće naselje na najkraćoj ruti od Zadra do juga Istre. Pozicije Raba pa i Krka su mnogo uvučenije u kvarnerski zaljev te su se nalazile više na lokalnim trgovačkim putevima ili su pružale sigurniji, ali duži, put od Grčke ka sjevernoj Italiji. No nije to glavni razlog velebnijeg izdanja katedrale u Osoru iako je ona u svakom slučaju najkompleksnija. Prvo se istraživala južna crkva ispod današnje grobne kapele. U prvoj fazi prema B. Fučiću crkva je bila adaptacija nekog objekta. Kvadratnog je tlocrta bez isturene apside, na kojoj se u drugoj fazi nadodaje apsida i trobrodna podjela te još jedna prostorija na jugu na kojoj se kasnije isto nadodaje apsida. Za ovu je prostoriju je B. Fučić vjerovao kako je riječ o južnoj crkvi dvojne bazilike. U sredini se nalazila krstionica, kvadratnog tlocrta s heksagonalnim zdencem. Na kvadratni tlocrt se kasnije nadodala apsida.⁹ Prva faza krstionice u Osoru je usporediva s prvom fazom krstionice u episkopalnom centru u Saloni.¹⁰ Na sjeveru je potom otkrivena druga crkva koja je u prvoj fazi vjerojatno imala ravno začelje. Kasnije se na njoj, jednako kao i na krstionicu i na južnu crkvu, nadodaje polukružna apsida i trobrodna podjela prostora. Upravo je pronalazak mozaičnog poda i stupova koji izravno leže na njemu potvrda kasnije trobrodne podjele prostora.¹¹ Praksa izgradnji dvojnih bazilika je česta u gradovima duž jadranske obale poput Akvileje, Poreča, Pule, Nezakcija, Salone, itd. Zanimljivo je kako ni jedan od ovih primjera nema krstionicu na poziciji na kojoj se nalazi osorska

⁸ Novija istraživanja su pokazala da je oratorij A iz Salone nastao krajem 4. Stoljeća: vidi u MARDEŠIĆ, J., 2008, 317-329.

⁹ FUČIĆ, B., 1995, 112-113.

¹⁰ MARIN, E., 1994, 37.

¹¹ ČAUŠEVIĆ, M., 2003, 205-212.

krstionica. Na Krku u Baškoj se nalazi kompleks dvojnih bazilika ispod današnje crkve sv. Marka. Između njih je pronađena križna krstionica.¹² Treba napomenuti kako se iznad današnjeg kompleksa nalazi mjesno groblje Osora, a donedavno se sjeverno, uz samo groblje, nalazila masovna grobnica talijanskih vojnika koje su ubili partizani, 1945. godine. Njihova se eshumacija provela 2019. godine, što će u mnogočemu omogućiti i olakšati daljna istraživanja ovog kompleksa.

Krčka katedrala sa sigurnošću je bila trobrodna jer je sačuvan jedan stup *in situ* koji to potvrđuje. Originalni stup je sačuvan u cijelosti, ali je kapitel smanjen kako bi odgovarao visini ostalih stupova. To ukazuje kako je starokršćanska kolonada nekad bila viša od današnje.¹³ Apsida je nažalost nepoznanica. U temeljima današnje apsida su vidljivi ostaci starije polukružne apsida koju A. Mohorovičić tumači kao starokršćansku.¹⁴ Tu apsidu M. Jurković datira ipak u nešto kasnije razdoblje, odnosno u period romanike.¹⁵ Upravo zbog toga neki autori poput M. Makaruna smatraju kako katedrala uopće nije imala apsidu nego je ona tek kasnije nadodana u razdoblje romanike.¹⁶ Slično imamo zabilježeno na jednoj drugoj krčkoj starokršćanskoj crkvi, sv. Lovre.¹⁷ Osim ovog lokaliteta, na Krku se nalaze lokaliteti Mirine, te sv. Nikola kod Baške kao crkve iz 5. stoljeća s upisanom apsidom, te možda crkva sv. Marka u Baškoj. Od objekata na Krku s isturenom apsidom koje možemo datirati u 5. stoljeće, možemo još uvrstiti lokalitet Cickini, iako se on datira u 5. stoljeće prvenstveno na temelju kamene plastike. Treba spomenuti da se u sklopu kolonade sv. Mihovila u gradu Krku kao spolije nalaze dva tordirana stupa. Ovim stupovima se bavio R. Flaminio te ih je datirao u 6. stoljeće. Slične stupove nalazimo u sklopu ciborija u crkvi San Apolinare in Classe, a riječ je o ciboriju sv. Eleucadia.¹⁸ M. Makarun smatra kako su možda dva sačuvana starokršćanska stupa u crkvi sv. Mihovila bili dio ciborija krčke katedrale.¹⁹ Na ovom lokalitetu sa sigurnošću je pronađen narteks te mozaički pod.

U slučaju rapske katedrale situacija je nešto jasnija kada je riječ o apsidi. Ovdje sa sigurnošću možemo tvrditi kako je crkva imala poligonalnu apsidu koja je s unutrašnje strane bila polukružna. Crkva je vrlo vjerojatno bila trobrodna s pet pari stupova, dok se ispred crkve

¹² JAKŠIĆ, N., NOVAK, N., 2009, 403-410.

¹³ LUCIĆ, S., 2005, 114.

¹⁴ MOHORVIČIĆ, A., 1971, 19-34.

¹⁵ LUCIĆ, S., 2005, 114.

¹⁶ Iz razgovora s M. Makarunom.

¹⁷ MAKARUN, M., 2019.

¹⁸ FLAMINIO, R., 2011, 573-597.

¹⁹ Iz razgovora s M. Makarunom.

možda nalazio atrij koji se zadržao i u romanici, odnosno do 12. stoljeća.²⁰ Prema svemu navedenom, slična je Eufrazijevoj bazilici u Poreču, s jedinom razlikom u poziciji krstionice. U rapskom slučaju krstionica se nalazi sjeverno od katedrale što je regionalna specifičnost dalmatinskih crkvi. U slučaju Eufrazijeve bazilike krstionica se nalazi ispred pročelja kao na brojnim drugim lokacijama sjevernog Jadrana. Uz to treba spomenuti kako je ova crkva u kasnoantičkom periodu sigurno imala ciborij. To potvrđuju stupovi današnjeg ciborija. Narteksa nije bilo jer je atrij imao tu funkciju. U ovoj crkvi pronađeni su ostaci mozaičnog poda koji su slični mozaicima s drugih lokaliteta diljem Jadrana, poput Salone, Poreča, Zadra, Akvileje, Grada itd.²¹

Kod svih navedenih katedrala pronađena je krstionica. Krčka i rapska se nalaze na sjeveru od katedrale dok je osorska u središtu između dvije bazilike. Promatrajući njihove tlocrte trebamo spomenuti kako se sve tri razlikuju. U Krku se nalazi kružni krsni zdenac, na Rabu križni, dok je u Osoru riječ o heksagonalnom zdencu. U sva tri slučaja krstionice se mogu vrlo rano datirati.

Jedan izrazito važan spomenik iz ovog razdoblja dolazi iz Osora. Riječ je o Osorskom kredu (vjerovanju). On se sačuvao u dva odvojena kamena ulomka. Prvi ulomak je kružnog oblika s perforacijom i sadrži 6 redaka teksta. Vjerojatno je originalni kameni natpis prenamijenjen u tambur stupa. Drugi ulomak, koji je nešto kasnije pronađen, ima peterostraničan oblik i sadrži 12 redaka teksta. Tekst ovog kamenog natpisa je Apostolsko vjerovanje i vjerojatno je najstariji primjer takvog ispisa na kamenu. Ovaj spomenik se može prema A. Benvenu datirati u kraj 5., odnosno početak 6. stoljeća. I ostale katedrale imaju nalaze kamene plastike. U slučaju rapske katedrale sačuvani su već spomenuti, kasnoantički stupovi (njih 6). Baze i kapiteli su ukomponirani u renesansni ciborij. Drugi par kapitela u katedrali je vjerojatno iz kasnoantičkog perioda. U Krku od kamene plastike treba izdvojiti tri starokršćanska kapitela krčke katedrale od kojih je najzanimljiviji četvrti kapitel južne kolonade. On se nalazi na već spomenutom starokršćanskom stupu.

²⁰ DOMIJAN, M., 2005, 8.

²¹ DOMIJAN, M., 2007, 89-106.

2.2. Ostale urbane crkve

Karta 2. Ostale urbane crkve

Osim već spomenutih episkopalnih centara u antičkim naseljima *Curicumum*, *Apsorusu* i *Arbi*, imamo još četiri primjera starokršćanskih objekata u urbanim sredinama. U antičkom *Fulfinumu* nalazi se crkva nepoznatog titulara poznata u literaturi pod nazivom Mirine. U zapadnom dijelu grada Krka nalaze se ostaci crkve sv. Lovre. Kada je riječ o gradu Osoru, ovdje se nalazi crkva sv. Petra u samom centru. Arheološka slika starokršćanskog lokaliteta je slabije poznata, ali je sigurno potvrđena starokršćanska faza arhitekture. Lokalitet je iznimno važan za razdoblje srednjeg vijeka. Zadnji primjer pak nalazimo u centru grada Raba. Tu se nalaze ostaci crkve sv. Ivana Evanđeliste.

Starokršćanski se kompleks u Mirinama nalazi na samom ulazu u antički *Fulfinum*, odnosno u blizini uvale Sepen. Arheološka istraživanja još nisu ukazala na postojanje bedema grada *Fulfinuma*. Promatrajući poziciju antičkog foruma u odnosu na lokalitet Mirine možemo primjetiti da se starokršćanski lokalitet vjerojatno nalazio na periferiji grada. Potvrda te teze se

dobila zahvaljujući istraživanjima provedenih devedesetih godina 20. stoljeća kada je utvrđeno kako na začelju crkve nema nikakvih gradskih struktura već isključivo kasnoantička nekropola.²² Kasnijim napuštanjem grada u 7. st. i postupnim preseljenjem grada na područje današnjeg Omišlja nije značio kraj razvoja crkve u Mirinama. Njezini visoki zidovi i kula omogućili su kakvu takvu sigurnost u iznimno nesigurnom razdoblju kasne antike i ranog srednjeg vijeka. Svakako treba spomenuti orijentiranost ka moru koju ovaj lokalitet preko luke nikad nije izgubio. Zanimljiva je činjenica da je *Fulfinum* bio municipij jednako kao i *Curicum*, ali se ovdje ne javlja potreba za razvojem biskupije kao i u Krku. N. Novak to tumači kako nije bilo potrebe za razvojem još jedne biskupije jer je krčka biskupija već postojala.²³ Crkva sv. Lovre u Krku nalazi se na samoj periferiji antičkog grada Krka, odnosno izvan gradskih zidina na području nekropole. Sličan primjer možemo naći u slučaju crkve sv. Ivana na Relji. Ovdje je starokršćanska crkva izgrađena iznad zapadnog dijela nekropole Relja.²⁴ Bitno drukčiju poziciju zauzimaju druga dva lokaliteta sv. Petar u Osoru i sv. Ivan Evanđelista u Rabu. Ova dva lokaliteta se ne nalaze izvan gradskih zidina ili na periferiji, već unutar samoga grada, odnosno unutar gradskih bedema. Arheološka istraživanja su pokazala kako je sv. Petar u Osoru izgrađen iznad kasnoantičkih stambenih objekata ili u neposrednoj blizini.²⁵ U slučaju sv. Ivana Evanđeliste arheologija je pokazala kako je izgrađen iznad neke važne javne građevine nepoznate namjene neposredno uz gradske bedeme.²⁶

Kada je riječ o samom tlocrtu, treba spomenuti kako bazilika Mirine u *Fulfinumu* ima križni tlocrt. Sličan tlocrt je zabilježen i u Osoru te možda kod crkve sv. Lovre u gradu Krku. Upravo se takav tlocrt veže uz simboliku Krista. To se može povezati s pobjedom kristološke ortodogme nad arijanskim pobijanjem Kristove istodobnosti s Ocem.²⁷ Najbliži oblik crkve križnog tlocrta s kojim možemo povezati ovakve tlocrte je svakako crkva sv. Križa u Raveni s mauzolejem Gale Placidije.²⁸ Kada je riječ o crkvama s ravnim začeljnim zidom i upisanom apsidom onda ovakav stil treba isto potražiti u sjevernoj Italiji. Kod nas u Istri zabilježeno je više sličnih lokaliteta, npr. Predeufrazijana u Poreču, katedrala u Puli i Nezakcij.²⁹ Slična rješenja se pronalaze i na Kvarneru, odnosno na Krku, sv. Nikola kraj Baške, te sv. Lovre u

²² ČAUŠEVIĆ-BULLY, M., VALENT, I., 2015, 123.

²³ NOVAK, N., 2011, 63.

²⁴ UGLEŠIĆ, A., 2002, 27-30.

²⁵ BULLY, S., JURKOVIĆ, M., ČAUŠEVIĆ-BULLY, M., MARIĆ, I., 2015, 103-127.

²⁶ DOMIJAN, M., 2007, 156.

²⁷ NOVAK, N., 2011, 44-45.

²⁸ NOVAK, N., 2011, 45.

²⁹ NOVAK, N., 2011, 46.

gradu Krku. Crkva je polukružnu apsidu dobila tek u razdoblju romanike.³⁰ Sveti Ivan Evanđelistar ima nešto drukčije začelje. Prema M. Domijanu crkva je bila trobrodna s polukružnom apsidom na istoku. Apsida je u ovom slučaju bila veća od središnjeg broda crkve. Takav je tip tlocrta zabilježen u episkopalnom centru u Zadru.³¹ Prema N. Novaku crkva sv. Ivana Evanđeliste u Rabu je u prvoj fazi imala ravni začeljni zid. On je to potvrdio iskopavanjima i pronalaskom mozaika i ziđa, ali rad nije nikad objavljen te stoga nemamo uvid u istraživanja.³²

Mirine i sv. Lovre u Krku imaju grobišni karakter, odnosno nastale su na području kasnoantičkog groblja. Mirinski primjer je nešto značajniji jer ima veći primjer ukopa.³³ U slučaju sv. Lovre zbog masovne ponovne upotrebe groblja i grobova, odnosno ponovnog korištenja kasnoantičkih grobnica kroz srednji i novi vijek, originalni kasnoantički ukopi gotovo da i nisu pronađeni.³⁴ Kada je riječ o osorskom primjeru, ovdje je zabilježen mauzolej koji se u grubo može datirati između 6. i 10. stoljeća. Groblje se razvija u razdoblju srednjeg vijeka. Situacija u gradu Rabu je i u ovom slučaju jedinstvena jer nisu pronađene ni kasnoantičke ni srednjovjekovne nekropole.

Kamena platika je zabilježena na sva četiri nalazišta. Najslabije na sv. Lovri gdje su pronađeni samo nalazi manjih fragmenata. Značajnijih nalaza ima iz Mirina gdje je pronađena veća količina fragmenata menze, stupića, tranzena, pluteja, a brojni su nalazi malih kapitela stupića.³⁵ Kada je riječ o Svetom Petru u Osoru, ponovno otkriveni dedikacijski natpis tribuna *Marius*a je najbolji dokaz postojanja starokršćanske faze crkve. Natpis je publiciran u CIL-u³⁶ DE DONIS DI ET SCI PAVLS S(...) MARIVS TRIBVNOS CON / CONIOGEN SVAM VV (...) II SVIS VOTOM SVOM SOLVET.

U natpisu se spominje tribun Marije te posveta crkve sv. Pavlu i sv. Petru. Prema navedenom se može datirati u razdoblje nakon Justinjanove rekonkviste u 6./7. stoljeće.³⁷ Na ovom lokalitetu također je pronađen ulomak starokršćanske oltarne pregrade.³⁸ U crkvi sv. Ivana Evanđeliste pronađen je relikvijar uzidan u zvonik. Poklopac nije sačuvan, međutim

³⁰ MAKARUN, M., 2019.

³¹ DOMIJAN, M., 2007, 157, vidi i VEŽIĆ, P., 2005, UGLEŠIĆ, A., 2002

³² NOVAK, N., 2011, 46.

³³ NOVAK, N., 2011, 66-67

³⁴ MAKARUN, M., 2011

³⁵ NOVAK, N., 2011, 47-63.

³⁶ CIL III, suppl. 2, 10146. Diel 1925-1931, n° 1940.

³⁷ BULLY, S., JURKOVIĆ, M., ČAUŠEVIĆ-BULLY, M., MARIĆ, I., 2015, 110-111.

³⁸ ČAUŠEVIĆ-BULLY, M., MARIĆ, I., BULLY, S., JURKOVIĆ, M., 2017, 797-808.

sačuvana je škrinjica. Njega se može datirati u 5. stoljeće. Na kutevima relikvijara su vidljivi tordirani pilastri, a na čeonj strani uočavamo biljni okrugli vjenac s viticama i bršljanovim listom na završecima ispod vjenca. U središtu je latinski križić sa slovima A i Ω. Osim toga zabilježen je ponovno upotrebljen poligonalni stup u deambulatoriju koji je vjerojatno starokršćanska spolija.³⁹

Tri lokaliteta se mogu datirati u razdoblje 5. stoljeća, dok se u slučaju sv. Petra u Osoru mora biti oprezniji prilikom datiranja zbog slabe očuvanosti i istraženosti te faze crkve. Na temelju natpisa moglo bi se zaključiti kako je nastao u vrijeme ili neposredno nakon Justinijanove rekonkviste, odnosno u 6./7. stoljeću.⁴⁰

Ova se četiri lokaliteta mogu dovesti u vezu sa samostanima i redovničkim zajednicama. Na području Mirina je, prema mišljenju M. Čaušević-Bullyje, postojala nekakva zajednica zadužena za prihvat putnika. Upravo je to mogla biti redovnička zajednica.⁴¹ Iz dokumenata crkve sv. Lovre u Krku saznajemo o postojanju benediktinskog samostana sv. Lovre.⁴² Sličan primjer je crkva sv. Petra gdje se razvija jedan od najbitnih samostana iz srednjovjekovnog razdoblja. U ovom slučaju osnutak samostana vežemo uz benediktince u 11. stoljeću. Jednako tako na Rabu u sklopu crkve sv. Ivana Evanđeliste dolazi do osnutka benediktinskog samostana. U prva tri primjera vidimo kako dolazi do „re-upotrebe“ starokršćanskih crkvi, ponekad grobljanskih za potrebe redovničkih zajednica. Prema mišljenju M. Čaušević-Bully možemo to vezati uz funkciju *custodes martyrum* ovih cenobijskih zajednica. Većinom se to veže uz mjesta štovanja ukopa ili relikvija.⁴³

³⁹ DOMIJAN, M., 2007, 157-158.

⁴⁰ BULLY, S., JURKOVIĆ, M., ČAUŠEVIĆ-BULLY, M., MARIĆ, I., 2015, 110-111.

⁴¹ ČAUŠEVIĆ-BULLY, BULLY, S., 2020, 277-279.

⁴² BOZANIĆ, A., 2016, 60-61.

⁴³ ČAUŠEVIĆ-BULLY, M., BULLY, S., 2015, 80.

3. Ruralna naselja i crkve

Karta 3. Ruralne crkve

Kršćanstvo se, osim u većim centrima duž istočne jadranske obale, ubrzo počinje javljati i u manjim sredinama, odnosno u ruralnim naseljima. Ovakva naselja je vrlo teško ubicirati, jer su slabo istražena ili pak potpuno izgubljena. Često se događa da je zapravo crkvena građevina glavni indikator naselja. Posebno se ističu crkve s krstionicama jer se za njih može pretpostaviti kongregacijska funkcija. Pisani povijesni izvori na otocima spominju i postojanje samostana. Najstariji spomen redovništva na otocima je pismo Sv. Jeronima iz 374. godine u kojem spominje redovnika Bonasa te opisuje njegov život na izoliranom, najvjerojatnije dalmatinskom, otoku (to se može zaključiti po jednom kasnijem pismu jer u ovom se nigdje direktno se spominje Dalmacija).⁴⁴ Sv. Jeronim spominje redovnike na dalmatinskim otocima u još nekoliko kasnijih pisama od kojih je možda najznačajnije ono iz godine 405. U njemu spominje poznanika Julijana koji je financirao gradnju samostana na nekom dalmatinskom

⁴⁴ Hieronimus ep. III (prema BARAKA PERICA, J., 2014, 125, bilješka 7).

otoku.⁴⁵ U Istri se prvi osnuci samostana vežu uz nadbiskupa Maksimijana iz Ravene. On je osnovao samostan sv. Marije u Puli i samostan sv. Andrije na istoimenom otočiću kod Rovinja sredinom 6. stoljeća.⁴⁶

U aktima se salonitanskih sabora iz 530. i 533. godine, kako bi se objasnila uloga svećenika unutar ruralnih sredina za crkve u kojima su službovali, koristi termin *parochialis ecclesia* ili *parochia*.⁴⁷ Tada se čak brani gradnja novih crkava ukoliko nisu imale sredstava za održavanje ili se spominju napuštene crkve. Sve to upućuje da je u prvoj polovici 6. stoljeća ruralni prostor rimske provincije Dalmacije, pa samim time vjerojatno i na otocima, bio poprilično kristijaniziran.⁴⁸

Dakle, naselja su obično nepoznata, crkve su im glavni indikatori. Na temelju se objavljenih rezultata arheoloških rekognosciranja prostora neposredno uz otočke starokršćanske crkve, ali i šireg prostora, može zaključiti da su crkve često smještene na obali, uz prirodne luke i na rubu plodnog polja. One su središnje građevine ruralnih naselja i često osim kongregacijske imaju i grobišnu ulogu. Nije rijedak slučaj da se u središtu te iste uvale pronađe i vila koja je još uvijek u funkciji (to je na Kvarneru potvrđeno na Martinšnici, a slične se situacije na dalmatinskim otocima mogu pronaći u Lovrečini na Braču, uvali Polače na Mljetu ili na Lastovu u Ublima).⁴⁹

Ako crkve koje se razvijaju uz vile rustike želimo svrstati u kategorije, onda bismo ih mogli podijeliti u dvije skupine. Prvu čine crkve koje su nastale dok je vila još bila u upotrebi. To se ujedno smatra posljednjim stupnjem razvoja vila rustika. Za prepoznavanje takvih nužno je kvalitetno i detaljno izvoditi arheološka istraživanja. Drugu skupinu čine crkve koje se razvijaju nakon što je vila izgubila svoju stambeno–gospodarsku funkciju te su se zbog pojačanog naseljavanja preobrazile u naselja.⁵⁰ Treba navesti kako starokršćanske crkve tada čak više nisu samo religijski centri, već postaju mjesta okupljanja, trgovine, te sabirališta poreznih davanja.⁵¹

Još je jedna značajna točka za razvoj ruralnih naselja i crkvi svakako smještaj na trgovačkim rutama, odnosno korištenje starih već ustaljenih ruta i puteva. M. Zaninović i Z.

⁴⁵ Hieronimus ep. CXVIII (prema BARAKA PERICA, J., 2014, 126, bilješka 10).

⁴⁶ ČAUŠEVIĆ-BULLY, M., BULLY, S., 2012, 79.

⁴⁷ Vidi u BARAKA PERICA, J., 2014, 128.

⁴⁸ BARAKA PERICA, J., 2014, 128-130.

⁴⁹ BARAKA PERICA, J., 2014, 159-166.

⁵⁰ ZGRABLIĆ, M., BULIĆ, D., 2017, 48.

⁵¹ ZGRABLIĆ, M., 2012, 63.

Brusić gotovo su istovremeno primijetili kako se kršćanstvo širi dobrim rimskim cestama, ali još više morem.⁵² S obzirom da je u ovom djelu riječ o kršćanstvu kasne antike na kvarnerskom otočju, pomorske rute su odigrale ključnu ulogu u razvoju tih lokaliteta. Najbolji primjer toga je već spomenuta crkva sv. Petra od Oblaka na istoimenom otoku. Ovdje se nalazila jedna od najvećih sakralnih građevina kvarnerskog otočja, a jedan od razloga zašto se na tako malom otočiću razvija ovako velika crkva svakako je činjenica da je smješten na glavnoj pomorskoj ruti iz sjeverne Italije ka Grčkoj i obrnuto. Pomorske plovidbe su u antičko vrijeme bile dugotrajne te bi često trajale po par mjeseci. Jedan od glavnih razloga je bila nužnost plovidbe samo po danu, u ljetnim mjesecima i po povoljnim vjetrovima. Istočna obala Jadrana je bila idealna za plovidbu jer je pružala mnoge sigurne luke i pristaništa. Upravo se na takvim postajama u vrijeme kasne antike razvijaju i crkve. Često su bile namijenjene pomorcima. Vjerojatno se zbog toga na sv. Petru razvila tako velika crkva. Zanimljivo je kako nije pronađeno naselje, no postoje naznake naselja u antici. Na to upućuju nalazi antičkih spolija u crkvi sv. Andrije na Iloviku. Pronađena vila rustika koja do sad još nije istraživana, možda bude dala odgovor gdje se nalazilo naselje za koju se veže sv. Petar od Oblaka. Prema mišljenju Čaušević-Bully možda je upravo ova pozicija na glavnom antičkom pomorskom putu zauzimala vrlo važnu ulogu i u lokalnoj organizaciji trgovine i prometa. Prema njoj se upravo ovdje organiziralo posredništvo za trgovinu i prijevoz prema riječkom zaljevu i Senju, što bi moglo objasniti zašto ovdje nalazimo ovako veliku baziliku.⁵³

Još jedan crkveni kompleks na glavnoj pomorskoj ruti od otoka sv. Petra prema Osoru je svakako crkveni kompleks u uvali Martinšćica u južnom djelu otoka Cresa. Tu se nalaze dvije zanimljive crkve pored jedne veće vile. Također, i u ovom je slučaju vila slabije istražena. Istraživanja vile su ipak pokazala postojanje kasnoantičke faze te da je u nekakvom obliku u kraćem razdoblju crkva koegzistirala zajedno s vilom. Veličina glavne crkve lokaliteta Martinšćica upućuje na zaključak kako crkva nije bila privatni oratorij vile.⁵⁴

Iduću lokalitet je crkva sv. Lovre podno Loznatog na području Lovreškog dola. Uokolo crkve zabilježeno je postojanje rimske vile i naselja, ali s obzirom da se nalazi na slabo pristupačnom terenu, u suštini se ipak malo toga zna o široj slici lokaliteta. A. Cella navodi kako su mještani pronašli grobove te procjenjuje da ih je bilo stotinjak. Po opisu se čini kako se radi o prapovijesnim, antičkim i kasnoantičkim ukopima. To sve upućuje na moguće

⁵² ZANINOVIĆ, M., 1993, 137.; BRUSIĆ, Z., 1993, 223-236.

⁵³ ČAUŠEVIĆ-BULLY, M., BULLY, S., 2020, 271-290.

⁵⁴ ČAUŠEVIĆ-BULLY, M., BULLY, S., 2020, 279-281.

postojanje naselja koje je kroz vrijeme zamrlo. Toponim poput Polazine (lat. *palatium*) ili pak Pogani (lat. *pagus ili pagani*) također upućuju na postojanje naselja. Treba napomenuti kako nisu izvršena intenzivnija istraživanja, osobito ne u posljednjim godinama.

Dalje prema sjeveru, odnosno prema obližnjem otoku Krku susrećemo dva lokaliteta: sv. Juraj u Maloj Krasi i sv. Petar na Kanajtu. Ova dva lokaliteta su nastala na temeljima *ville rusticae*. Starokršćanska faza crkve sv. Jurja je izgrađena u južnom dijelu ove antičke vile. Bočni sjeverni zid crkve je podijelio veću prostoriju vile, u čijem se sklopu nalazi i manja cisterna, na dva dijela. Jedino je apsida sakralnog kompleksa izašla van okvira starih antičkih zidova. Unutrašnje dvorište vile je poslužio kao narteks crkve u kojem je pronađeno groblje neke manje lokalne zajednice. Sv. Petar na Kanajtu se jednako tako razvija unutar gabarita ranocarske ili kasnoantičke vile rustike. Ova crkva se podjednako razvija u južnom dijelu antičkog kompleksa. Prema mišljenju R. Starca vila je mogla biti pretvorena u samostan za vrijeme izgradnje crkve. Slično je zabilježeno na lokalitetu sv. Lucije u Jurandvoru. Stoga se za poziciju Kanajat i crkvu sv. Petra može konstantirati da se tu u početku nalazila *villa rustica*, vjerojatno peristilnog tipa koja je kasnije možda prerasla u samostan, a u srednjem vijeku u manje naselje.⁵⁵

Na krajnjem jugoistočnom dijelu otoka Krka, odnosno na poluotoku Sokolu, nalazi se jedan iznimo zanimljiv lokalitet. Riječ je o utvrdi Korintija i manjem naselju u podnožju utvrde na području zvanom Bosor u uvali Mala Luka. Crkvu unutar utvrde ćemo obraditi u sljedećem poglavlju, a u ovom ćemo se pozabaviti dvjema sakralnim strukturama koja se nalaze u samom naselju.⁵⁶ Treba spomenuti prije svega usmenu predaju prema kojoj Bašćani, stanovnici Baške potječu iz ovog naselja. Prema predaji su došli kao izbjeglice iz Bosora u Staru Bašku, odnosno u utvrđeno naselje iznad današnje Baške u neposrednoj blizini crkve sv. Ivana Krstitelja.⁵⁷ Na samom lokalitetu uz obalu uvale uočavaju se kamene gomile, te strukture zidova. Ž. Tomičić je rekognoscirao naselje te ga je opisao na sljedeći način: na dnu uvale se nalazi nasebinska zona. Na istočnom i jugoistočnom rubu se primjećuje koncentracija sakralnih objekata. Tu se nalazi crkva sv. Nikole iz ranijeg razbolja ispod kojeg se nalazi veća longitudinalna crkva, a na krajnjem jugoistočnom dijelu se nalazi *cella triconha*. Zapadnije se od ove crkve nalaze ostaci strukture koje je on okarakterizirao kao *cella memoriae*, odnosno to je manja struktura s apsidom od oko 1 metar. Na sjevernoj obali uvale uočava se manja utvrda pravokutnog tlocrta.

⁵⁵ STARAC, R., 2004, 217-221.

⁵⁶ Njih se isto može vezivati uz kastrum, ali s obzirom na veću koncentraciju sakralnih struktura na ovom području, odlučio sam ih obraditi u sklopu naselja.

⁵⁷ FABER, A., 1986/1987, 121.

Ona je predstavljala dodatnu zaštitu naselju. Zapadno od tog objekta nalaze se suhozidno građeni objekti koje je Ž. Tomičić okarakterizirao kao primitivne nastambe autohtonog stanovništva koje su svjesno izdvojene od ostatka naselja.⁵⁸ Ovo naselje je svakako bilo ekonomska baza utvrde na Korintiji. U bizini se može uočiti velika količina obradive površine, more je jednako tako pružalo nepresušan izvor hrane, a vode na ovom lokalitetu ima u dovoljnoj količini iz niza manjih izvora koji su i danas vidljivi. Ako znamo da se ovaj dio otoka sada koristi za ispašu ovaca, ne bi nas začudilo da je i tada bio prikladan za razvoj stočarstva. Jedino čega nedostaje je drvo, no možda je vegetacija u tom razdoblju bila znatno drugačija, iako ne treba zaboraviti da se s druge strane morskog kanala nalazi Velebit bogat drvećem.

U susjednoj bašćanskoj dolini nalaze se dva lokaliteta, a riječ je o sv. Nikoli /Mire i sv. Marku u Baškoj. Upravo je na području Baške postojao jedan manji emporij, koji je vjerojatno imao jake veze s obližnjim kopnom, odnosno gradovima *Senia* (Senjom) i *Lopsica* (Sveti Juraj). Arheološka istraživanja izvedena ispod današnje crkve sv. Marka su pokazala kako je crkva nastala iznad starokršćanske dvojne bazilike s krstionicom te paljevinske nekropole koje se nalazi južno od današnje crkve. Nekropola ima kontinuitet. Pronađeni su i kršćanski grobovi. Upravo prilikom iskopavanja krstionice uočava se ponovna upotreba kamenja s antičkih objekata. Sjeverna crkva ovog dvojnog kompleksa je poprilična nepoznanica jer je slabije očuvana. Ona je nastradala prilikom izgradnje ceste, ali se na južnoj crkvi može primijetiti kako je nastala adaptacijom nekog antičkog objekta. Apsida je jedini dio crkve koji je morao izaći iz gabarita ranije strukture.⁵⁹ U Bašćanskoj dolini se nalazi još jedan lokalitet poznat u literaturi pod nazivom Mire. Mire je lokalitet smješten između Baške i Jurandvora. Prema R. Starcu na ovom se području nalazilo manje rimskodobno naselje koje ima svoj kontinuitet u razdoblju kasne antike.⁶⁰

Osim na plovnim putevima zabilježeno je ruralno naselje i odgovarajuća crkva na poziciji nedaleko ceste koja spaja dva veća antička centra na otoku Krku, *Curictum* i *Fulfinum*. Ovdje je nastala crkva poznata pod nazivom Cickini u neposrednoj blizini stambeno-gospodarskog objekta koji ima svoje početke u 1./2. stoljeću. Radi bolje interpretacije stambeno-gospodarskog objekta, nužna su dodatna istraživanja.

Na području otoka Raba zabilježene su tri starokršćanska ruralna sakralna objekta. Za sv. Ciprijana i sv. Martina se može pretpostaviti da se razvijaju u sklopu vila rustika ili pak

⁵⁸ TOMIČIĆ, Ž., 1988/1989, 34-35.

⁵⁹ JAKŠIĆ, N., NOVAK, N., 2009, 403-410.

⁶⁰ STARAC, R., 2006, 312-313.

manjih kasnoantičkih naselja. Ova dva lokaliteta nalaze se uz obalu koja su prigodna mjesta za razvoj naselja ili vila. Upravo u blizini sv. Martina/ Valmartina nalaze se antičke i kasnoantičke nekropole u uvali Pudarica što ukazuje na postojanje nekakvog naselja u blizini.⁶¹ Posljednji lokalitet na otoku Rabu o kojemu znamo nešto više je sv. Lovre u Banjolu. Nalazi se na području agera grada Arbe, odnosno na poljoprivrednom području na kojem je pronađen cijeli niz *villa rustica*. Prema mišljenju arheologa koji su istraživali lokalitet, crkva je morala pripadati nekom biskupu ili bogatom kršćaninu.⁶² Jednako tako i u ovom slučaju ne znamo je li starokršćanski sakralni objekt nastao na temeljima nekakvog antičkog ruralnog objekta.

Promatrajući tlocrte ruralnih starokršćanskih sakralnih objekata primjetit ćemo kako ne postoji točno određena tlocrtna osnova, već ona varira. U 5. stoljeću javljaju se iznimno veliki sakralni objekti s ravnim začeljnim zidom. U tu skupinu spada crkveni kompleks sv. Petar od Oblaka kod Ilovika, sv. Nikola pored Baške i sv. Lovre u Banjolu. Sve tri crkve imaju narteks, ali se unutarnji raspored razlikuje. Zbog izgradnje mjesnog groblja unutar nekadašnje crkve sv. Petra od Oblaka ne može se utvrditi unutarnji raspored već se može samo pretpostaviti. Crkva sv. Lovre u Banjolu pak ima zabilježenu samostojeću supseliju, dok u slučaju sv. Nikole / Mire imamo upisanu polukružnu apsidu uz koju bočni prostori tvore dvije pastoforije, odnosno sekretarije. Ne trebamo zaboraviti da je originalna prva faza ove crkve bila jednako tako dvoranskog tipa, ali su se preinakom nadodale dvije sekretarije. Na ovom se lokalitetu nalazi iznimno dobro očuvani mozaični pod s imenima donatora.⁶³ Na prijelazu iz 5. na 6. stoljeće se javljaju crkve križnog tlocrta. U ovu skupinu spada sv. Martin u uvali Martinšćica /Martinšćica 1, lokalitet Cickini i sv. Martin na Rabu / Valmartin. Riječ je o iznimno velikim i kompleksnim crkvenim objektima koji su bogati brojim pomoćnim prostorijama. U slučaju lokaliteta Cickini pronađena je i krstionica.⁶⁴ Pretpostavlja se postojanje crkve križnog tlocrta u Baškoj ispod današnje crkve sv. Marka, no nezahvalno je sa sigurnošću to tvrditi jer je poprilično stradala prilikom izgradnje ceste. Ova crkva je bila sjeverna crkva dvojne bazilike koja se nalazila na ovoj lokaciji. Južna crkva je pak jednostavna jednobrodna crkva s polukružnom apsidom. Na ovom lokalitetu treba izdvojiti križnu krstionicu s križnim krsnim zdencem iznimno bogato ukrašena mozaicima i djelomično freskama.⁶⁵ Ovo je jedina, uz osorsku katedralu, zabilježena dvojna bazilika na kvarnerskim otocima. Još jedan rijetki oblik crkve je zabilježen u naselju u

⁶¹ ČAUŠEVIĆ-BULLY, M., BULLY, S., RIZNER, M., 2012, 529-530.

⁶² BROGIOLO, G., P., CHAVARRIA ARNAU, A., GIACOMELLO, F., JURKOVIĆ, M., BILOGRIVIĆ, G., 2017, 666-673.

⁶³ STARAC, R., 1996, 137-141

⁶⁴ STARAC, R., 2004, 217-221.

⁶⁵ JAKŠIĆ, N., NOVAK, N., 2009, 403-410.

Maloj Luci, a riječ je o crkvi nepoznatog titulara Korintija 2. s trolisnom apsidom. Ovakav tlocrt na kvarnerskim otocima je zabilježen samo na otoku Krku.⁶⁶ Posljednju skupinu crkvi čine vrlo jednostavni jednobrodni sakralni objekti s polukužnim apsidama. Neki od ovih objekata završavaju s poligonalnom apsidom te ih se datira u 6. stoljeće, odnosno u razdoblje poslije Justinijanove rekonkviste. Primjeri takvih crkvi su sv. Petar na Kanajitu, sv. Juraj u Maloj Krasi, Martinšćivca 3, sv. Andrija na Iloviku/Sićadrija, te sv. Lovre na Cresu/ Lovreški dol i sv. Ciprijan na Rabu s poligonalnom apsidom.

Na Kvarnerskom otočju postoje tri ruralna crkvena sklopa koja možemo povezati s redovništvom. Prvi takav lokalitet je Cickini o kojem postoje dvije pretpostavke. Prva pretpostavka za ovaj lokalitet je da je riječ o starokršćanskom samostanu, odnosno da je nekakva redovnička zajednica bila nadležna za ovu crkvu.⁶⁷ Druga je pretpostavka za ovaj lokalitet da se radi o crkvenoj zajednici na čijem čelu je bio prezbiter u funkciji prestavnika crkvenog klera.⁶⁸ Istraživanja struktura pored crkve možda će nam u budućnosti dati jasniju sliku ovog lokaliteta. Crkva sv. Marina u uvali Martinšćica je vjerojatno još jedan primjer mogućeg satrokršćanskog samostana. Ni u ovom slučaju ne možemo sa sigurnošću utvrditi samostanski karakter ovog lokaliteta. Na području ovoga lokaliteta je, prema nalazima, vrlo vjerojatno postojao samostan, ali nepoznato nam je razdoblje kada dolazi do osnutka tog samostana, odnosno je li riječ o starokršćanskom ili ranosrednjovjekovnom samostanu. Prema mišljenju M. Čaušević-Bully crkva sv. Martin je bila djedovina osorskog biskupa na kojoj se u razdoblju ranog srednjeg vijeka razvija samostan nama nepoznate redovničke zajednice.⁶⁹ Treći starokršćanski lokalitet koji možemo vezati uz redovničku zajednicu je sv. Petar od Oblaka. U ovom slučaju ne treba tražiti starokršćanski samostan jer, prema svemu sudeći, tek u 11. stoljeću dolazi do prenamjene ove velike bazilike u manji benediktinski samostan.⁷⁰

⁶⁶ ŠILJEG, B., 2008, 84-87.

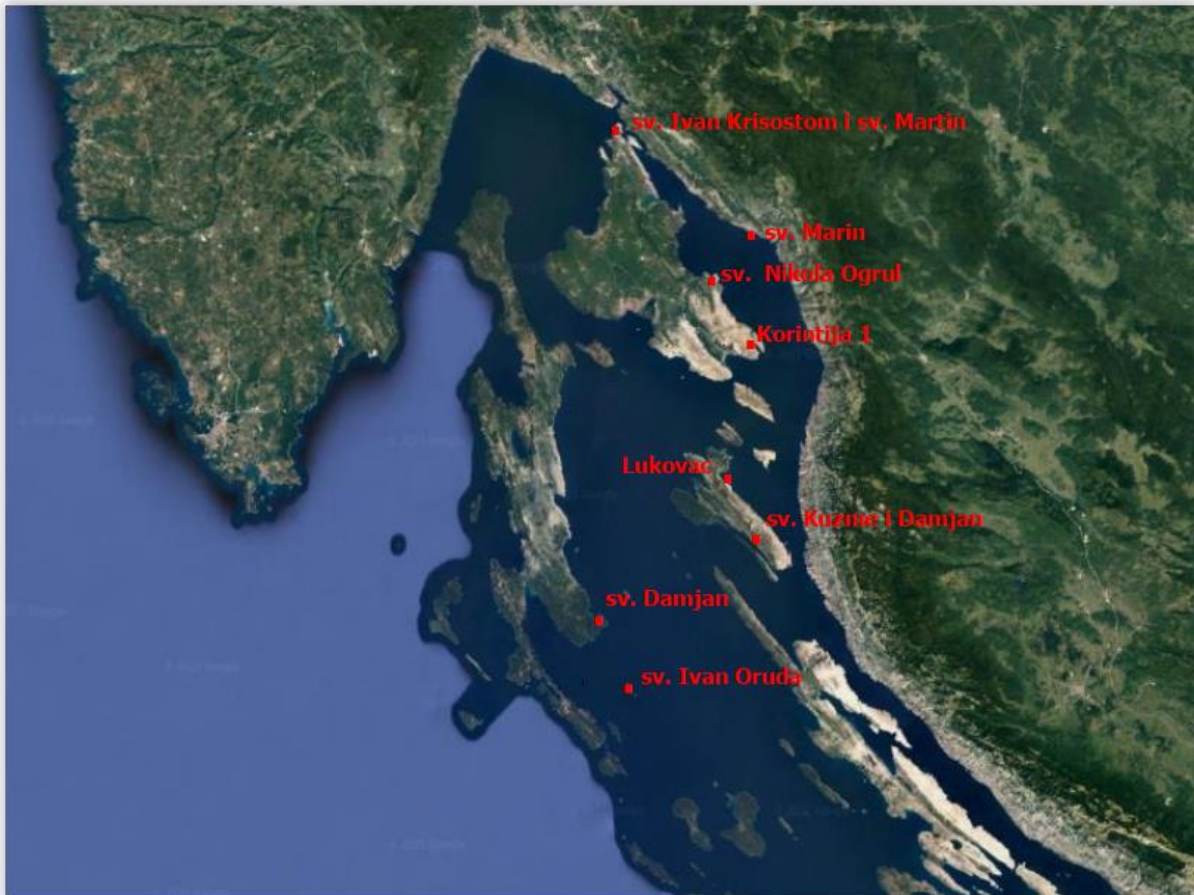
⁶⁷ ČAUŠEVIĆ-BULLY, M., BULLY, S., 2020, 275-276.

⁶⁸ BARAKA PERICA, 2013, vidi zaljučak 159-166; ČAUŠEVIĆ-BULLY, M., BULLY, S., 2020, 275-276.

⁶⁹ ČAUŠEVIĆ-BULLY, M., BULLY, S., 2020, 279-281.

⁷⁰ DLAČIĆ, M., 2016, 76-77.

4. Kastrumi i crkve

Karta 4 kastrumi i crkve

U ovoj skupini crkvenih građevina govorit ćemo o sakralnim objektima koje nalazimo u kastrumima na raznim pozicijama kvarnerskog otočja. Ovdje pripadaju i crkve koje možemo povezati s bizantskim utverdama u neposrednoj blizini. To su sv. Nikola na Ogrulu, Korintija 1, sv. Ivan Krisostom i sv. Martin na otoku sv. Marko, sv. Ivan na Orudi, zatim crkva na otočiću Lukovac, sv. Kuzme i Damjan Barbat na otoku Rabu, te na kraju crkva sv. Marin na istoimenom otoku ispred Novog Vinodolskog, odnosno ispred utvrde Lopar.

Prema mišljenju Florina Curte većina bizanskih utvrda na Balkanu zauzima površinu manju od 1 ha. Prema njemu takve su utvrde bile namjenjene garnizonima od šestotinjak vojnika. Stoga možemo doći do zaključka kako su utvrde koje zauzimaju oko 0.5 ha površine morale sadržavati u najvećem broju oko 300 vojnika.⁷¹ Većinu utvrda na kvarnerskom otočju možemo

⁷¹ JURKOVIĆ, M., TURKOVIĆ, T., 2009, 15-16.

svrstati u ovu skupinu. Tu je riječ prije svega o Korintiji na Krku te utvrđi Sv. Kuzme i Damjana na Rabu koje su relativno dobro istražene. U navedenu skupinu možemo još uvrstiti utvrdu na otoku sv. Marko i utvrdu na otočiću Lukovcu koje su manje poznate. Sve ove utvrde zauzimale su površinu od odprilike 0.5 ha.

Utvrda Almis na otoku sv. Marko bila je iznimno važna točka za kontrolu Tihog kanala, odnosno kanala koji odvaja otok Krk od obližnjeg kopna. Stoga ne čudi činjenica da je u razdoblju bizantske vlasti ovdje postojao kastrum. Tu činjenicu je jednako tako prepoznala Republika Venecija koja je nastavila upotrebu pozicije gradnjom novih utvrda. U sklopu ove utvrde se spominju čak dva starokršćanska objekta, a riječ je o sv. Ivanu Krizostomu i sv. Martinu. Jedna se crkva nalazi na sjevernom dijelu utvrde dok druga više nije vidljiva. Treba spomenuti kako je jedan dio utvrde stradao prilikom gradnje krčkog mosta. Riječ je o istočnom dijelu koji je uništen zajedno s dijelom otoka. Utvrda se nalazi na najvišoj točki otoka na istoku gdje je pristup otoku onemogućen zbog strme obale. Zapadni dio otoka je puno blaži i omogućava lakši pristup utvrđi. Osim crkvi zabilježena je cisterna građena po antičkom uzoru sa žbukom pomiješanom s drobljenom antičkom opekom. Zanimljiv je nalaz fibule u obliku križa s golubicom koju možemo datirati u 6. stoljeće.⁷²

Sljedeća utvrda sličnih karakteristika je Korintija koja se nalazi na zapadnom dijelu otoka Krka, odnosno na rtu Sokol. Utvrda se nalazi na koti od 122 m i služila je za kontrolu prolaza između otoka Krka i kopna. Sama utvrda se nalazi na jugu rta Sokol te nije vidljiva s mora, odnosno bila je uočljiva tek prilikom ulaska u Velu luku. To je omogućavalo dodatnu sigurnost utvrđi koja je s manjim osmatračnicama na višim dijelovima rta osiguravalo jednako kvalitetan nadzor prostora. Osim toga u podnožju se razvija manje naselje te dvije luke koje su mogle imati skiveno brodovlje za zaštitu prolaza.⁷³ Prema Ž. Tomičiću upravo takav položaj kastruma upućuje na talasokraciju.⁷⁴ Utvrda se sastojala od obrambenih zidova te kvadratnih kula duž čitave dužine bedema. Veća koncentracija obrambenih elemenata nalazi se na dijelu bedema koji gleda prema Veloj luci. Tu se nalazi i poligonalna kula. Utvrda je imala dva ulaza, jedan na zapadu dok je drugi bio na jugoistoku utvrde. Treba spomenuti kako su oba bila branjena dugim hodnikom. Nađene su dvije cisterne od kojih se jedna bitno razlikuje od one na sv. Marku jer je riječ o udubljenom živcu. Sakralni objekt se nalazi na zaravnatom sjevernom dijelu utvrde.

⁷² FABER, A., 1986/ 1987, 119-121.

⁷³ FABER, A., 1986/1987, 121-123.

⁷⁴ TOMIČIĆ, Ž., 1995, 97.

Postoje još najmanje dva starokršćanska sakralna objekta u naselju Bosar koje smo već spomenuli.⁷⁵

Sljedeći primjer je utvrda sv. Kuzme i Damjana u Barbatu na otoku Rabu. Sličnih je dimenzija poput prethodno navedenih utvrda. Nalazi se iznad Barbata na udaljenosti oko 2 km, te oko 3 km od grada Raba. Bedemi utvrde zatvaraju prostor u obliku nepravilnog trokuta. Crkva je u središtu okrenuta prema glavnom ulazu koji se nalazi na sjevernom zidu utvrde. Najviša točka je na sjeveroistoku te se nalazi na koti od oko 226,5 m. Duž zapadne i sjeverne strane bedem je ojačan kontraforama. Uzduž bedema se uočavaju stambeni objekti. Poprilično veliki broj takvih objekata čini ju posebnom za ovo područje. Prema mišljenju Ž. Tomičića utvrda je originalno bila namijenjena za smještaj bizantske vojne posade, ali je kasnije kroz povijest postala refugij za imućnije stanovništvo otoka. Ovakvo mišljenje bi moglo objasniti postojanje cijelog niza stambenih objekata unutar utvrde.⁷⁶

U ovu skupinu utvrda možemo uvrstiti i moguću manju bizantsku utvrdu na Lukavcu. Oko navedenog lokaliteta postoji problematika radi li se o manjoj bizanskoj utvrdi, ili pak o samostanskom kompleksu. Na otočiću se djelomično uočavaju zidovi i podnica te sakralni objekt u samom središtu. Kada računamo veličinu zaravnatog dijela otoka, onda možemo uočiti da zauzima površinu od oko 0.4 ha. Ukoliko je to bila približna veličina utvrde, onda ju to čini nešto manjom u odnosu na Korintiju i sv. Kuzme i Damjana. No za sigurniju potvrdu nužna su arheološka istraživanja. Pozicija na kojoj se nalazi svakako je reprezentativna jer je idealna za obranu otoka od napada s kopna.⁷⁷

Sada kada smo spomenuli prethodno navedene utvrde preostaju još tri lokaliteta; na Palacolu, na rtu Glavina te utvrda Lopar. Utvrda koju povezujemo sa sv. Marinom je poprilično nepoznata i neistražena. Radi kvalitetnije interpretacije nužna su veća arheološka istraživanja. To osobito vrijedi za njenu kasnoantičku fazu. Prema mišljenju A. Janeša i I. Pleštine utvrda egzistira od 4. stoljeća do kasnije faze ranog srednjeg vijeka.⁷⁸

Jedan specifični obrambeni sistem nalazi se na rtu Glavina. Rt se nalazi na koti od 103 m. Pozicija je jako dobro obranjiva uz minimalnu intervenciju. Ovdje se nalazi bedem koj ima smjer sjever-jug i zatvara vrh rta sve do strmih stijena koje se ruše u more. Pristup rtu je moguć iz dva smjera. Na sjeveru je uvala Srščica, a na jugu je uvala Ogrul. Ogrul je značajan jer se tu

⁷⁵ TOMIČIĆ, Ž., 1986/1987, 150.

⁷⁶ JURKOVIĆ, M., TURKOVIĆ, T., 2009, 15-36.

⁷⁷ ČAUŠEVIĆ-BULLY, M., BULLY, S., RIZNER, M., VALENT, IVAN., 2014, 423-425.

⁷⁸ JANEŠ, A., PLEŠTINA, I., 2015, 67-75.

nalazi crkva sv. Nikole koju možemo dovesti u vezu s obrambenim sustavom na rtu Glavina. Upravo je ova uvala prema Z. Brusiću mogla pružati sklonište i istežalište za manji broj brodova. Odmah uz crkvu se nalazi plodno polje bogato vodom poznato pod toponimom Vinca koje je moglo malobrojnim stanovnicima utvrde pružati osnovne uvjete za život.⁷⁹ Bedem na rtu Glavina poznat je pod nazivom Veli grad, no vrlo vjerojatno nije bila riječ o nekakvom većem naselju. Unutar bedema nema naznaka drugih objekata. Sam bedem je bio građen od poluobrađenog kamena vezan čvrstim vapnenim mortom. Širina bedema je iznosila 0,82 m te je imala s unutarnje strane kontrafore koje su nosile ophodni hodnik građen od drva. Na polovici bedema se uočava ulaz širine 2,9 m i duljine 5,65 m. Ulaz je bio flankiran dvijema kulama koje su u gornjem dijelu morale biti izgrađene od drva. Ovakav tip obrambenog bedema je usporediv s dijelom *Claustra Alpium Iuliarium* iznad Rijeke u Jelenju. Prema mišljenju A. Faber ova struktura vjerojatno je služila kao osmatračnica neke jake pomorske sile, najvjerojatnije Bizanta.⁸⁰

Sljedeći, ujedno i posljednji objekt, manja je utvrda na otoku Palacolu. Otok se nalazi na ulazu u Lošinjski kanal, odnosno jugoistočno do otoka Cresa. Na otočiću se uočavaju zidovi objekta 27,55 x 27,32 m. Utvrda je imala strane orjentirane prema vjetru te dva ulaza, jedan na jugoistoku, drugi na jugozapadu. Unutar objekta nema nikakvih nakupina kamena koje mogu predstavljati nekakve objekte. Bedem je bio građen od nepravilnog kamena slagan u redove te spojen s većom količinom vapnene žbuke. Na zidovima se uočavaju rupe, neke su morale biti korištene za skele prilikom gradnje, a neke upućuju na postojanje trijema s unutarnje strane utvrde. Jugozapadni kut utvrde se bitno razlikuje od ostatka utvrde jer se ovdje nalazilo povišeno motrište i stan za stalnu stražu. Može se uočiti i manji prozor. Sakralni se objekt sv. Ivan nalazi na susjednom otoku Oruda. Ova dva otoka su vjerojatno ranije bila spojena. Za razliku od Orude, Palacol je izrazito nepristupačan otok za pristajanje što je svakako omogućilo kvalitetniju obranu otoka.⁸¹

Na obližnjem otoku Cresu na rtu Sv. Damjan postoje naznake nekakvog antičkog objekta. Prema R. Starcu riječ je antičkoj nadzornoj postaji, odnosno neki njeni dijelovi upućuju na bizansku tradiciju gradnje.⁸² Ako je to točno, može se povazati s utvrdom na Palacolu koja je bila na vidljivoj udaljenosti.

⁷⁹ BRUSIĆ, Z., 1988, 113.

⁸⁰ FABER, A., 1986/1987, 116-119.

⁸¹ BADURINA, A., 1982, 171-177.

⁸² STARAC, R., 2011, 29.

Uz to treba uzeti u obzir razmatranje E. Imamovića da se u uvali Jadrinščica nalazilo nekakvo manje naselje.⁸³ Tu se vrlo vjerojatno nalazi starokršćanska crkva ispod današnje crkve sv. Andrije na groblju Punta Križe. Sve to daje jasniju sliku arheološke situacije na širem prostoru. Osim zaštitu navedenog naselja, ove utvrde su kontrolirale prolaz kroz lošinjski kanal, odnosno plovni put prema gradu Osoru. Treba spomenuti kako se na rtu sv. Damjan na području moguće utvrde nalaze ostaci crkve. Riječ je upravo o crkvi sv. Damjana koju po gradnji prema nekim autorima možemo smjestiti u rani srednji vijek, a to potvrđuje pronađeni ulomak predromaničke plastike.⁸⁴ S obzirom na toponim vrlo lako bi arheološka istraživanja mogla potvrditi starokršćansku fazu ove crkve. No za sada potvrde o postojanju starokršćanske crkve nemamo.

Usporedbom sakralne arhitekture na tako specifičnim lokalitetima kao što su kastrumi, vidjet ćemo kako se uvijek radi o sličnim tlocrtnim rješenjima. Prvenstveno je riječ o jednostavnim jednobrodnim crkvama s apsidom. Razlike su minimalne i to u obliku drugačijih apsida ili pak u različitim upotrebama lezena. Sve je to logično uzmemo li u obzir da se radi o vojnim utverdama gdje nije bilo potrebe za velebnim i raskošnim crkvama. Iako je većinom bilo riječ o manjim ili srednje velikim crkvenim objektima, imamo naznake o postojanju različitih dodatnih prostorija. Najbolji primjer je sv. Ivan na Orudi gdje dvije dodatne prostorije tvore nešto slično transeptu. Dugo vremena se vjerovalo kako je riječ o troapsidalnoj crkvi prvenstveno zbog činjenice da je na južnom aneksu u kasnijoj fazi nadodana apside. Upravo zato ovu crkvu kao troapsidalnu spominju Mohorovičić 1954, Badurina 1982, Čus-Rukonić 1998, Blečić i Sušan 2005. Tek su istraživanja M. Čaušević-Bully i S. Bully to opovrgnula. Osim sv. Ivana na Orudi naznake postojanja dodatnih prostorija imamo kod sv. Nikole na Ogrulu, Svetog Kuzme i Damjana, crkve nepoznatog titulara na Lukovcu, Korintija 1 i sv. Marin. Jedini objekt koji ne spominje dodatne prostorije je sakralni objekt na Sv. Marku koji je slabo istražen i dokumentiran u literaturi.

Većina crkava ima polukružne apside s lezenama koje završavaju polukružnim lukom i s prozorima u sredini plašta apside. Najbolji primjeri toga su sv. Nikola u Ogrulu, te sv. Kuzme i Damjana čije su apside očuvane u visini. Na ovim primjerima se vidi da je apida bila natkrivena kalotom. Slični primjeri ovih navedenih, ali sačuvanih samo u tlocrtu su sv. Marin i Korintija 1. Ovaj posljednji primjer se nešto razlikuje od ostalih jer je crkva imala dodatne lezene i na bočnim zidovima. To je vidljivo na južnom zidu crkve dok na sjevernom zidu možemo samo pretpostaviti sličnu situaciju. Sv. Ivan na Orudi nije imao lezene, ali je imao

⁸³ IMAMOVIĆ, E., 1975, 220.

⁸⁴ DLAČIĆ, M., 2016, 18.

polukružnu apsidu s prozorom na kojemu se u žbuki uočava otisak tranzene,⁸⁵ stoga možemo pretpostaviti kako su i u ostalim primjerima prozori vrlo vjerojatno imali tranzene. Samo jedan primjer sakralne arhitekture koje vežemo uz kastrume nije imao polukružnu apsidu, a riječ je o crkvi nepoznatog titulara na otočiću Lukovcu. Ovdje imamo crkvu s poligonalnom apsidom na kojemu uočavamo četiri lezene. Prije se mislilo kako je riječ o polukružnoj apsidi, ali su nova istraživanja to opovrgnula.⁸⁶

Većina navedenih sakralnih objekata nalazi se unutar perimetra kastruma i to najčešće u samom središtu, odnosno na uzvišenju. Jedine izimke su sv. Nikola na Ogrulu i sv. Ivan na Orudi koji se nalaze podalje od utvrđenja. Treba napomenuti kako ni utvrda na Palacolu i Veli Grad nisu klasični kastrumi već manje utvrđene obrambene strukture, stoga nisu imale crkve u sklopu tih objekata, nego se crkveni sklopovi razvijaju u neposrednoj blizini u obliku samostanskih kompleksa. O samostanu na Ogrulu prvi piše I. Feretić. Prema njemu ovdje su bili fratri sv. Pavla pustinjaka. I. Cubich pak piše da je ovdje postojao prastari samostan u kojem su stanovali bijeli fratri sv. Nikole, zvani grčki fratri.⁸⁷ Kasnije prema I. Ostojiću ovaj samostan preuzimaju benediktinci. Značajno je to da upravo benediktince vežemo uz utvrde ranijih epoha.⁸⁸ O postojanju samostana na Orudi pak imamo zabilježeno kod lokalnih ljudi, ali i kod nekih autora poput lošinjskog povjesničara G. Bonicellia koji čak smatra da ovaj samostan grčki fratri napuštaju oko 1018. godine. S. Zucci to povezuje s jednom od dvije veće intervencije venecijanske pomorske sile, odnosno prema njemu je upravo Venecija razlog napuštanja grčkih fratara. Kod lokalnog stanovništva je ipak ostalo u sjećanju da su na ovo području nekad obitavali Garci, odnosno Grci.⁸⁹ Prema mišljenju M. Dlačić ovdje su morali obitavati redovnici svetog Bazilija.⁹⁰

Većina opisanih sakralnih objekata veže se s razdobljem poslije Justinijanove rekonkviste, odnosno poslije sukoba Bizanta s Ostrogotima koji se odvijao u razdoblju od 533. do 553. godine. Tada se javila potreba da se zaštite nove granice carstva, te potreba za novim plovnim putevima ka sjevernoj Italiji.⁹¹ Upravo zbog toga dolazi do gradnje cijelog niza utvrđenih naselja duž čitave jadranske obale. Utvrđenja su različita, ali imaju jednu zajedničku karakteristiku: u sklopu utvrđenja ili u neposrednoj blizini u većini se slučajeva gradi sakralni

⁸⁵ ČAUŠEVIĆ-BULLY, M., BULLY, S., 2013, 415-418.

⁸⁶ ČAUŠEVIĆ-BULLY, M., BULLY, S., RIZNER, M., VALENT, I., 2014, 423-425.

⁸⁷ BOLONIĆ, M., ŽIC ROKOV, I., 2002, 483.

⁸⁸ FABER, A., 1986/1987, 119.

⁸⁹ ZUCCI, S., 2009, 22-24.

⁹⁰ DLAČIĆ, M., 2016, 75.

⁹¹ TOMIČIĆ, Ž., 1995, 97.

objekt. To je razumljivo s obzirom da u navedenim obrambenim strukturama boravi bizantska vojska te samim time u većim kastrumima na kvarnerskom otočju nalazimo male, jednostavne, kvadratne crkve s apsidom. Većinu se navedenih sakralnih objekata stoga može datirati u razdoblje poslije Justinijanove rekonkviste. Jedina crkva koja se uobičajeno datirala u 7. stoljeće je crkva sv. Ivana na Orudi i to prvenstveno jer je bila krivo interpretirana. Arheološka istraživanja su pokazala kako nije riječ o troapsidalnoj crkvi koju je moguće datirati tek od 7. stoljeća,⁹² već je riječ o sličnoj arhitekturi kao i na ostalim lokalitetima te ju stoga treba datirati u isto radoblje, odnosno u 6. stoljeće.

⁹² ČAUŠEVIĆ-BULLY, M., BULLY, S., 2013, 415-418.

5. Pretpostavljeni starokršćanski sakralni objekti

Karta 5. Pretpostavljeni starokršćanski sakralni objekti

Na kvarnerskom otočju se nalaze lokaliteti čiju starokršćansku osnovu možemo samo pretpostaviti jer nedostaju informacije i nisu dovoljno istraženi. Nedaleko Omišlja u blizini uvale Blatina nalazi se lokalitet Mohorovo. Ovaj toponim govori o kultu svetog Hermagore (Mohor, Samager), čiji se kult širio u razdoblju kasne antike. Na tom se lokalitetu nalazi naseobinski kompleks koji je istraživan od 2004. do 2005. godine od strane M. Čaušević. Poveći objekt unutar kompleksa smatrao se mogućim starokršćanskim sakralnim objektom, no istraživanja su to opovrgnula. Bilo je riječ o kasnoantičkom stambenom objektu.⁹³ Crkva stoga na ovom lokalitetu za sada još nije pronađena, ali prema mišljenju N. Novaka crkva je morala postojati. Temeljita bi istraživanja ovog lokaliteta u budućnosti mogla potvrditi ovu teoriju.⁹⁴

⁹³ ČAUŠEVIĆ, M., 2005, 268-270.

⁹⁴ NOVAK, N., 2011, 74.

Na sjeveroistočnoj obali otoka Krka kod mjesta Šilo nalazi se bizantska vojna utvrda. Ako ju uspoređujemo s ostalim primjerima vojnih utvrda poput Korintije i sv. Marka, za pretpostaviti je postojanje jednobrodne jednoapsidalne crkvice za potrebe vojne posade koja je boravila u utvrdi. Takav objekt za sada nije pronađen te su potrebna arheološka istraživanja koja bi mogla dati odgovor.

U solinskoj se uvali, na jednom rtu nasuprot sela Klimno, nalaze ruševine romaničke crkvice sv. Petra kod Solina. Na ovoj se lokaciji u razdoblju antike nalazila keramičarska radionica⁹⁵, stoga je B. Fučić pretpostavio starokršćansku fazu crkve. Jedina naznaka postojanja takvog objekta je pronalazak kamena s prikazom tzv. *crux gemmate*. Ovaj ikonografski prikaz prema B. Fučiću ima korijene u konstantinovskom razdoblju, odnosno starokršćanskom periodu.⁹⁶

Pretpostavljena je crkva sv. Petra u gradu Krku kod Plodina još jedan mogući starokršćanski sakralni objekt. Nažalost ostao je sačuvan samo jedan zid koji ima smjer sjever-jug te se u jednom trenutku lomi prema istoku. U unutarnjem kutu tog zida nalazi se zidana grobnica karakteristična za starokršćansko razdoblje. Analizom ¹⁴C grob je datiran u 8. stoljeće. Prema tome arheolog M. Makarun pretpostavlja kako se ovdje nalazila moguća starokršćanska crkva.⁹⁷

Na području Male Luke podno Korintije nalazi se treća starokršćanska crkva Korintija 3. O tome piše Ž. Tomičić. Prema njegovom mišljenju ispod crkve sv. Nikole trebala bi se nalaziti veća longitudinalna crkva, no ona danas nije vidljiva te su zbog sigurne potvrde nužna arheološka istraživanja.⁹⁸

U Bašćanskoj se dolini nalazi crkvice sv. Lucije kod Jurandvora. Arheološka istraživanja su pokazala kako je sagrađena iznad vile rustike. Prilikom iskopavanja pronađen je veći broj kamene plastike iz starokršćanskog perioda. Dio materijala je mogao doći s okolnog područja, ali prema mišljenju R. Starca najvjerojatnije dio potječe upravo iz ovog lokaliteta. Upravo je navedeni autor prilikom istraživanja potvrdio postojanje adaptacije prostorije rimske vile u 6. stoljeću na čijim se osnovama u 12. stoljeću razvija samostan i današnje crkva. Stoga R. Starc pretpostavlja postojanje manjeg starokršćanskog oratorija u razdoblju kasne antike.⁹⁹

⁹⁵ LIPOVAC VRKLJAN, G., STARAC, R., 2007, 97-98.

⁹⁶ FUČIĆ, B., 1961, 115-121.

⁹⁷ MAKARUN, M., 2013, 404-405.

⁹⁸ TOMIČIĆ, Ž., 1988/1989, 35.

⁹⁹ STARAC, R., 2019, 71.

Otok Cres je jednako tako bogat mogućim starokršćanskim sakralnim objektima čije se starokršćanske karakteristike treba još potvrditi. Vrlo često se u literaturi navodi kako je današnja crkva sv. Izidura u Cresu vjerojatno nastala na osnovama starokršćanske crkve čiji je tlocrt nemoguće izraditi. Ova crkva je jedna od najvažnijih crkava u staroj jezgri grada jer nosi ime zaštitnika Cresa, odnosno sv. Izidura. Taj podatak donose P. Chevalier, B. Fučić, te J. Ćus-Rukonić. Jedan od dokaza koji mogu upućivati na takvu tvrdnju je starokršćanski stupić uzidan u obližnju kuću koja se nalazi odmah do apside današnje crkve sv. Izidura.¹⁰⁰ Unutar stare creske jezgre J. Ćus-Rukonić pretpostavlja postojanje još tri moguće starokršćanske crkve. Prva koju navodi je crkva nepoznatog titulara u neposrednoj blizini creske kule Turan. Starokršćansku fazu crkve se pretpostavlja i za crkvu sv. Ivana Krstitelja na glavnom creskom trgu Frane Petrića.¹⁰¹ Crkva je bila jednobrodna s polukružnom apsidom i portikom na pročelju. Nažalost, crkva je 1828. godine u potpunosti uništena jer je bila u derutnom stanju.¹⁰² Posljednji pretpostavljeni starokršćanski objekt unutar stare jezgre je crkva sv. Martina u supstrukcijama kuće na Pjacetu broj 3. Upravo poligonalni temelji kuće govore kako se radi o mogućoj poligonalnoj apsidi starokršćanske crkve koja je poslužila za izgradnju kuće.¹⁰³ Prema mišljenju J. Ćus-Rukonić starokršćanske faze su vjerojatno imala i tri samostana u blizini Cresa. Riječ je o samostanu sv. Frane, sv. Petra Apostola, te samostanu sv. Stjepana. U sklopu samostana sv. Frane je pronađen ulomak tordiranog stupa te ulomak natpisa sarkofaga ili oltara.¹⁰⁴ Kada je riječ o sv. Petru Apostolu pronađena je starokršćanska kamena plastika, odnosno crkveni namještaj. Prilikom manjih istraživanja pronađen je ukop iz 4./5. stoljeća. Samostan sv. Stjepana iz 14. stoljeća nastao je na vili rustici. Naznake o mogućem ranijem sakralnom objektu zabilježene su pronalaskom kamene grede iz 6. stoljeća.¹⁰⁵

Na području creskog agera ima dva moguća starokršćanska sakralna objekta. Prva crkva je posvećena sv. Barnabi i nalazi se na području Barnarski južno do današnjeg grada Cresa. O ovome lokaitetu znamo jako malo i danas je njegova lokacija gotovo nepoznata. Drugi sakralni objekt je crkva sv. Martina na poluotočiću Martinski, na zapadnoj obali Creskog zaljeva. O ovoj crkvi znamo nešto više. Riječ je o jednostavnoj jednobrodnoj crkvi s polukružnom

¹⁰⁰ CHEVALIER, P., 1995, 45-46.

¹⁰¹ ĆUS-RUKONIĆ, J., 2014, 32.

¹⁰² SOLIS, I., 2014, 34.

¹⁰³ ĆUS-RUKONIĆ, J., 2014, 32-34.

¹⁰⁴ ĆUS-RUKONIĆ, J., 2013, 200.

¹⁰⁵ ĆUS-RUKONIĆ, J., 2014, 28.

apsidom. Prema mišljenju J. Ćus-Rukonić crkva je iz 6. stoljeća. Crkva danas više nije vidljiva, ali je sačuvan crtež tlocrta nakadašnje crkve.¹⁰⁶

Nedaleko Cresu, na putu prema Mergu, na području napuštenog naselja sv. Vid, nalazi se srednjovjekova crkvica koja je prema mišljenju nekih autora imala svoju raniju starokršćansku fazu. O tome govore P. Chevalier¹⁰⁷ i A. Mohorovičić.¹⁰⁸ Na ovoj crkvi se uočava nešto šira starija faza polukružne apside koju navedeni autori tumače kao moguću raniju apsidu. Tijekom 2020. godine došlo je do urušavanja dijela crkve, pa bi možda njena sanacija i konzervacija u budućnosti dala konačnu potvrdu navedenih pretpostavki.

Od 2016. godine se spominje postojanje starokršćanske crkve na otočiću Veliki Čutin.¹⁰⁹ Ovaj otok se nalazi uz istočnu obalu otoka Cresa. O postojanju ženskog samostana u davnini govori Alberto Fortis u svom djelu *Ogled zapažanja o otocima Cresu i Lošinju* iz 1771. godine. U današnj vrijeme vidljivi su zidovi u elevaciji te oučavamo apsidu crkve koja je polukružna s istaknutim lezenama. Crkva je kasnije prenamijenjena u pastirski stan. Prema mišljenju M. Čaušević-Bully crkva je kasnoantička ili srednjovjekovna, no za sigurnu potvrdu nužna su arheološka istraživanja.¹¹⁰

Na krajnjem jugoistočnom dijelu otoka Cresa nazvano Punta Križa prema istoimenom najvećem naselju, nalazimo tri moguća starokršćanska sakralna objekta. Prvi kojeg ću spomenuti je crkva sv. Andrije na području manjeg obalnog naselja Pogana. Danas se ovdje nalazi mjesno groblje, a nekada se ovdje nalazila rimska vila rustika na kojoj se najvjerojatnije razvila starokršćanska crkvica. Na to upućuju vidljivi ostaci prijašnje poligonalne apside crkve. Treba napomenuti kako su ostaci prijašnje apside i danas vidljivi te izlaze iz gabarita današnje apside, ali su prilikom obnove crkve neprimjereno ožbukane. O tome govore P. Chevalier¹¹¹, M. Dlačić¹¹² i R. Starc.¹¹³

Na području Punta Križe nalazi se već spomenuta crkva sv. Damjana izgrađena na mjestu antičke osmatračnice. Prema mišljenju R. Starca po strukturi zida moguće je da se radi o starokršćanskom objektu, no nužna su istraživanja ovog zanimljivog neistraženog lokaliteta.¹¹⁴

¹⁰⁶ ĆUS-RUKONIĆ, J., 2014, 31-32.

¹⁰⁷ CHEVALIER, P., 2000, 45.

¹⁰⁸ MOHOROVIČIĆ, A., 1957, 493.

¹⁰⁹ U literaturi Čaušević Bully navodi kao se crkva nalazi na Malom Čutinu

¹¹⁰ ČAUŠEVIĆ-BULLY, M., BULLY, S., 2016, 17-18.

¹¹¹ CHEVALIER, P., 2000, 62-63.

¹¹² DLAČIĆ, M., 2016, 20.

¹¹³ STARAC, R., 2011, 28.

¹¹⁴ STARAC, R., 2011, 29.

M. Dlačić crkvicu datira u radoblje ranog srednjeg vijeka zbog pronalaska predromaničke kamene plastike.¹¹⁵

Na tom istom području nalazi se još jedan lokalitet koji upućuje na starokršćansku osnovu, a riječ je o crkvi sv. Platona na Sonti. Upravo titular navodi na starokršćanstvo. Tlocrt crkve je iznimno rijedak na ovom području, a riječ je o dvoapsidalnim crkvama te se one datiraju u sami kraj kasne antike i počatak ranog srednjeg vijeka.¹¹⁶

Na otoku Lošinju gotovo da i nema sigurnih starokršćanskih crkava. U literaturi se spominje stara crkva sv. Marije Magdalene na obroncima Osoršćice. T. Marasović navodi kako je možda ova crkva nastala na osnovama starokršćanske crkvice. Prema njemu naznaka postojanja starije crkve je upravo iznimno velika apsida. Pronađena kamena plastika kao i očuvani zidovi govore o ranijoj dataciji.¹¹⁷

U uvali Studenac kod naselja Sv. Jakov prilikom radova u moru pronađeni su poklopci starokršćanskih sarkofaga.¹¹⁸ Riječ je o četiri veća komada poklopaca na dvije vode. To možda govori da se u blizini nalazi nakakav lokalitet ili je možda riječ o nekakvom teretu stradalom u pomorskoj nesreći. Danas se oni nalaze iza župne crkve sv. Marije u Sv. Jakovu. M. Dlačić navodi kako je crkva sv. Jakova na groblju prema nekima mogla biti kamaldoljski ermitaž, a upravo se ova crkva nalazi tik iznad uvale Studenac gdje su pronađeni sarkofazi. Možda upravo ovdje treba tražiti moguću starokršćansku crkvu.¹¹⁹

U uvali Studenčić pored Ćunskog imali smo donedavno sigurno evidentirani starokršćanski sakralni objekt. On nažalost danas više nije vidljiv jer je uništen izgradnjom ilegalnog puta, odnosno rive.¹²⁰ Crkvu prvi put spominje A. Mohorovičić koji donosi tlocrt. Bila je riječ o jednostavnoj maloj crkvi s polukružnom apsidom nastaloj očito na području vile rustike.¹²¹ Zidovi vile i danas su vidljivi na širem području uvale. Osim toga ovdje imamo ostatke doljnog dijela kamenog sarkofaga koji je u jednom trenutku poslužio kao pojilo za stoku. U toj uvali se dodatno uočavaju iznimno zanimljive spolije koje danas služe kao bitve za privezivanje brodova.

¹¹⁵ DLAČIĆ, M., 2016, 18.

¹¹⁶ ČAUŠEVIĆ-BULLY, M., BULLY, S., ZUCCHI, S., 2012, 530-532.

¹¹⁷ MARASOVIĆ, T., 2009, 146.

¹¹⁸ Prilikom razgovora s Luiginom Satalićem saznao sam za ovaj podatak

¹¹⁹ DLAČIĆ, M., 2016, 50.

¹²⁰ DLAČIĆ, M., 2016, 90.

¹²¹ MOHOROVIČIĆ, A., 1957, 486- 528

Na području V. Lošinja lošinjski povijesničar G. Bonicelli donosi kako su „Neki Gri“ u V. Lošnju pustili u dobrom stanju jedan oratorij koji je danas dio prezbiterija crkve sv. Nikole.¹²² Proučavajući današnju crkvu ne uočavamo nikakvih naznaka postojanja starije građevine, ali ju ne treba isključiti.

Posljednji mogući starokršćanski sakralni objekt na lošinjskom otočju se nalazi na otoku Susku pored benediktinske obrambene kule u Gornjem Selu. O tom lokalitetu piše J. Ćus-Rukonić prilikom građevinskih radova, odnosno kopanja kanala. Tada je pronađen zid koji se u jednom dijelu savija u luk koji možda predstavlja apsidu, ali za sigurnu potvrdu nužna su temeljita istraživanja tog lokaliteta.¹²³

Unutar gradske jezgre grada Raba nalazi se još naznaka postojanja starokršćanskih sakralnih objekata osim već navedene katedrale sv. Marije Velike i crkve sv. Ivana Evanđeliste. Jedan takav lokalitet je samostan sv. Andrije osnovan vjerojatno u 9. stoljeću. Upravo su benediktinci ti koji na neki način oživljavaju starokršćansku graditeljsku tradiciju prema mišljenju M. Domjana, a to se očitava u izgradnji trobrodskih troapsidalnih bazilika s otvorenim drvenim krovom.¹²⁴ Prema mišljenju navedenog autora ovaj samostan nastao je na području starokršćanske bogomolje, a to temelji na ostacima starokršćanskog crkvenog namještaja očuvanog u samostanu. Titular crkve je jednako tako čest u razdoblju poslije Justinjanove rekonkviste, poput npr. sv. Andrija na groblju Punta Križa, sv. Andrija na Iloviku, itd. 125

Današnji benediktinski samostan sv. Justine u centru grada Raba je prema mišljenju M. Domjana izgrađen iznad starije starokršćanske crkve sv. Tome, no danas nemamo nikakvih nalaza iz tog razdoblja.¹²⁶

Na ostatku otoka imamo još tri lokaliteta koja upućuju na starokršćansko razdoblje. Jedan takav se nalazi ispod današnje crkve sv. Stjepana u Barbatu. Poznato je kako je crkva izgrađena iznad benediktinskog samostana iz 11. stoljeća koji je najvjerojatnije izgrađen iznad starokršćanskog sakralnog kompleksa. Dokazi koji mogu upućivati na takvo nešto su sporadični arheološki nalazi i predmeti od kojih se mora izdvojiti sačuvani starokršćanski sarkofag s prikazom križa. On se danas nalazi ispred današnje crkve.¹²⁷

¹²² BONICELLI, G., 1869, 16.

¹²³ ĆUS-RUKONIĆ, J., 1993, 81-82.

¹²⁴ DOMJAN, M., 2007, 119-120.

¹²⁵ DOMJAN, M., 2007, 47.

¹²⁶ DOMJAN, M., 2007, 136.

¹²⁷ DOMJAN, M., 2007, 246.

Na području Kampora se nalazi samostan sv. Eufemije. M. Domjan upravo na temelju toponima smatra kako ovaj samostan možda ima starokršćanske osnove. Ovdje je pronađen ulomak starokršćanskog pluteja kojeg nam donosi M. Jarak. Sv. Eufemija je mučenica iz 3. stoljeća.

Jedan od najpoznatijih benediktinskih samostana na Rabu je svakako sv. Petar u Supetarskoj Dragi. Prema vidljivim ostacima u temeljnoj stopi zida i nekoliko sačuvanih ulomaka starokršćanskog pluteja možemo pretpostaviti nastanak samostana u starokršćanskom periodu. Prema M. Domjanu prva dva kapitela u crkvi su možda iz starokršćanskog perioda tzv. akantus spinozua.¹²⁸ Prema T. Marasoviću ovi kapiteli su iz rane romanike. Navedeni autor, uz M. Domjana pretpostavlja postojanje starokršćanske faze samostana.¹²⁹

¹²⁸ DOMJAN, M., 2007, 231.

¹²⁹ MARASOVIĆ, T., 2009, 119-123.

6. Zaključak

Starokršćansko sakralno graditeljstvo na Kvarnerskom otočju možemo podijeliti u četiri veće skupine. Prvu čine građevine nastale unutar kasnoantičkih urbanih naselja i crkveni kompleksi koji se javljaju unutar takvih cjelina. Drugu skupinu čine crkve ruralnih naselja. Treću, iznimno specifičnu skupinu, čine kastrumi i crkve unutar ili u blizini obrambenih struktura. Posljednju skupina su pretpostavljani starokršćanski objekti.

Crkve unutar urbanih naselja možemo podijeliti u dvije manje skupine. Jednu skupinu čine starokršćanske katedrale, a drugu čine ostale urbane crkve. Na kvarnerskom otočju postojala su tri biskupska središta te stoga imamo i tri starokršćanske katedrale. Na Krku, u istoimenom gradu, nalazi se sv. Marija, na Cresu u gradu Osoru se nalazi sv. Marija na groblju, a na Rabu u istoimenom gradu se nalazi katedrala posvećena sv. Mariji Velikoj. Ova vrsta sakralnih kompleksa je najraskošnija i najznačajnija u usporedbi s ostalom starokršćanskom strukturom, no ujedno je i najmanje sačuvana u izvornom obliku. Jedan od razloga je konstantna adaptacija i obnova kroz stoljeća, upravo zbog dugog kontinuiteta ovih biskupija. Osorska i rapska biskupija su ukinute u 19. stoljeću, a krčka biskupija je još aktivna i danas, te su stoga ovi sakralni objekti bili izloženi brojnim preinakama. Vrlo je indikativno što su sve tri posvećene Sv. Mariji.

Unutar urbanih naselja nalazimo i druge starokršćanske sakralne objekte. Jedan od najznačajnijih sakralnih objekata su Mirine koje se nalazi u Fulfinumu na samoj periferiji naselja. Za ovaj objekt se slobodno može reći da je nadživio i samo naselje koje nedugo zatim biva napušteno, odnosno dolazi do razvoja današnjeg Omišlja. U sklopu Krka treba izdvojiti crkvu sv. Lovre koja se nedavnim istraživanjima pokazala kao jedan iznimo bitan lokalitet u sklopu kasnoantičkog Krka. U kasnoantičkom Osoru imamo ostatke starokršćanskog sakralnog objekta posvećenom sv. Petru. O tome znamo iznimo malo, ali nam svakako govori o važnosti ovog srednjovjekovnog samostanskog objekta još od kasne antike. Crkva sv. Ivana Evanđeliste u Rabu sa sigurnošću potvrđuje da je i kasnoantički grad Rab imao više od jednog većeg starokršćanskog kompleksa. I ovi starokršćanski kompleksi se izdvajaju zbog svoje značajnosti, raskoši i složenosti. Neki od njih su se poprilično dobro očuvali poput Mirina ili sv. Ivana Evanđeliste, dok su drugi poput sv. Petra u Osoru poprilično izmijenjeni ili potpuno nestali kao u slučaju sv. Lovre u Krku.

Najveću skupinu čine ruralna naselja i crkve. Ovu skupinu čine svi starokršćanski sakralni objekti koji se ne razvijaju unutar većih urbanih cjelina, niti u sklopu vojnih utvrđenja.

Zajedničko im je da se većinom razvijaju na plovnim i trgovačkim rutama i putevima. Svakako treba izdvojiti činjenicu kako se razvijaju unutar rimskih vila dok su još uvijek u funkciji ili neposredno neposredno nakon njihovog napuštanja. Starokršćanski sakralni objekti postaju nova središta lokalnog života. U ovoj skupini treba istaknuti samostane prvih redovničkih skupina na području kvarnera, o kojima jako malo znamo, ali su jedako tako bili prisutni. Starokršćanski sakralni objekti ruralnog prostora su sv. Andrija na Iloviku, sv. Petar od Oblaka na otoku Sv. Petar, dvije starokršćanske crkve u uvali Martinščica na Cresu, sv. Lovre Lovreški dol na otoku Cresu, sv. Petar na Kanaitu na otoku Krku, sv. Juraj u Maloj Krasi na Krku, Cickini na Krku, sv. Marko u Baškoj na Krku, sv. Nikola Mire u Jurandvoru na Krku, Trikonhalna crkva u Maloj Luci/Korintija 2 na Krku, sv. Ciprijan na Rabu, sv. Martin/ Valmartin na Rabu te, na kraju, sv. Lovro u Banjolu na Rabu. Arhitektonski ova skupina obiluje raznovrsnim oblicima i u nekim slučajevima je riječ o iznimno malim i jednostavnim crkvama. Njihova veličina i raskoš ovisi o lokalnoj zajednici koja je odgovorna za izgradnju i održavanje.

Crkve unutar kastruma spadaju u specifičan oblik sakralne arhitekture koji se veže uz vojnu obrambenu arhitekturu. Imaju vrlo slična arhitektonska rješenja, odnosno crkve su jednostavne, namijenjene za potrebe vojnih postrojbi koje obitavaju u neposrednoj blizini. U ovu skupinu spadaju crkve na otoku sv. Marko pored otoka Krka, sv. Nikola na Ogrulu na otoku Krku, Korintija 1 u utvrdi Korintija na Krku, crkva na otočiću Lukovcu pored otoka Raba, sv. Kuzme i Damijan u Barbatu na otoku Rabu, sv. Marin na istoimenom otoku pored utvrde Lopar u Novom Vinodolskom, sv. Ivan na Orudi. Sakralne strukture u ovakvim naseljima karakteriziraju vrlo jednostavne jednobrodne jednoapsidalne crkve često ojačane i ukrašene vrlo plitkim lezenama na području apside ili bočnim zidovima crkve. Ovdje nema zabilježene kompleksnije sakralne strukture.

Zadnju skupinu čine pretpostavljeni starokršćanski sakralni objekti kojih ima iznimno puno. Često se radi o nikad istraživanim objektima u kojima bi buduća arheološka istraživanja ukazala moguću potencijal.

7. Katalog

7.1. Mirine

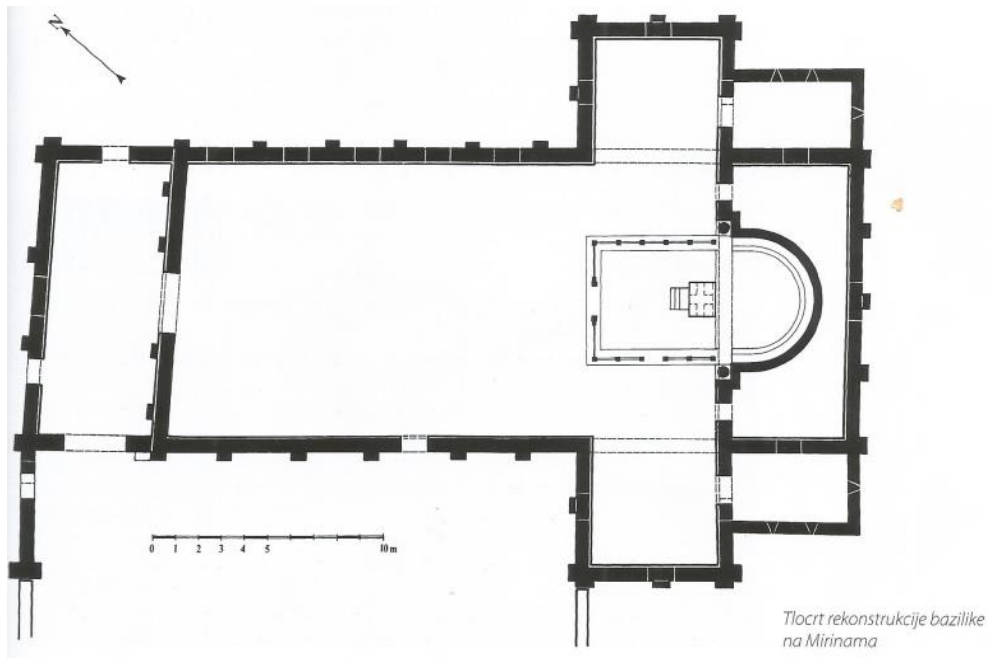

Otok	Krk
Naziv	Mirine Fulfinum
lokaliteta	
Literatura	ŠONJE, 1990; NOVAK, BROŽIĆ, 1991, 29-54; CHEVALIER, 1995, 30-31; PANTLIK, 2005, 266-268; ČAUŠEVIĆ, 2006, 19-41; NOVAK, 2011; ČAUŠEVIĆ-BULLY, 2012, 132-142; BARAKA, 2012, 14-26; ČAUŠEVIĆ-BULLY, BULLY, 2015, 247-272; ČAUŠEVIĆ-BULLY, BULLY, STARAC, 2016, 17-28; ČAUŠEVIĆ-BULLY, BULLY, 2020, 271-290.
Razdoblje istraživanja	Istraživanje je vodio Konzervatorski zavod Rijeke 1957. god od strane F. Cukar, te kasnije I. Petrić i B. Fučića. Novija istraživanja su vođena u razdoblju od 1993. do 2005. od strane Nine Novaka iz Konzervatorskog zavoda Rijeke. Godine 2005. istraživanja vodi B. Pantlik. Zadnjih godina istraživanja na Fulfinum izvodi M. Čaušević-Bully.
Datacija	5. stoljeće.
Opis	Na ulazu u Antički Fulfium u uvali Septum se nalati lokalitet Mirine. Naziv dolazi od lat. murus zid. Crkva je jednobrodna s apsidom na istoku. Tlocrt je u obliku latinskog križni s transeptom. Objekt završava s ravnim začeljnim zidom. Tu se nalazi i klupa za svećenike – <i>synthronon</i> . Prostor prezbiterija je povišen i odvojen septumom. Prezbiterij ima konfesiju s oltarom. Ona je dvodijelna, sa zapadne strane ima pristupno stepenište, dok se na istoku nalazi lokulus križnog oblika. Sjeverno i južno od začelja nalaze se dvije prostorije. Moguće da se radi o dijakoniknu s južne, a protazisu sa sjeverne strane. Crkva ima narteks. Glavi ulaz u crkvu je upravo preko nartekusa s južne strane, ali još dva ulaza nalaze se sa zapada i sjevera. Osim toga u narteksu su pronađeni ukopi od kojih se ističe jedan ukop u sarkofagu. U prvoj fazi je još izgrađen trijem uz južni zid crkve i jedna kula. Ostatak južnog atrija s arkaturom nadodan je u drugoj fazi gradnje. Tada se nadodaje još jedna kula. Prva kula se nalazi južno u nastavku nartekusa i preko nje se ulazilo u crkvu. Druga kula se nalazila na dijagonalno suprotnom kraju. Zidovi crkve su ojačani kontraforama, dok je krovnište crkve na dvije vode. Prema N. Novaku, crkva je izvorno bila dvoranska, a tek kasnije je prostor prilagođen u trobrodnu. Uokolo crkve

nalazi se kasnoantičko groblje grada Fulfinuma. Zato se ovu crkvu smatra i grobljanskom, no prema mišljenju M. Čaušević-Bully crkvu ne treba isključivo tako definirati, već kao postaju za prihvat putnika.

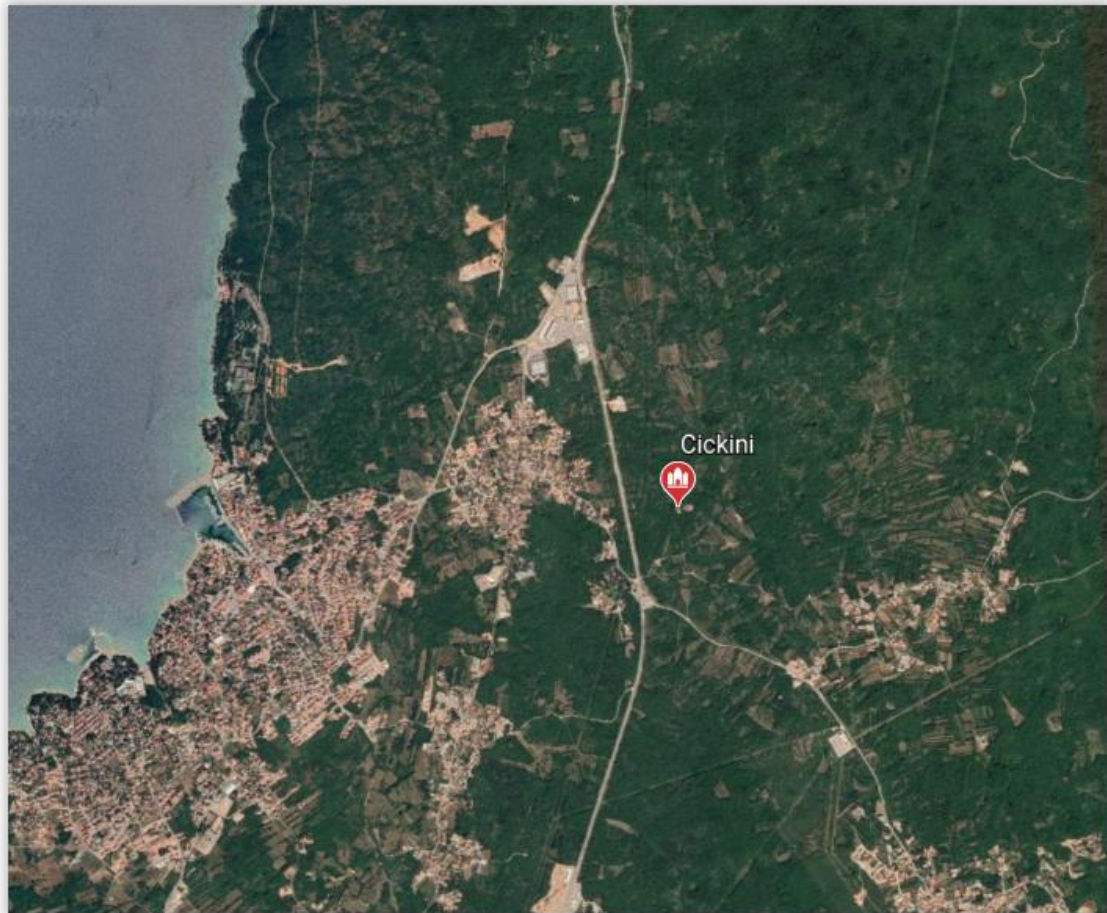

Slika 1. Prikaz Mirina iz zraka
(izvor: <http://www.visitkrk.hr/gallery/starokrscanska-bazilika-u-mirinama-i-ostaci-troapsidalne-crkve-u-uvali-sepen/>)

Slika 2. Tlocrt bazilike u Mirinama (N. NOVAK, 2011, 23)

7.2. Cickini

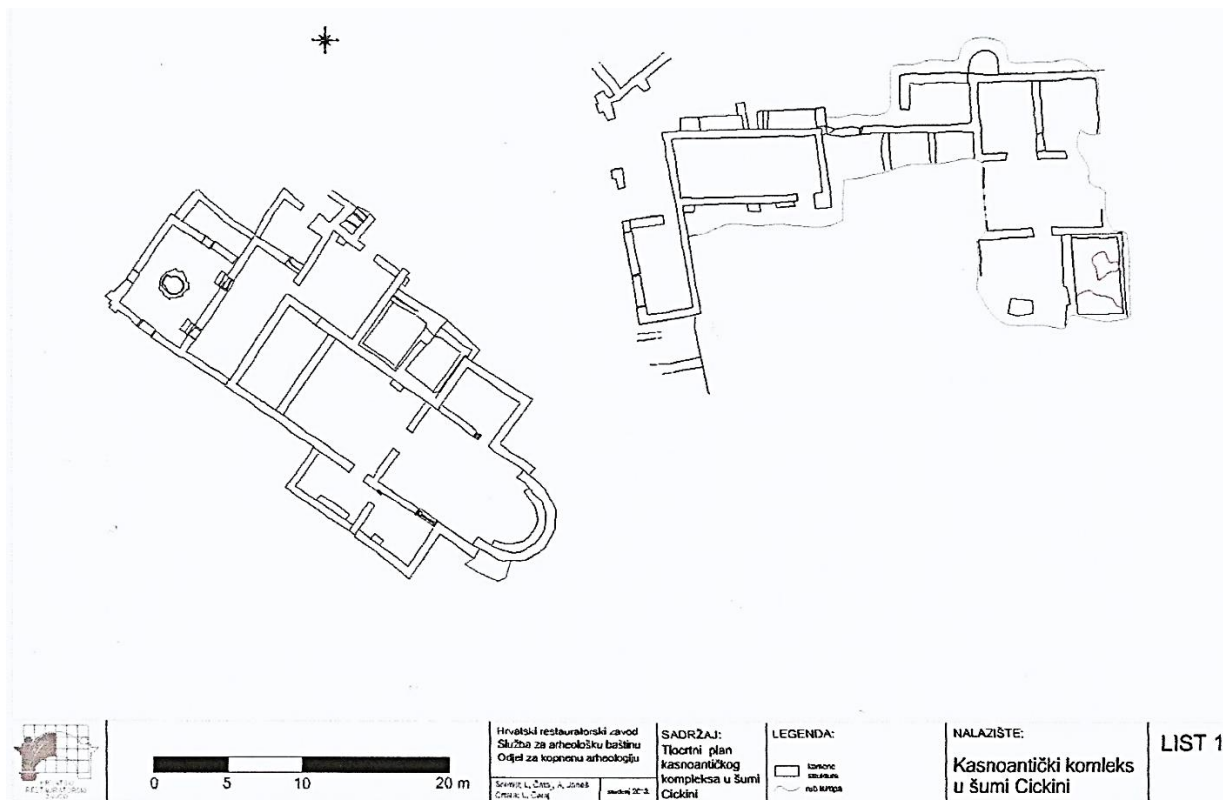
Otok	Krk
Naziv	Cickini
lokaliteta	
Literatura	JURKOVIĆ, TENŠEK, ZELIĆ, 1990, 47-49; CHEVALIER, 1995, 31-32; STARAC, 2004, 217-221; STARAC, 2005, 255-256; NOVAK, 2011, 71-73; ČAUŠEVIĆ-BULLY, 2012, 132-142; STARAC, 2012, 489-490; STARAC, 2013, 392-394; BARAKA, 2012, 28-35; BARAKA PERICA, 2013, 119-169; ČAUŠEVIĆ-BULLY, BULLY, STARAC, 2016, 17-28; ČAUŠEVIĆ-BULLY, BULLY, 2020, 271-290.
Razdoblje istraživanja	2002-2005, 2012-2013.
Opis	<p>Crkveni kompleks se nalazi na putu od Omišlja prema Krku, nedaleko mjesta Sv. Vid Miholjice. Toponim tog područja, odnosno šume još je poznat pod nazivom Cickini. To govori kako je ovaj crkveni kompleks mogao nositi titular svetog Ciprijana ili svete Cecilije.</p> <p>Crkva je jednobrodna s transeptom. Ima tlocrt latinskog križa. Apsida crkve je sedmerostrana izvana, a iznutra polukružna. S unutarnje strane apside vidljiva je supselija. Crkva ima cijeli niz pomoćnih prostorija. Prije svega treba spomenuti dvije cisterne uz sjeverni zid crkve. Starc smatra kako je riječ o adaptaciji antičkih objekata iz 1./2. stoljeća. Zapadno od cisterne nalazi se još jedna pravokutna prostorija nepoznate namjene koja je na zapadu imala prolaz u predvorje/narteks, a drugi prolaz se nalazio na sjevernom zidu prostorije. Na zapadu se nalazilo predvorje koje je bilo s dva prolaza spojen za pravokutnu prostoriju s krsnim zdencem, odnosno krstionicom. Na tim prolazima se nalaze stepenice. Originalni pod krstionice je niži od crkvenog poda. U središtu prostorije nalazi se izdignuti krsni zdenac. Zdenac je izgrađen od lomljenog kamena i opeke te je fino ožbukano. Unutrašnji tloris je kružni, dok je vanjski plašt zdenca poligonalan s ritmično načinjenim polukružnim nišama. U prostoriju sa zdencem ulazilo se preko bočnih vrata. Sa sjeverne strane krstionice vidljiva je još jedna prostorija te tragovi stubišta kojima se moglo popeti na krov crkve. S južne strane nalazi se još jedna prostorija koja je bila</p>

spojena s južnim transeptom preko prolaza. Postojao je i sjeverni prolaz koji je prostoriju spajao s brodom crkve.

Prilikom iskopavanja pronađena je veća količina kamene plastike. Crkva je morala imati oltarnu pregradu. Prvotni liturgijski namještaj može se datirati u 5. stoljeća koja se zatim djelomično zamjenjuje u 6. stoljeću. Taj namještaj ostaje u upotrebi do destrukcije crkve u 7. stoljeću. Crkva se tada ipak ne napušta nego nastavlja svoj život u reduciranom obliku tokom 9. stoljeća. Crkva tada zauzima prostor apside, prezbiterija i transepta. Krila transepta se tada prezidavaju i postaju zatvorene prostorije. Ostatak crkve ostaje kao predvorje.

Slika 1. Krstionica (N. NOVAK, 2011, 72)

Slika 2. Tlocrt crkve u Cickinima (R. STARAC, 2013, 392)

Slika 3. Cickini (foto: Dalibor Branković)

7.3. Sv. Lovre u Krku

Otok

Krk

Naziv	Sv. Lovre u Krku
lokaliteta	
Literatura	CHEVALIER, 1995, 35-36 ; BOLONIĆ, ŽIC-ROKOV, 2002; ČAUŠEVIĆ, 2006, 19-41; MARASOVIĆ, 2009, 48-49; BARAKA, 2012, 7; BRADANOVIĆ, CINKOVIĆ, 2013, 183-196; BOZANIĆ, 2016; MAKARUN, 2019.
Razdoblje istraživanja	Godine 1986. istraživanja su vodila R. Matejčić i A. Faber. Od 2014. do 2019. godine istraživanja je vodi M. Makarun.
Datacija	5. stoljeće.
Opis	<p>Crkva sv. Lovre nalazi se na zapadnom ulazu u grad Krk, odnosno na području zapadne nekropole rimskog Curictuma. Ostaci crkve su vrlo oskudni zbog niza izgrađenih objekata. Crkva se nalazi u Schinigovom vrtu. Iznad narteksa crkve je u 19. stoljeću izgrađena kuća. Osim kuće imamo i cijeli niz manjih objekata za čuvanje različitog oruđa. Tu se još nalazi cisterna, garaža i zid koji drži terasu. Svi ovi objekti danas onemogućuju kvalitetnije istraživanje. Ostaci crkve su u konačnici poslužili za izgradnju nekih od spomenutih objekata. Primjer toga je pronalazak spolija crkve u sklopu zida cisterne.</p> <p>Prema arheološkim istraživanjima crkva je longitudinalna, trobrodna i jedno apsidalna. Kada je riječ o apsidi ona je prema svemu sudeći bila izgrađena tek nakon 11. stoljeća jer prilikom gradnje apside dolazi do uništavanja groba kojeg prema nalazima možemo datirati u 11. stoljeće. Tragovi žbuke upućuju da je u originalnoj fazi crkva morala imati ravni začeljni zid. Trgovi stilobata upućuju na podjelu crkve na tri broda iako nema potvrde da je takva podjela bila u originalnoj starokršćanskoj fazi. Crkva ima samo 10 m širine što svakako ne predstavlja veliki problem za dvoranski izgled crkve.</p> <p>U sjeveroistočnom kutu crkve, u eksterijeru, pronađen je jedan od najstarijih grobova. Riječ je o zidanoj grobnici od pravilnih klesanaca od kojih su neki bili ponovno korišteni dijelovi sarkofaga. Prema mišljenju M. Makaruna grob možemo datirati u drugu polovicu 5. stoljeća.</p> <p>Uz južni zid crkve pronađeni su ostaci temelja zida koji zajedno s južnim zidom crkve formiraju pravokutni objekt u kojem je pronađeno pet</p>

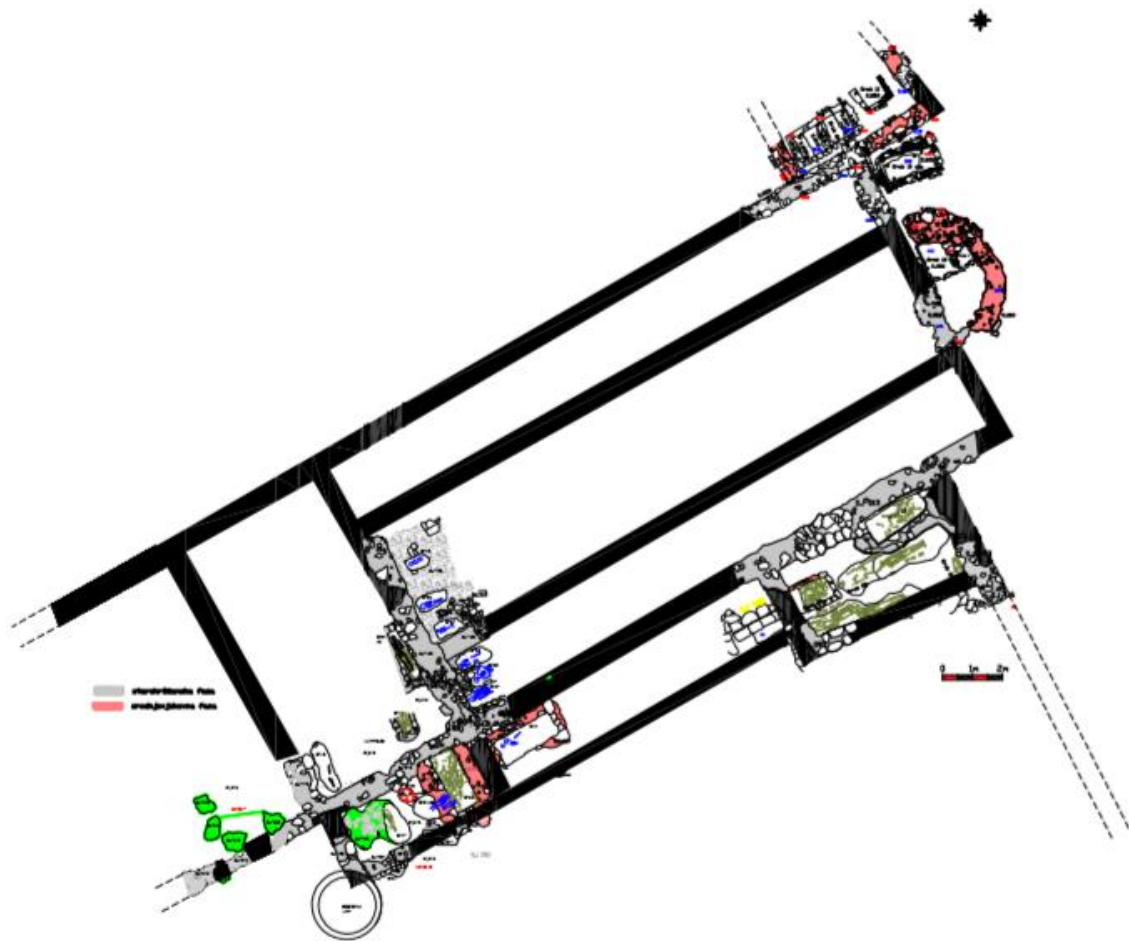
grobova. Stoga se funkcija ovog objekta veže u sepulkralne svrhe. Jedna grobnica je zidana tako da su istočni i zapadni zid izgrađeni na južnim zidom crkve, te čine sastavni dio istoga. Po kosini sjevernog zida grobnice, odnosno južnog zida crkve može se naslutiti da se radi o mogućoj nadsvođenoj grobnici karakterističnoj za starokršćanski period. Materijal pronađen prilikom istraživanja grobnice upućuje na dataciju u 14./15. stoljeće. To govori o očitij ponovnoj upotrebi grobne konstrukcije kroz srednji vijek.

Navedeni objekt uz južni zid crkve možda je južni krak transepta crkve koji je bio korišten u sepulkralne svrhe. Južni zid crkve prema istraživanjima izgleda drukčije u segmentu otkud počinje istočni i zapadni zid južnog objekta. To upućuje da je u jednom trenutku tu podignut zid, a da je u ranijim fazama južni objekt slobodno komunicirao s ostatkom crkve. Zbog loše očuvanosti svakako nije moguće sa sigurnošću potvrditi tu tezu, jer je nužno iskopati sjeverni zid crkve.

Iskopavanja su pokazala da dolazi do snižavanja terena u eksterijeru, ali i u interijeru. Podnica crkve je u jednom trenutku snižena i zamijenjena s pravilnim kamenim pločama. Kasnije se takvo isto popločanje popravljalo s ciglama.

Na pročelju crkve nalazi se narteks s ukopima. Narteks crkve prati širinu same crkve. Treba napomenuti kako se južni zid crkve nastavlja i poslije narteksa te se možda radi o mogućem eksonarteksu. Južno od narteksa se pruža prostorija čiji zidovi prate pročelje te se u jednom trenutku lome i prate južni zid crkve. Taj objekt je kasnije negiran ukopima u srednjem vijeku. Moguće da se radi o trijemu uz južni zid crkve ili o manjem objektu uz narteks.

Treba spomenuti da je usprkos napuštanju crkve i dolasku u privatno vlasništvo tokom 19. stoljeća u gradu Krku ostala tradicija proslave dana sv. Lovre tzv. Lovrečeva za koju se veže sajam i procesija svih otočkih župa. To govori o važnosti ove crkve za grad Krk.

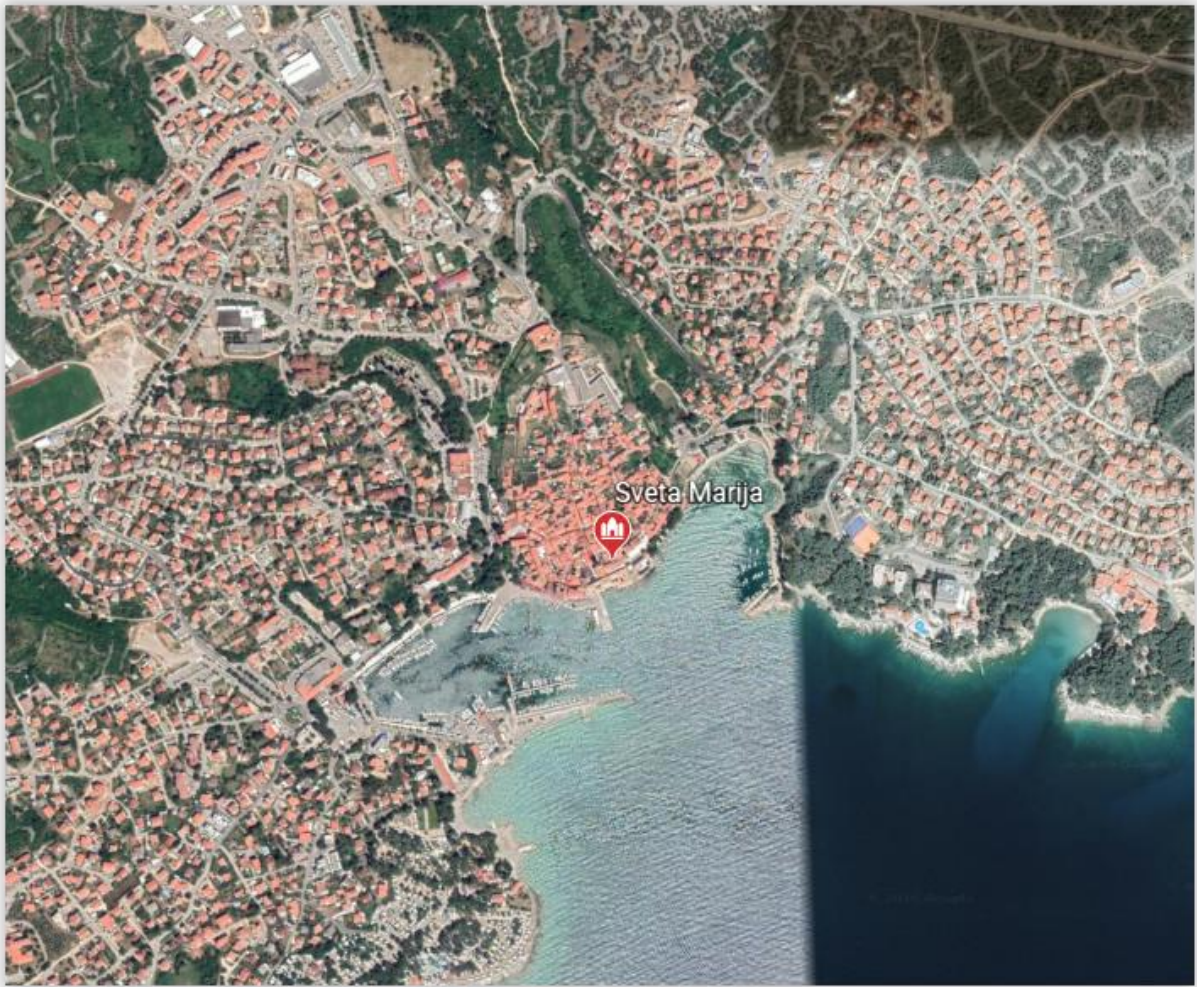

Slika 1. Tlocrt sv. Lovre (M. MAKARUN, 2019)

Slika 2. Apsida (M. MAKARUN, 2019)

7.4. Sv. Marija

Otok

Krk

Naziv

Katedrala sv. Marije

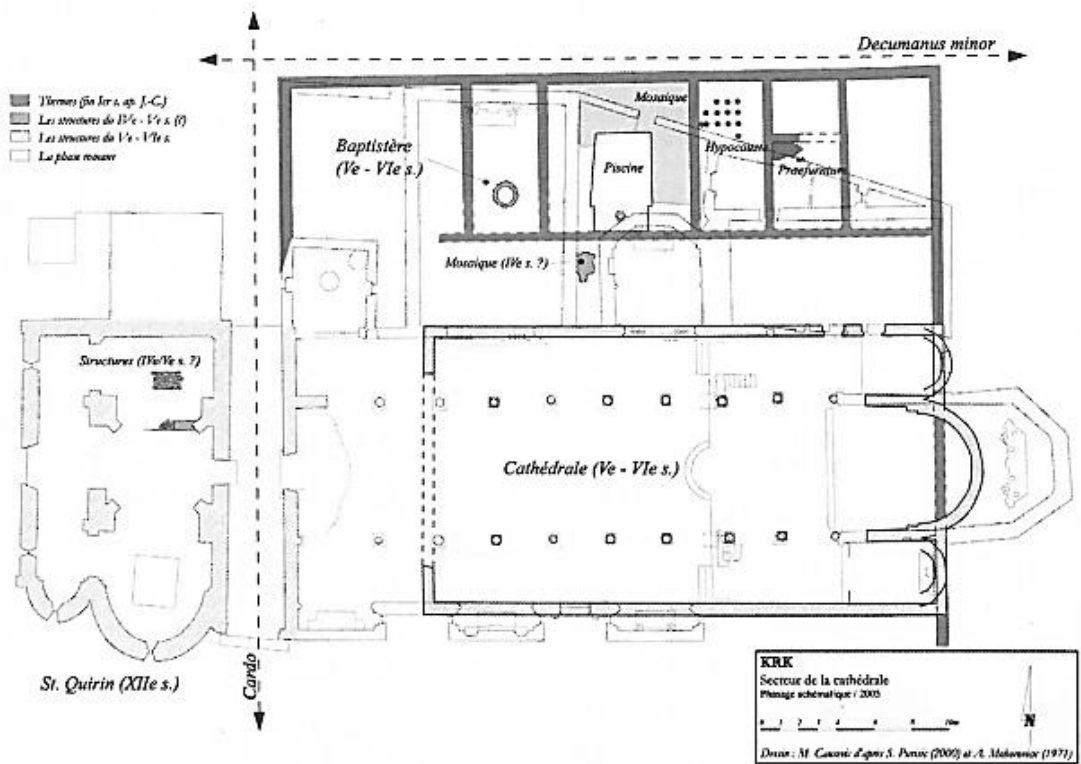
lokaliteta

Literatura	MOHOROVIČIĆ, 1971, 19-34; ŽIC-ROKOV, 1971, 147-151; ŽIC-ROKOV, 1972, 447-462; MOHOROVIČIĆ, 1989, 17-21; CHEVALIER, 1995, 32-35; BOLONIĆ, ŽIC-ROKOV, 2002; LULIĆ, 2005, 113-128; ČAUŠEVIĆ, 2006, 19-41; MARASOVIĆ, 2009, 42-47; BARAKA, 2012, 6-12; ČAUŠEVIĆ-BULLY, BULLY, 2015, 247-272; BOZANIĆ, 2016.
Razdoblje istraživanja	Istraživanje su vodili A. Mohorovičić i I. Žic-Rokov od 1956. do 1963. godine.
Datacija	Druga polovica 5. stoljeća do prve polovice 6. stoljeća bazilika
Opis	<p>Centar otoka i najvažnije naselje je grad Krk. Položaj katedralnog sklopa sv. Marije je u samome centru naselja. Ona se nalazi na većem ravnom prostoru na dnu brežuljka na kojemu se nalazi sam grad. Arheološka istraživanja provedena 50-ih i 60-ih godina omogućila su nam uvid u arhitekturu na kojoj se temelji aktualna Krčka katedrala. Prilikom tih istraživanja utvrdilo se kako se bazilika nalazi na poziciji gradskih rimskih termi. Njena struktura se prostirala na području jedne gradske insule. Sjeverno od katedrale su otkriveni ostaci piscine s mozaicima, te dvije prostorije sa suspenzurama, odnosno hipokausta. Prema mišljenju A. Mohorovičića crkva je izgrađena na prostoru palestine ili atrija. Pročelje crkve se nalazilo od današnjeg drugog reda stupova gledano od ulaza. Ispred je bio vjerojatno narteks koji je završavao gdje je danas pročelje crkve. Narteks se vjerojatno uklonio tokom 13. stoljeća prilikom obnove crkve. Tada se dodaju dva nova stupa sa svake strane, koji se i danas razlikuju od ostataka kolonade katedrale. Prostor bazilike bio je podijeljen u tri broda. Centralni je brod završavao polukružnom apsidom što je i danas vidljivo, jer se današnja apsida prema I. Žic-Rokovu i A. Mohorovičiću djelomično temelji na starijoj. No, M. Jurković smatra kako je pronađena apsida zapravo romanička, jer je slična apsidi sv. Kvirina, crkvi koja se nalazi ispred pročelja katedrale. Neki autori poput M. Makaruna smatraju da je katedrala vjerojatno imala ravni začeljni zid koji je tek u romanici dobio apsidu slično primjeru sv. Lovre u Krku. Bočni brodovi su u kasnoj antici završavali ravnim začeljem. Tek u periodu romanike bočni brodovi dobivaju polukružni završetak te crkva postaje troapsidalna. Zidovi crkve su izgrađeni od pločastog kamena s</p>

interpoliranim opekama. Zid apside se razlikovao po kamenu izgradnje koji je prema riječima A. Mohorovičića bio izgrađen od bolje oblikovanog kamena. Apsida je bila potkovasta u kojoj je više od jedne trećine apside ulazila u prostor bazilike, dok je dvije trećine izvan. Postojali su bočni zidovi u nastavku južnog i sjevernog završetka apside koji su odvajali središnji brod od bočnih brodova. Vjerojatno u dužini jedne interkolumne, ti zidovi su pratili liniju kolonade. Tu su pronađene i podnice ukopa iz razdoblja starokršćanstva. Starokršćanska kolonada je morala biti nešto višlja od današnje na što upućuje četvrti stup južne kolonade koji je vjerojatno jedini u cijelosti sačuvani stup starokršćanske kolonade. Prilikom rekonstrukcije crkve starokršćanski kapitel iznad tog stupa je skraćen kako bi odgovarao visini nove kolonade.

Na području današnje središnje kapele Srca Isusova je I. Žic-Rokov pronašao krsni zdenac starokršćanske krstionice. Krstionica se nekada prije nalazila u posebnoj kapeli sv. Ivana Krstitelja. Ona se nalazila na području sjeverno od katedrale na groblju. Kapela je srušena 1565. godine te je iznad nje izgrađena veća s katedralom spojena kapela Srca Isusova. Bazen je bio kružnog oblika te je prilikom gradnje nove kapele pažljivo sačuvan. Treba još spomenuti kako je bazen izgrađen na području zapadne adaptacije hipokausta rimskih termi.

Mohorovičić pretpostavlja postojanje tzv. oratorija na području sjeverno od katedrale, ali južno od struktura termi, odnosno na području hodnika koji spaja prostorije termi. Ovdje je pronašao mozaik od komadića opeke izgrađenih iznad razrušenih ostataka termi. Objekt je zbog kasnijih izgradnji kapela slabo očuvan te mu se ne zna tlocrt.

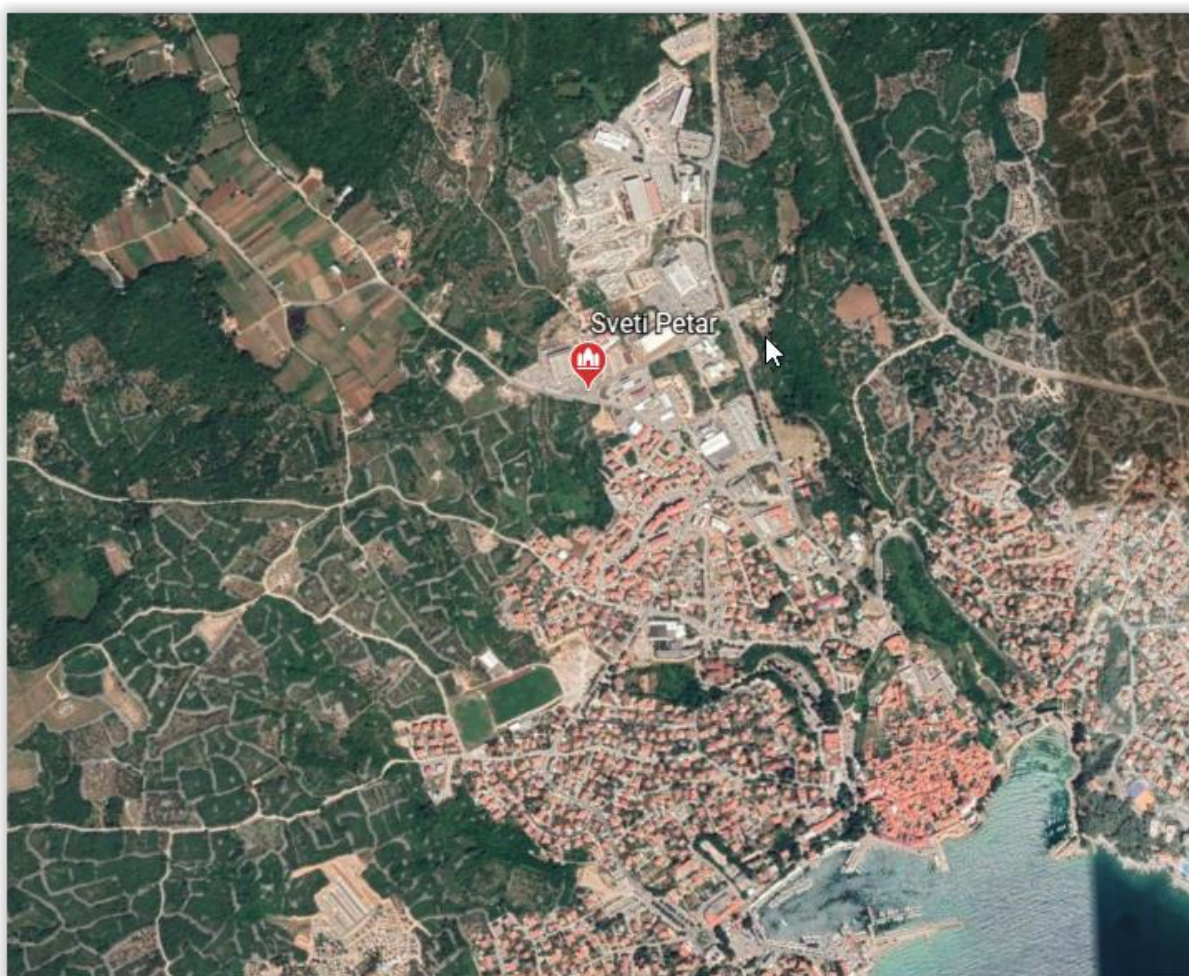

Slika 1. Tloct krčke katedrale (T. MARASOVIĆ, 2009, 43)

Slika 2. Krčka katedrala (<https://mare-vrbnik.com/hr/krk/>)

7.5. Sv. Petar

Otok

Krk

Naziv	Sv. Petar u Krku
lokaliteta	
Literatura	MAKARUN, 2013, 404-405.
Razdoblje istraživanja	Istraživanje je vodio M. Makarun 2013. godine
Datacija	?
Opis	<p>Crkva sv. Petra do arheoloških iskopavanja 2013. godine je bila poznata samo kao toponim. Zbog izgradnje trgovačkog centra na samom izlasku iz grada Krka prema naselju Vrh izvršena su arheološka istraživanja te je prilikom uklanjanja suhozida uočen zid. Zid je bio građen od poluobrađenog kamena povezanog žbukom. Smjer pružanja zida bio je jug- sjever koji se potom lomi prema istoku. Visina očuvanoga zida iznosi 50 cm. Zid prema jugu završava s pravilnim klesancimai te vjerojatno upućuje na postojanje prolaza. U samome kutu strukture je pronađena grobnica s četiri pokojnika. Grobna struktura je građena od poluobrađenog kamena i kamenih ploča vezanih žbukom, dok je dno ukopa priklesana živa stijena. Grob nije imao priloga, ali je ¹⁴C analiza datirala pokojnika u 8. stoljeće. Pronađen je još jedan pokojnik s vanjske strane strukture kojeg je analiza datirala u 3. stoljeće. Prvi spomen crkve je iz 1338. godine, posljednji put se spominje u katastru 1821. godine. Prema mišljenju M. Makaruna riječ je o mogućoj ranijoj starokršćanskoj fazi crkve, no ipak uvijek ostaje sumnja jer je ostao očuvan samo manji dio objekta.</p>

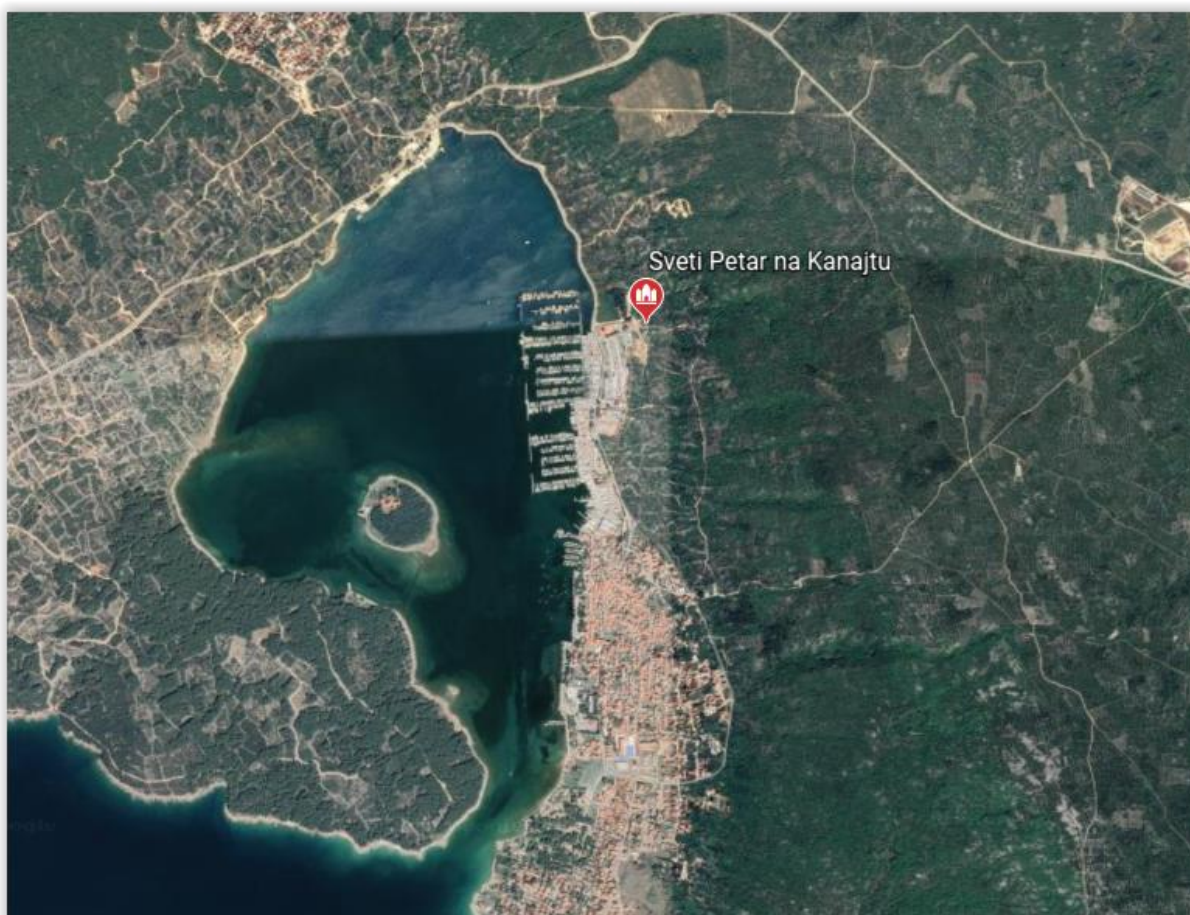

Slika 1. Očuvanih struktura prilikom iskopavanja (M. MAKARUN, 2013, 404)

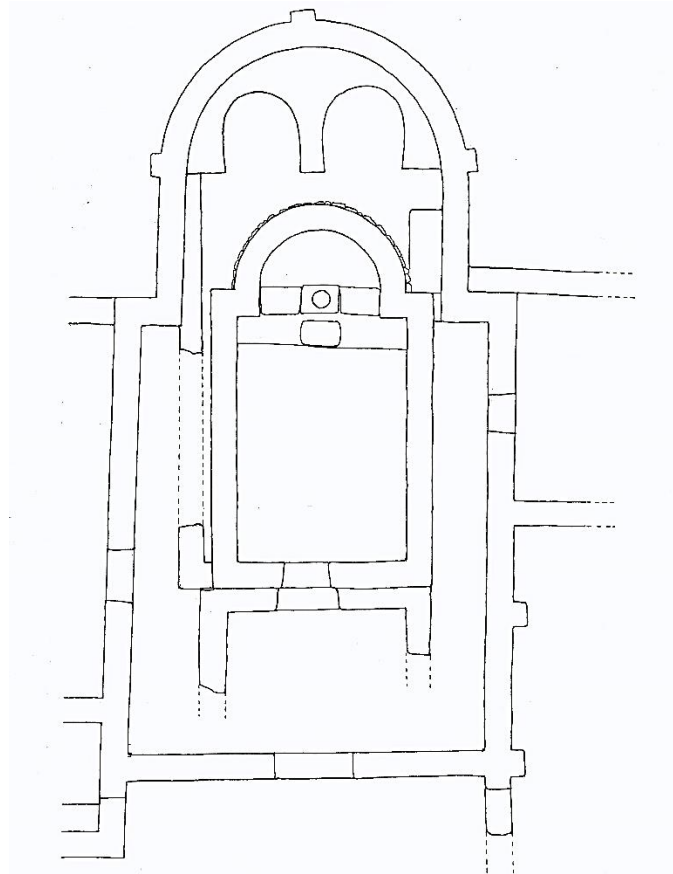

Slika 2. Očuvane strukture po završetku iskopavanja (foto: Alan Žic)

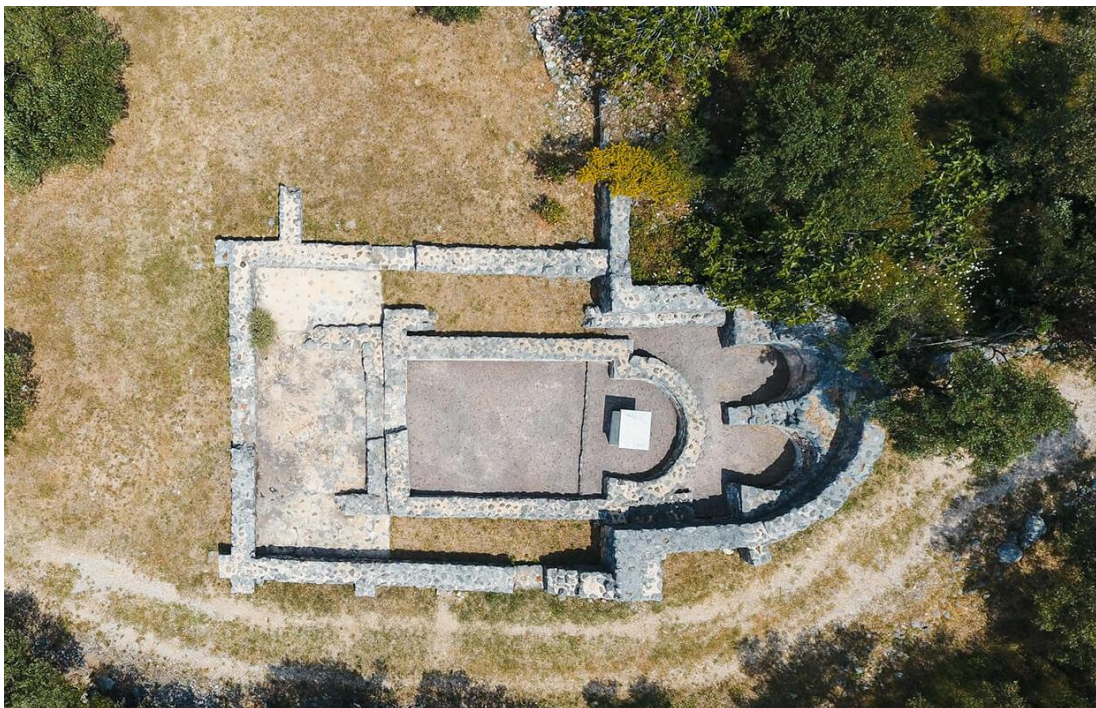
7.6. Sv. Petar na Kanajtu

Otok	Krk
Naziv	Sv. Petar na Kanajtu
lokaliteta	
Literatura	BOLONIĆ, ŽIC-ROKOV, 2002; STARAC, 2004, 231-236; MARASOVIĆ, 2009, 54-55; BARAKA, 2012, 36-41.
Razdoblje istraživanja	Otkrivena 2001. godine. Istraživanja je vodio R. Starac.
Datacija	6.-7. stoljeće.
Opis	Crkva se nalazi na predjelu koji nosi naziv Kanajt. Toponim je nastao prema lat. <i>cannaetum</i> , što znači predio trstike. Kanajt je predio između naselja Punat i crkve sv. Donata. Sv. Petar je vjerojatno izgrađena iznad ranocarske ili kasnoantičke vile rustike. Crkva je bila jednobrodna s polukružnom apsidom na istoku. Promatrajući vanjski plašt apside vidljive su tri pravokutne lezene. Osim toga treba spomenuti kako je apsida izrazito duboka. S južne strane djelomično je istražena jedna prostorija koja je spojena prolazom s brodom crkve. Glavni ulaz bio je sa zapada, a ulazilo se preko nartekusa koji je samo djelomično istražen. Treći ulaz u crkvu je bio u središnjem dijelu sjevernog zida. Ovaj prolaz je vodio do prenamijenjenog antičkog objekta. Možda je bilo riječi o samostanu. Pod crkve je bio prekriven mortom slabe kvalitete. U razdoblju predromanike grade se unutar starokršćanske apside dvije usporedne apside. Vidljivi su ostaci i predromaničkog sjevernog zida koji se proteže do sjeverozapadnog kuta crkve. Potom se napušta i ta crkva, te se gradi još manja u razdoblju romanike. Crkva je bila mala pravokutna s istaknutom polukružnom apsidom na istoku.

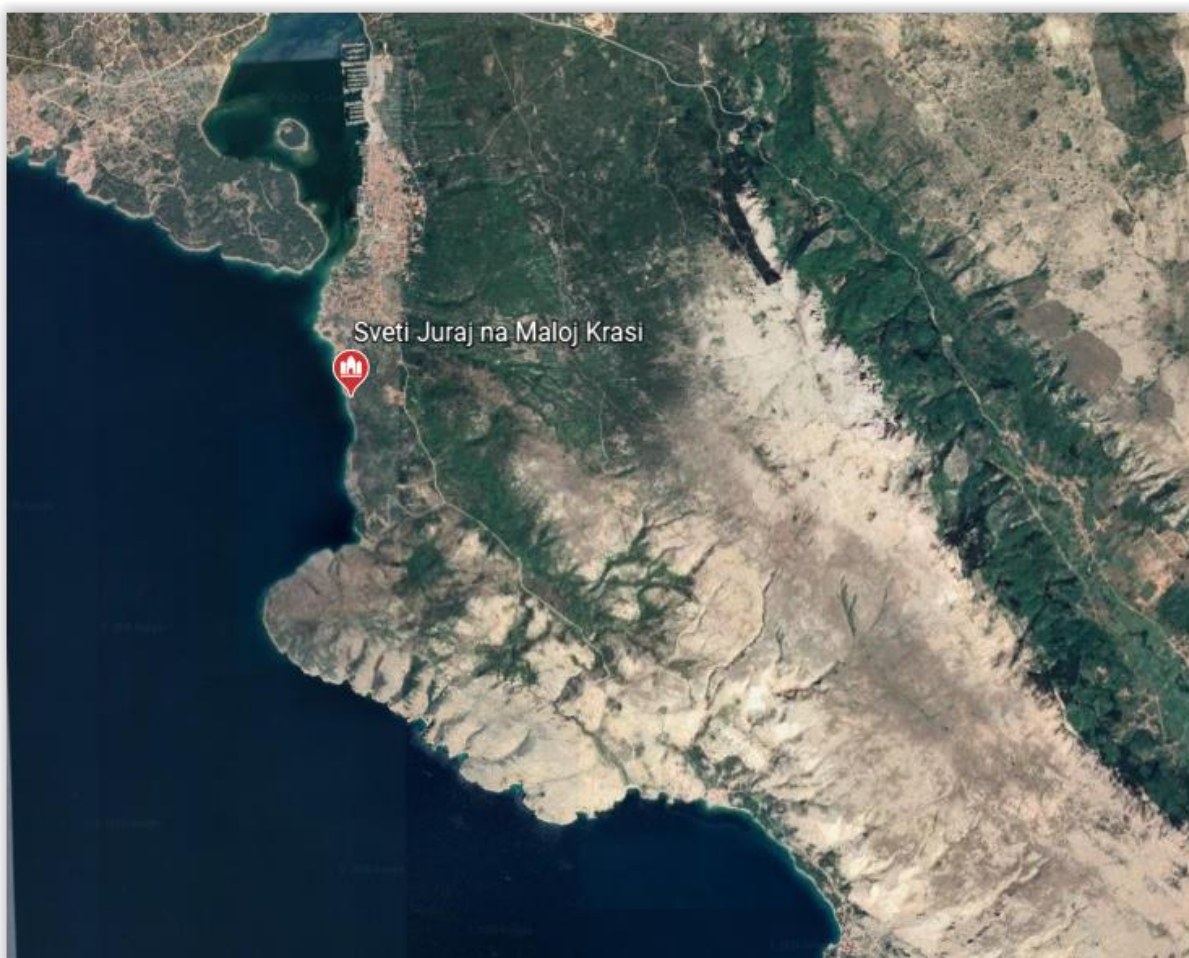

Slika 1. Tlocrt crkve (R. STARAC, 2004, 234)

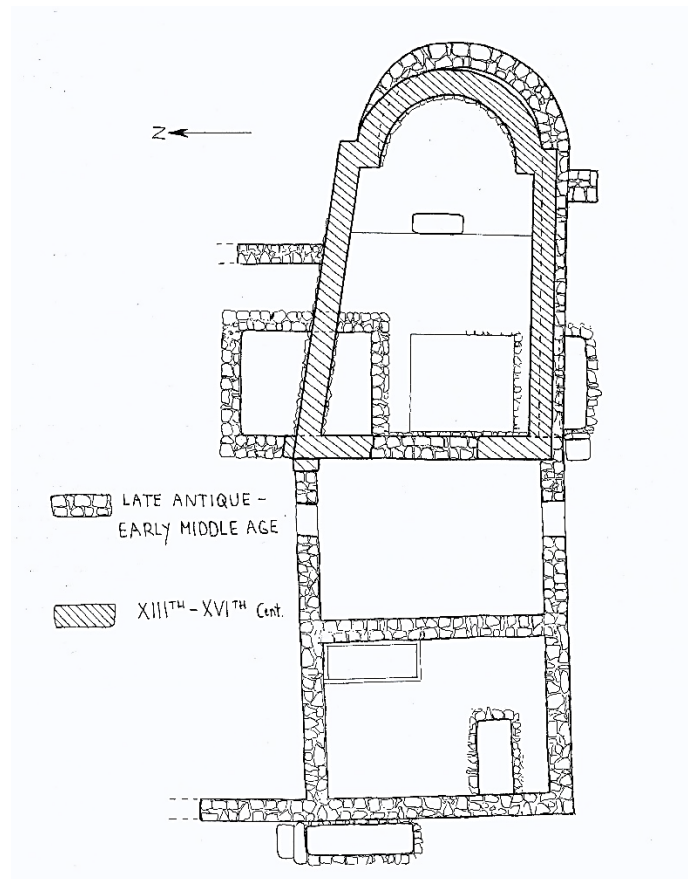

Slika 2. Crkva sv. Petar na Kanajtu
(<http://www.visitkrk.hr/gallery/arheoloski-lokalitet-sv-petar-na-kanajtu/>)

7.7. Sv. Juraj na Maloj Krasi

Otok	Krk
Naziv lokaliteta	Sv. Juraj na Maloj Krasi
Literatura	TOMIČIĆ, 1986/1987, 141-173; TOMIČIĆ, 1987, 170-171; STARAC, 2004, 231-236; MARASOVIĆ, 2009, 56-58; BARAKA, 2012, 42-44.
Razdoblje istraživanja	Istraživanja je vodio Ž. Tomičić 1987. godine, te R. Starac krajem 20. stoljeća.
Datacija	6. stoljeće.
Opis	<p>Crkva se nalazi na području Male Krase nedaleko Punte na južnom dijelu otoka Krka. Istraživanja su pokazala da se ovaj objekt nalazi iznad <i>ville rusticae</i>, odnosno na njenom jugoistočnom dijelu. Starokršćanska faza crkve je koristila dijelom antičke objekte. Pregradnjom prostorije s bazenom gradi se mala jednobrodna crkva s istaknutom polukružnom apsidom. Jedino se ta polukružna apside izlazi izvan perimetrije antičkog objekta. Prostor unutrašnjeg dvorišta vile poslužio je kao predvorje/narteks za ukope pokojnika. Ovdje su pronađeni ulomci <i>in situ</i> uništenog sarkofaga, te četiri dobro obzidane grobnice. Sve grobnice su bile prazne i djelomično uništene. U jednoj je pronađena brončana fibula s lukom u obliku paunice koju možemo datirati u 6./7. stoljeće. Pronađeno je još ukopa, ali tek od 15. stoljeća nadalje. Zbog toga možemo govoriti o manjoj cemeterijalnoj crkvi. Crkva se zatim obnavlja u 9. stoljeću kada dobiva novi liturgijski namještaj koji je pronađen u više primjeraka. Današnji, nešto manji oblik, crkva dobiva u 12.-14. stoljeću kada se obnavlja u romaničkom stilu. Tom prilikom dolazi do uzidavanja kamene plastike iz ranijeg perioda. Lokalitet se zatim napušta tokom 16. stoljeća.</p>

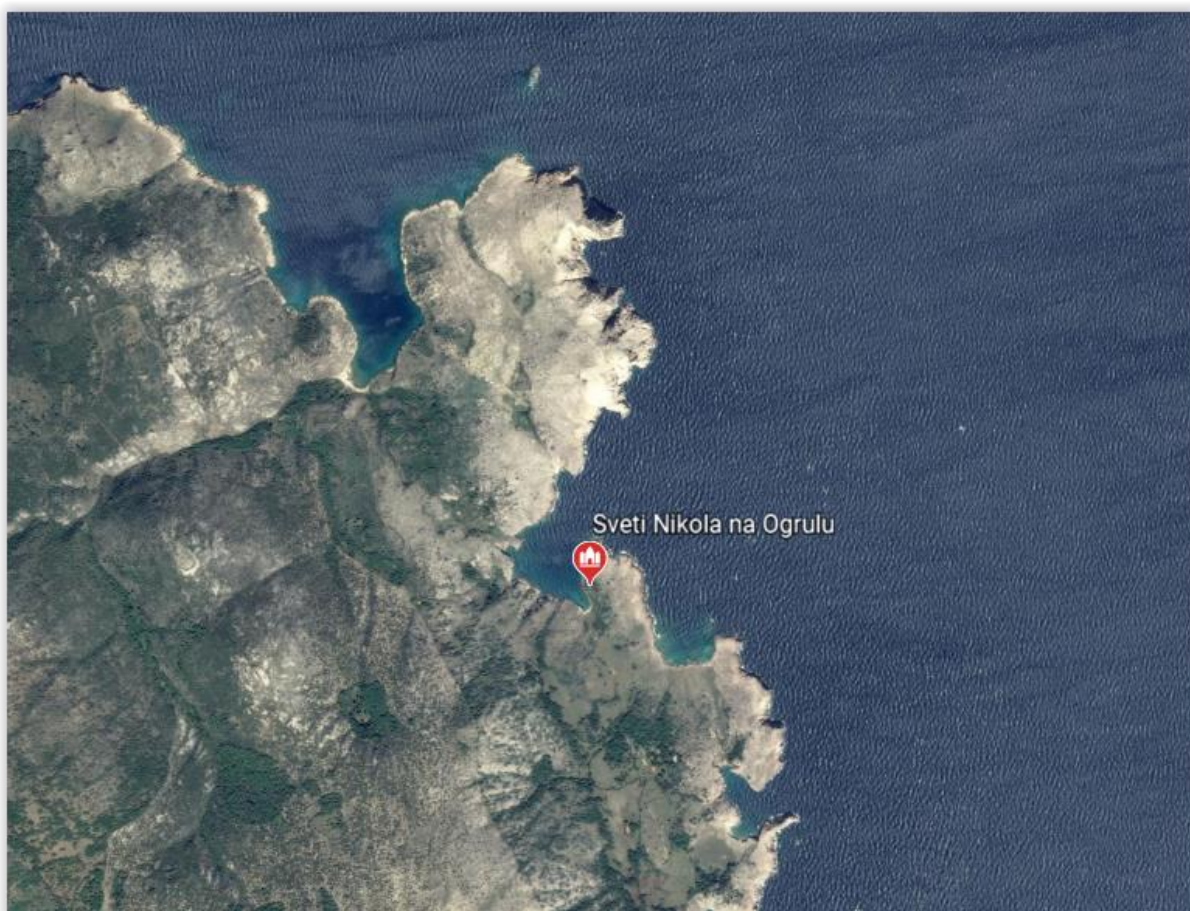

Slika 1. Tlocrt crkve (R. STARAC, 2004, 232)

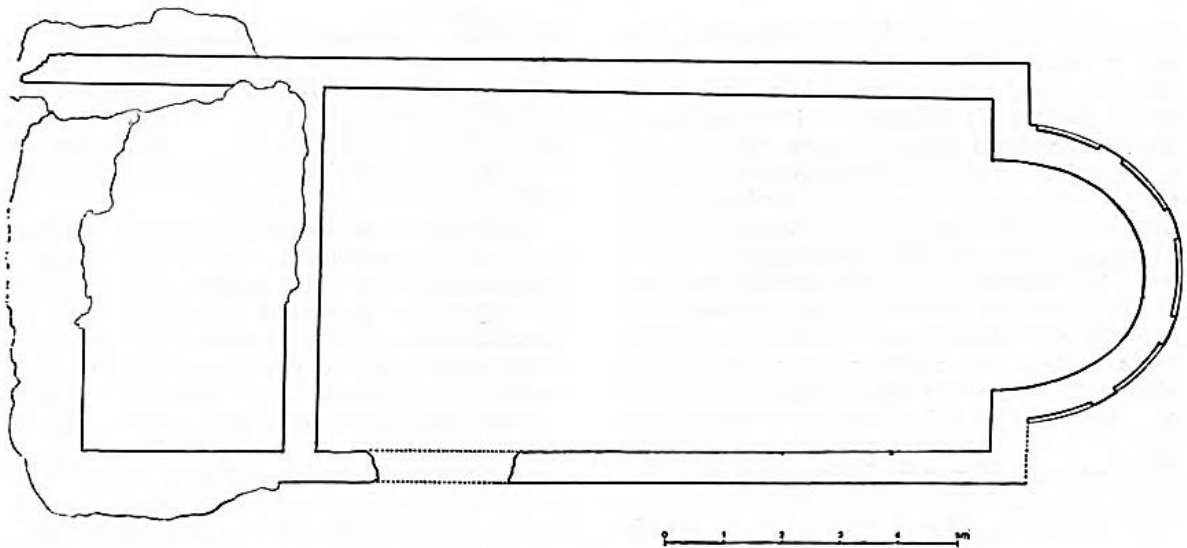

Slika 2. Fotografija crkve
 (<http://www.visitkrk.hr/gallery/crkva-sv-jurja-na-maloj-krasi/>)

7.8. Sv. Nikola na Ogrulu

Otok	Krk
Naziv	Sv. Nikola na Ogrulu
lokaliteta	
Literatura	FABER, 1986/ 1987, 113-140; BRUSIĆ, 1988, 111-119; CHEVALIER, 1995, 38-39; BARAKA, 2012, 71-75.
Razdoblje istraživanja	Nije istraživano.
Datacija	6. stoljeće.
Opis	Istočno od Vrbnika nalazi se uvala Ogrul. Crkva sv. Nikole smještena je na dnu te uvale. Na susjednom rtu Glavina nalazila se bizantska vojna osmatračnica. Crkva je jednobrodna s orijentacijom jugoistok-sjeverozapad. Polukružna apsida nalazi se na istoku, a na njoj se uočava pet slijepih arkada ležena s polukružnim završecima. Unutrašnjost objekta u nekoliko je navrata pregrađivan. Uokolo objekta primjećuju se najvjerojatnije zidovi samostanskog kompleksa. Prema Ostojiću crkva pripada benediktincima koji su je naslijedili od ranijih monarha pustinjaka.

Slika 1. Tlocrt crkve (Z. BRUSIĆ, 1989, 114)

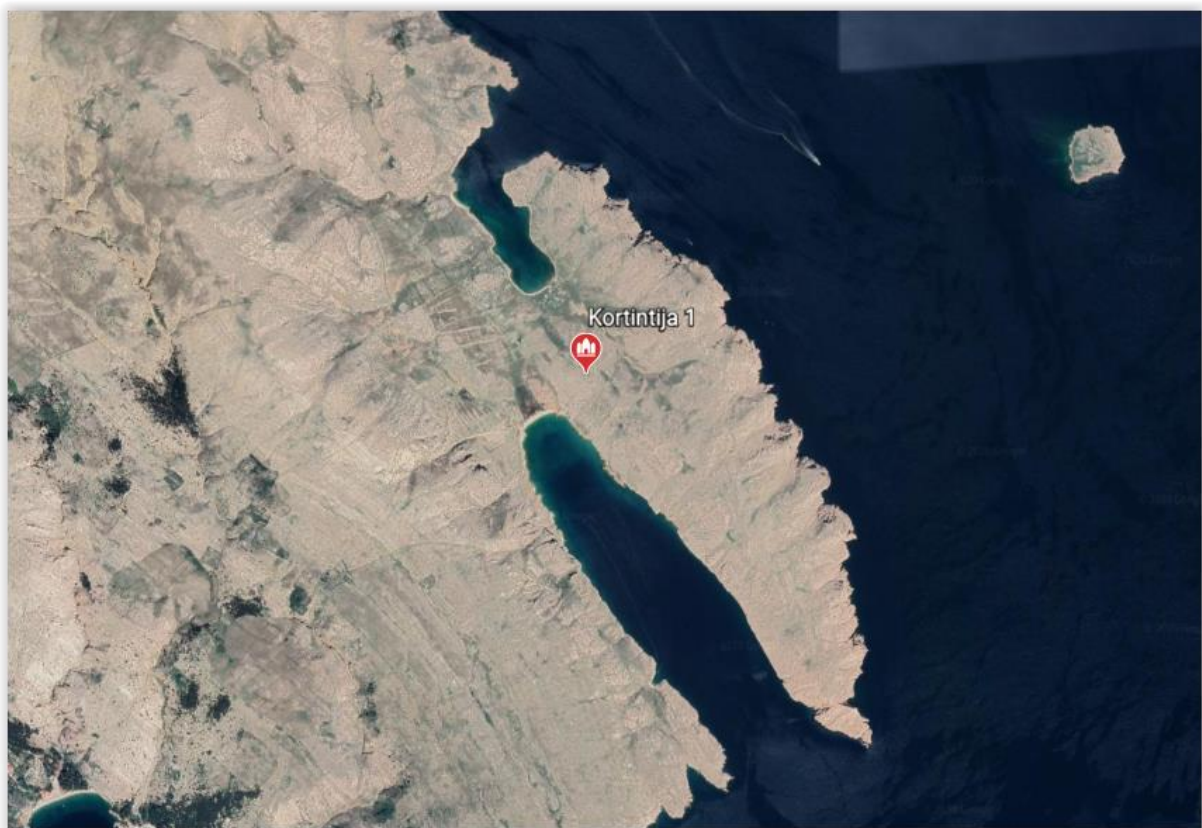

Slika 2. Fotografija iz zraka 1 (foto: Dalibor Branković)

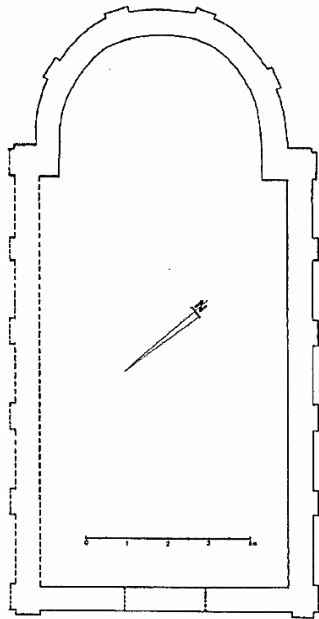

Slika 3. Fotografija iz zraka 2 (foto: Dalibor Branković)

7.9. Korintija 1

Otok	Krk
Naziv	Korintija 1
lokaliteta	
Literatura	FABER, 1986/ 1987, 113-140; TOMIČIĆ, 1986/ 1987, 141-173; BRUSIĆ, 1988, 111-119; GLOGOVIĆ, 1988, 97-102; TOMIČIĆ, 1988/ 1989, 29-53; CHEVALIER, 1995, 40-41; ŠILJEG; 2008, 84-87; BARAKA, 2012, 62-70.
Razdoblje istraživanja	Odjel za arheologiju u Zagrebu, odnosno Ž. Tomičić i A. Faber izvršili su rekognosciranje i istraživanje u razdoblju od 1986. do 1987. B. Šiljeg je vodio istraživanja 2007. godine.
Datacija	druga polovica 6. stoljeća.
Opis	Na jugoistočnom dijelu otoka Krka nalazi se poluotok Sokol. Uvala na istočnoj strani poluotoka zove se Vela luka, dok se na zapadu uvala zove Mala Luka. Visina poluotoka seže do 122 m. Odmah iznad Vele i Male luke nalazi se bizantska utvrda Korintija. Ona se bolje uočavana kad se uđe u Velu luku. U sklopu utvrde postoji i jedna starokršćanska crkva. Ona se nalazi u sjevernom, malo povišenom dijelu citadele te ima pravokutni oblik s polukružnom apsidom na istoku. Treba spomenuti da je južni zid crkve ojačan s četiri lezene, a vrlo vjerojatno postoje još dvije lezene koje ne uočavamo. Jednako tako mogu postojati lezene i na sjevernom zidu. Ulaz u crkvu je sa zapadne strane.

Slika 1. Tlocrt crkve
(Ž.TOMIČIĆ, 1986-1987, 151)

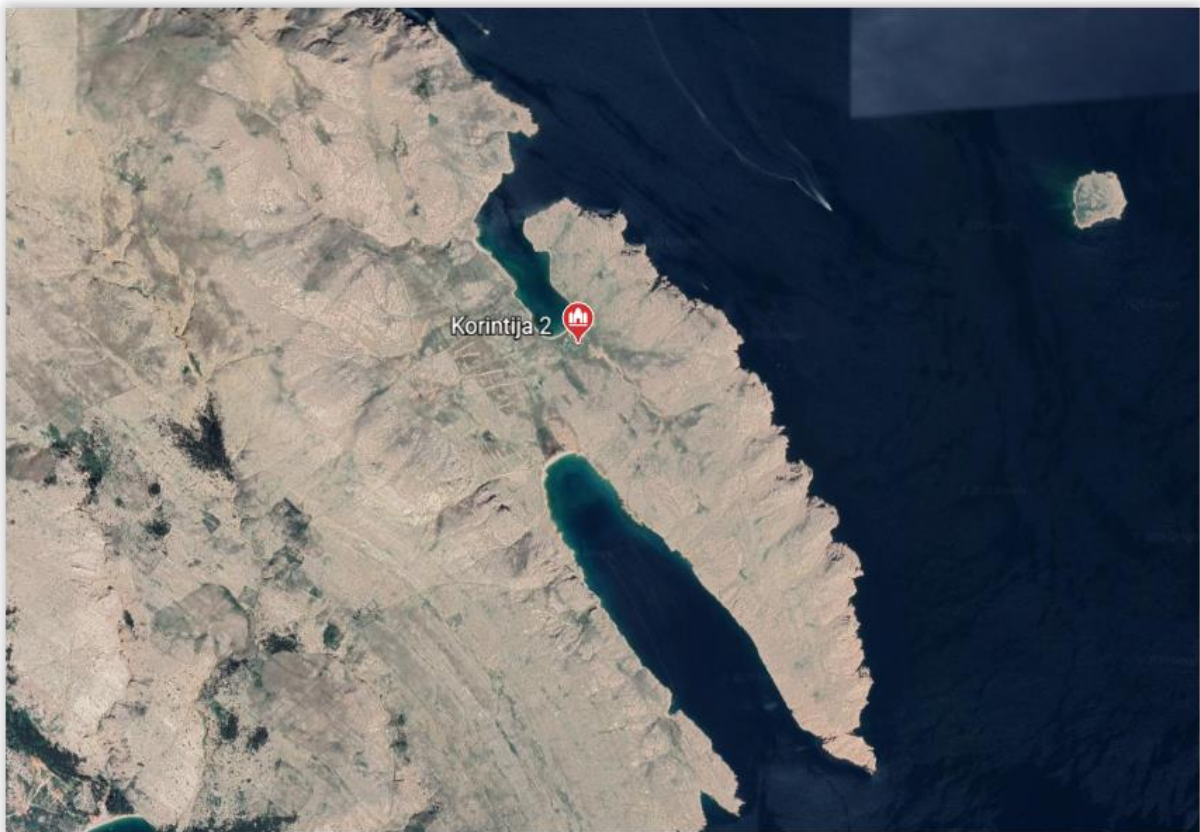

Slika 2. Prikaz trenutnog stanja
(foto: Vito Benvin)

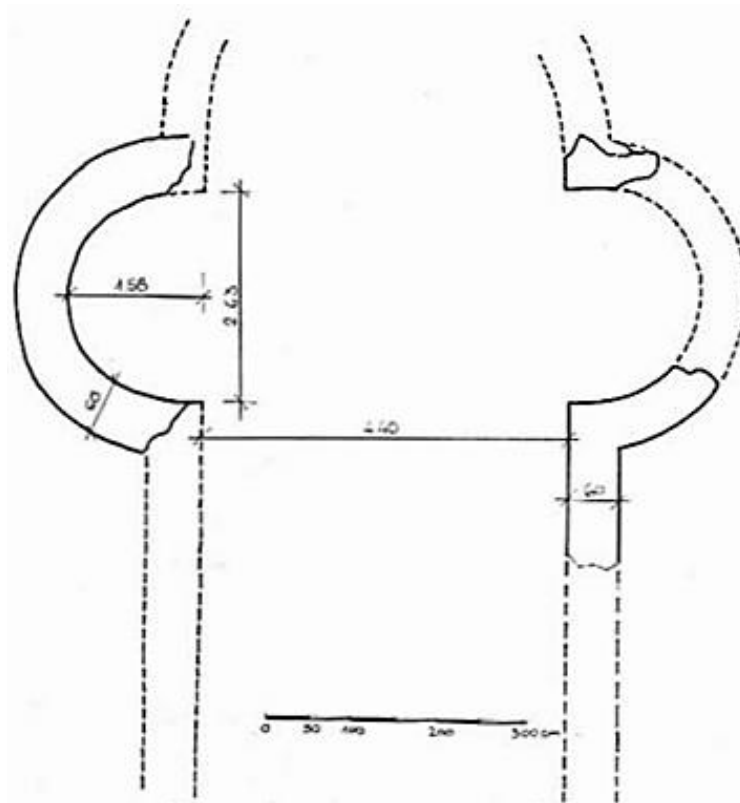

Slika 3. Fotografija crkve iz 1986. (Ž. TOMIČIĆ, 1986-1987, 168)

7.10. Korintija 2

Otok	Krk
Naziv lokaliteta	Korintija 2
Literatura	FABER, 1986/1987, 113-182; BRUSIĆ, 1988, 111-119; GLOGOVIĆ, 1988, 97-102; TOMIČIĆ, 1988/1989, 29-53; CHEVALIER, 1995, 41-42; ŠILJEG; 2008, 84-87; BARAKA, 2012, 62-70.
Razdoblje istraživanja	Odjel za arheologiju u Zagrebu, odnosno Ž. Tomičić i A. Faber izvršili su rekognosciranje i istraživanje u razdoblju od 1986. do 1987. B. Šiljeg je vodio istraživanja 2007. godine.
Datacija	5./6. stoljeće.
Opis	Na jugoistočnom djelu otoka Krka nalazi se poluotok Sokol. U podnožju bizanske utvrde nalazi se naselje nepoznatog naziva. Ovo područje je poznato pod toponimom Bosar. Na istočnom i na jugoistočnom dijelu naselja nalazi se koncentracija sakralnih objekata. Ovdje se nalazi jedna manja crkva s trolisnom apsidom na istoku. Sačuvan je manji dio bočnih apsida dok se središnja apside tek nadzire. Glavna apside ima širinu kao i brod, dok su bočne apsida upola manje. Uočava se fuga od zazidanih vrata na sjevernoj bočnoj apside, što prema mišljenju A. Faber upućuje na to da je objekt u jednoj fazi morao imati prigradnje.

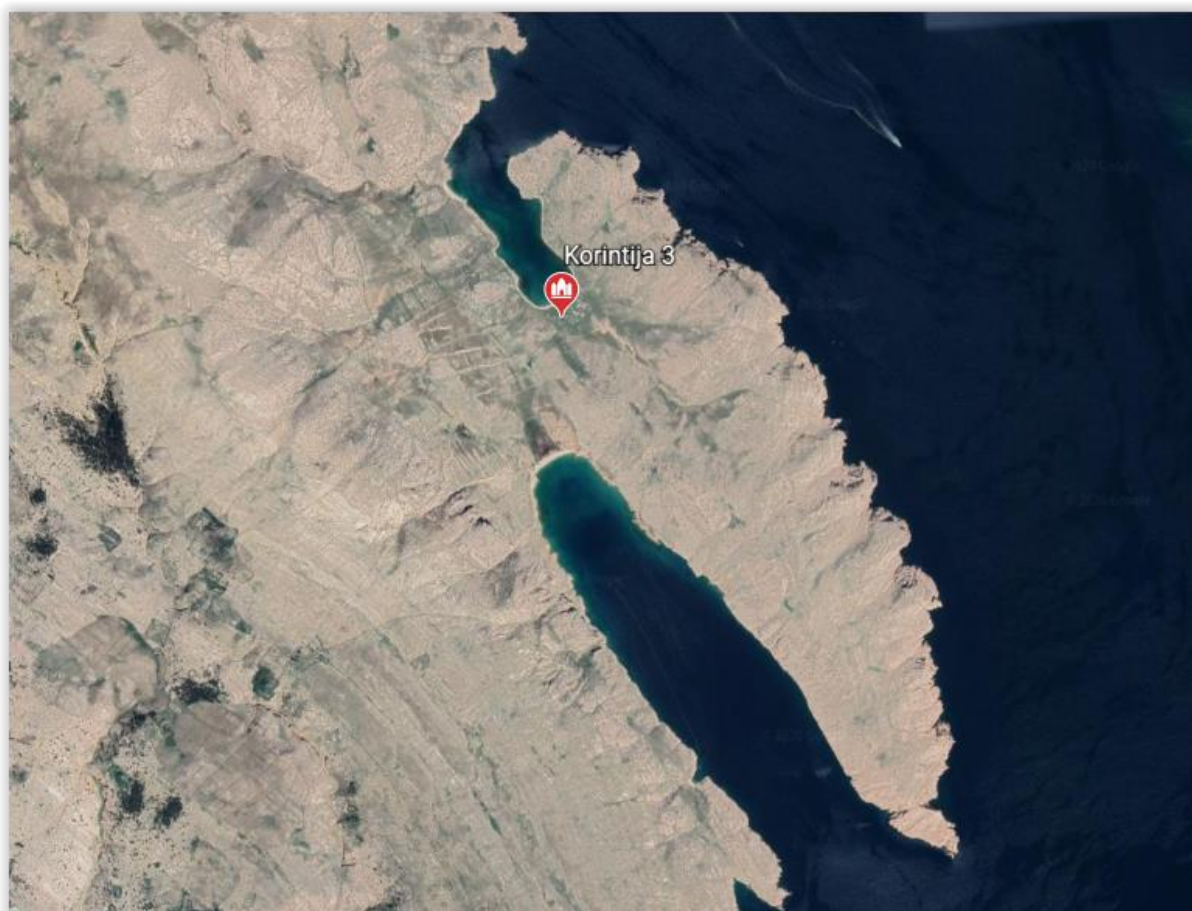

Slika 1. Tlocrt crkve (A. FABER, 1986-1987, 126)

Slika 2. Prikaz lokaliteta (foto: Vito Benvin)

7.11. Korintija 3

Otok	Krk
Naziv	Korintija 3
lokaliteta	
Literatura	FABER, 1986/1987, 113-140; BRUSIĆ, 1988, 111-119; GLOGOVIĆ, 1988, 97-102; TOMIČIĆ, 1988/1989, 29-53; CHEVALIER, 1995, 41-42; ŠILJEG; 2008, 84-87; BARAKA, 2012, 62-70.
Razdoblje istraživanja	Odjel za arheologiju u Zagrebu, odnosno Ž. Tomičić i A. Faber izvršili su rekognosciranje i istraživanje u razdoblju od 1986. do 1987. B. Šiljeg je vodio istraživanja 2007. godine.
Datacija	?
Opis	Na području poznatom pod nazivom Bosar nalazi se kasnoantičko naselje koje možemo povezati s bizantskom utvrdom Korintijom. Osim predhodno navedene starokršćanske crkve postoji još jedna puno veća longitudinalna crkva. Ona je otkrivena nedavno pa nije istraživana. Crkva je smještena uz južni bočni zid srednjovjekovne crkve sv. Nikole koja se ovdje nalazi. Većim djelom crkva je prekrivena gromačama, a osobito područje apside.

Slika 1. Pogled na Malu Luku i Bosor

(https://www.geocaching.com/geocache/GC7MGQB_crkvica-u-malaj-luci?guid=e64d2c62-5fa1-4735-89ee-3604a4f04e74)

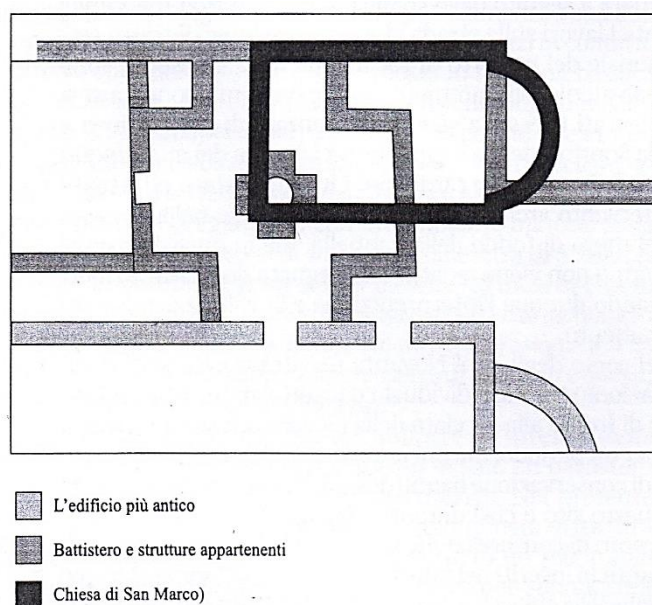

Slika 2. Crkva sv. Nikole (foto: Vito Benvin)

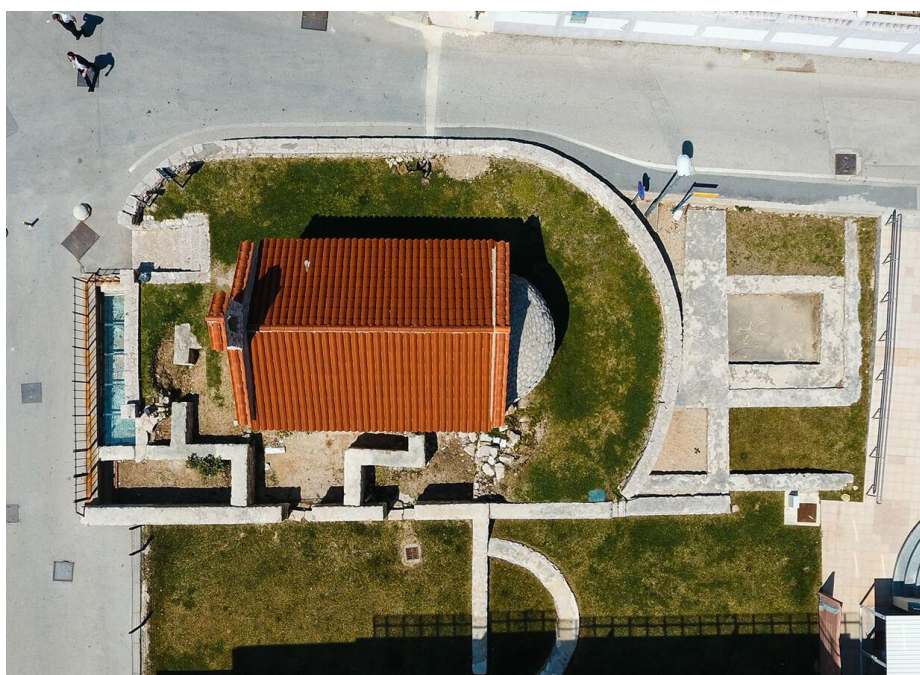
7.12. Sv. Marko u Baškoj

Otok	Krk
Naziv	Sv. Marko Baška
lokaliteta	
Literatura	CHEVALIER, 1995, 44-45; BEKIĆ, VIŠNJIĆ, 2007, 329-330; JAKŠIĆ, NOVAK, 2009, 403-410; ČAUŠEVIĆ-BULLY, 2012, 133-142; BARAKA, 2012, 52-61; BARAKA PERICA, 2013, 119-169; ČAUŠEVIĆ-BULLY, BULLY, 2015, 247-272; ČAUŠEVIĆ-BULLY, BULLY, STARAC, 2016, 17-28; ČAUŠEVIĆ-BULLY, BULLY, 2020, 271-290.
Razdoblje istraživanja	N. Novak vodi manja istraživanja od 1982. do 1992; te veća zaštitna istraživanja od 2002. do 2003. godine. L. Bekić i J. Višnjić iz Hrvatskog restauratorskog zavoda vode zaštitna istraživanja tokom 2007. godine.
Datacija	5./ 6 . stoljeće.
Opis	Ispod današnje male crkve sv. Marka nalazi se starokršćanska dvojna bazilika s križnom krstionicom u središtu. Crkva se nalazi unutar naselja Baška veoma blizu obale. Sjeverna crkva je vjerojatno križnoga tlocrta s transeptom i pastoforijama. Apsida objekta je upisana, a ispod oltara se nalazi konfesija. N. Novak i N. Jakšić pretpostavljaju oblik, jer je crkva dijelom uništena, a dijelom se nalazi ispod ceste. Južna crkva kompleksa je puno manja, odnosno crkva je jednobrodna s polukružnom apsidom na istoku. Prema N. Novaku i N. Jakšiću južna crkva nastaje adaptacijom antičkoga objekta. Dio se crkve nalazi ispod hotela. Daleko najzanimljiviji element ovog kompleksa je križna krstionica koja je u cijelosti istražena. Krstionica je izgrađena istovremeno sa sjevernom crkvom. Južni krak krstionice veže se uz sjeverni zid južne crkve. Ovdje se nalazi i prolaz koji spaja crkvu s krstionicom. Krstionica ima dva ulaza. Osim navedenog postoji još i glavni ulaz sa zapada koji je vodio iz jednog neistraženog objekta. Krstionica je bila ukrašena različitim geometrijskim motivima. Crkva je vjerojatno bila ukrašena freskama s vegetabilnim motivima. Osim crkve na ovom području imamo nalaze kasnoantičke nekropole koju možemo pratiti od 4. do 6. stoljeća.

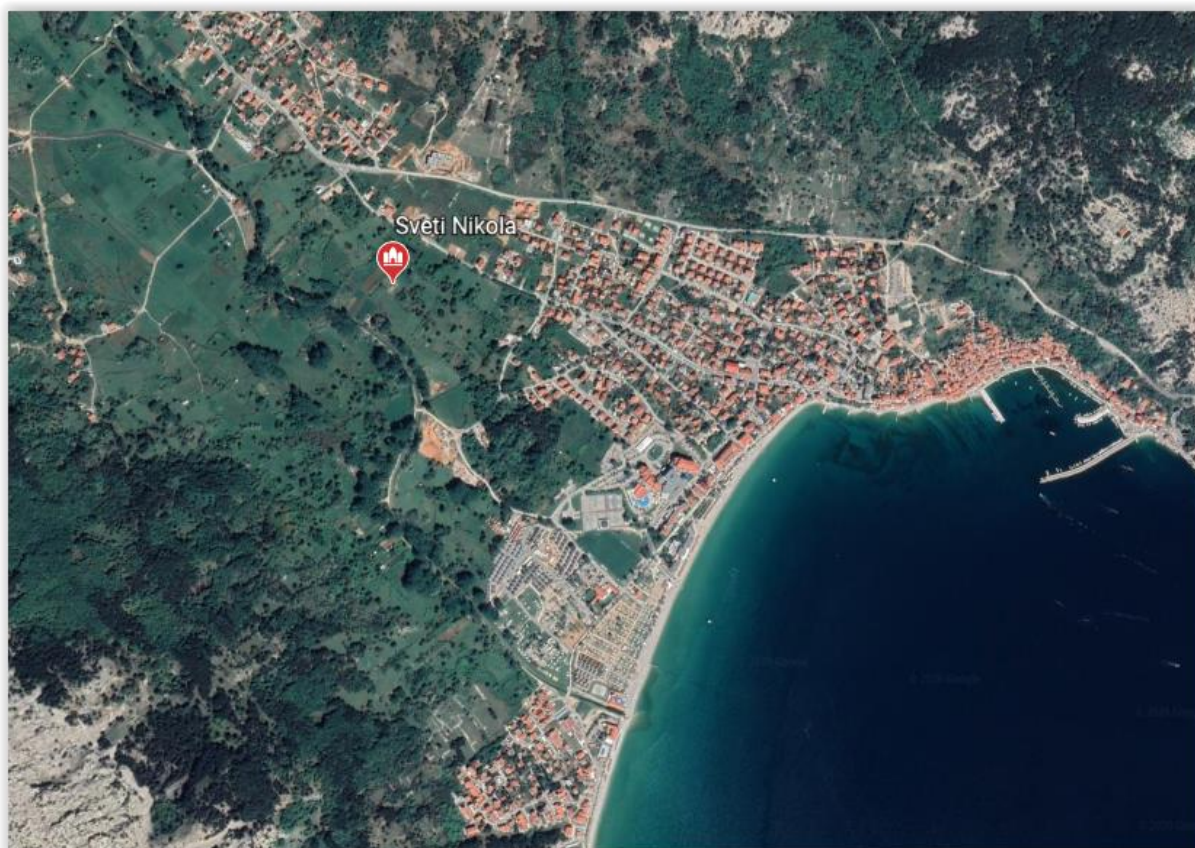

Slika 1. Tlocrt dvojne bazilike s krstionicom (N. JAKŠIĆ, N. NOVAK, 2009, 403)

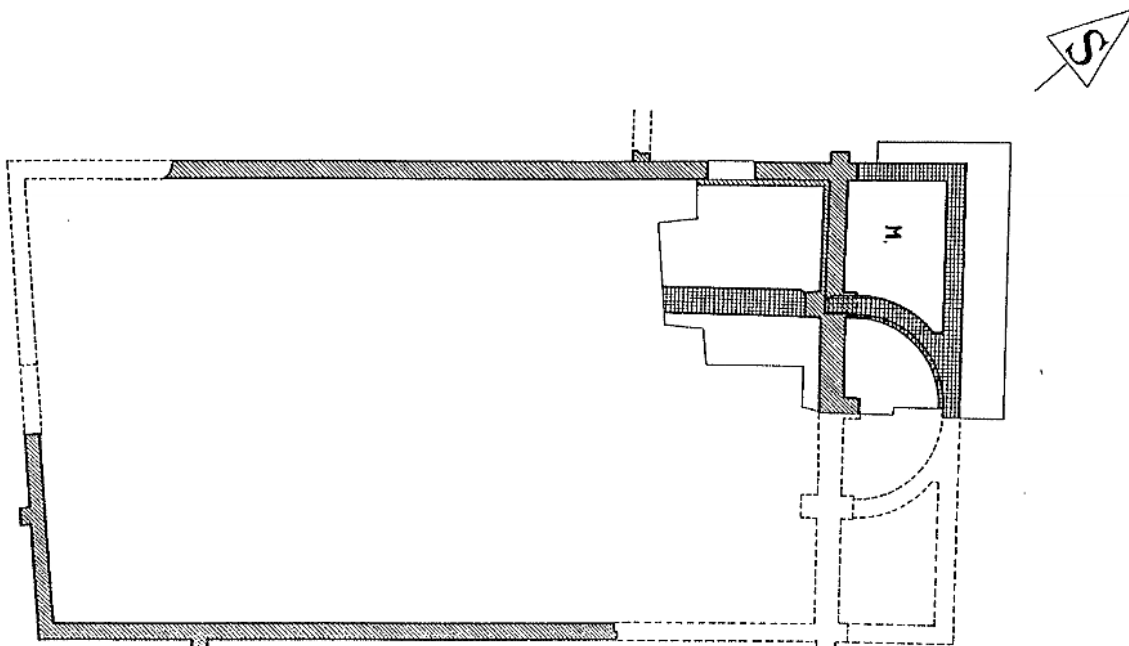

Slika 2. Zračna fotografija sv. Marka
 (<http://www.visitkrk.hr/gallery/arheoloski-ostaci-ispod-kapele-sv-marka/>)

7.13. Sv. Nikola kod Baške / Mire

Otok	Krk
Naziv lokaliteta	Sv. Nikola kod Baške, lokalitet Mire
Literatura	STARAC, 1996, 137-141; STARAC, 2005, 274-276; STARAC, 2006, 312-313; STARAC, 2007, 363-364; STARAC, 2008, 406-408; STARAC, 2009, 423-426; BARAKA, 2012, 45-52; BARAKA PERICA, 2013, 119-169; KURILIĆ, SERVENTI, 2016, 2281-2306.
Razdoblje istraživanja	Istraživanja je vodio R. Starac 1995.; te od 2005. do 2008. godine.
Datacija	5. stoljeće.
Opis	Lokalitet se nalazi u Bašćanskoj dolini između Jurandvora i Baške. Sama crkva je smještena na području u blizini Tonovog Sela i Mira, a toponim Sv. Nikola dobila je prema nazivu iz najstarije katastarske karte. Crkvu je uočio R. Starac, te je kasnije proveo i arheološka istraživanja. Crkva sv. Nikole je morala imati dvije faze gradnje. U prvom razdoblju crkva je bila pravokutnog oblika s kontraforama, dok se u drugoj fazi crkva produžava. Tako se dobiva upisana apsida, odnosno sa sjevera i juga apside dvije pastoforije u obliku nepravilnih paralelograma. Sjeverna pastoforija ima relativno dobro očuvan mozaik od bijelih i tamno sivih tesera. Na mozaiku se uočava uokviren u pravokutnik natpis u četiri reda. Natpis glasi: SAPRILL/ APSIDAC/ VMSECR/ ETARIAF(E)C(IT), odnosno „ <i>Saprilla apssida cvm secretaria fecit</i> “. Saprilla je dala izgraditi apsidu i sekretarije. Ovo je prvi put da se spominje termin za te prostorije. Južna pastoforija je isto imala mozaik, ali je bio devastiran. Prilikom istraživanja pronađen je i zid koji je odvajao brodove crkve i na kojem se nalazila kolonada. Vjerojatno, prema mišljenju Starca, izgrađen prilikom renovacije crkve. Na sjeveroistoku imamo bočna vrata koja vode do neke prostorije. Crkva je imala i konfesiju u svetištu. Bila je fino ožbukana s tragovima mramorne oplata. Narteks crkve je otkriven istraživanjima 2005. godine te je istraživan do 2007. godine. U narteksu je pronađen starokršćanski sarkofag ukopan ispod podnice, te presvođena grobnica.

Slika 1. Tlocrt crkve (R. STARAC, 1996, 137)

Slika 2. Fotografija iz zraka (<http://www.visitkrk.hr/gallery/lokalitet-mira-kraj-jurandvora/>)

7.14. Sv. Ivan Krizostomu i sv. Martin

Otok	Sv. Marko
Naziv lokaliteta	Sv. Ivan Krizostomu i Sveti Martin
Literatura	FABER, 1986/1987, 113- 140; BRUSIĆ, 1988, 111-119; NOVAK, 2011.
Razdoblje istraživanja	Nije istraživano.
Datacija	6. stoljeće.
Opis	Otok Sv. Marko nalazi se na granici između Riječkog zaljeva i Tihog kanala. Otok je poznat u literaturi još po nazivu <i>Almis</i> (Almo). Prema mišljenju N. Novaka naziv dolazi od latinskog izraza za plodnost, rodnost. Vjerojatno se mislilo na plodnost za stoku, odnosno pogodno za ispašu. Prema mišljenju Faber naziv znači „otok svetih“. Ona to povezuje s brojnosti sakralnih objekata. Na otoku se prema literaturi spominju dvije crkve, sv. Ivan Krizostom i sv. Martin. Obje se crkve nalaze u sklopu bizantske utvrde. Sv. Ivan Krizostom nalazi se na sjevernoj strani citadele. Ona je jednobrodna jednoapsidalna. Ostaci se druge starokršćanske crkve sv. Martina danas slabo razabiru. Od databilnih nalaza treba izdvojiti nalaz fibula u obliku križa s golubicom iz 6. stoljeća. Utvrda se nalazi na jugoistočnoj strani otoka gdje je obala nepristupačna. Zapadna obala otoka je blaga i pristupačna. U vrijeme Venecije na otoku je vjerojatno postojala crkva sv. Marka, te od tuda današnji naziv otoka.

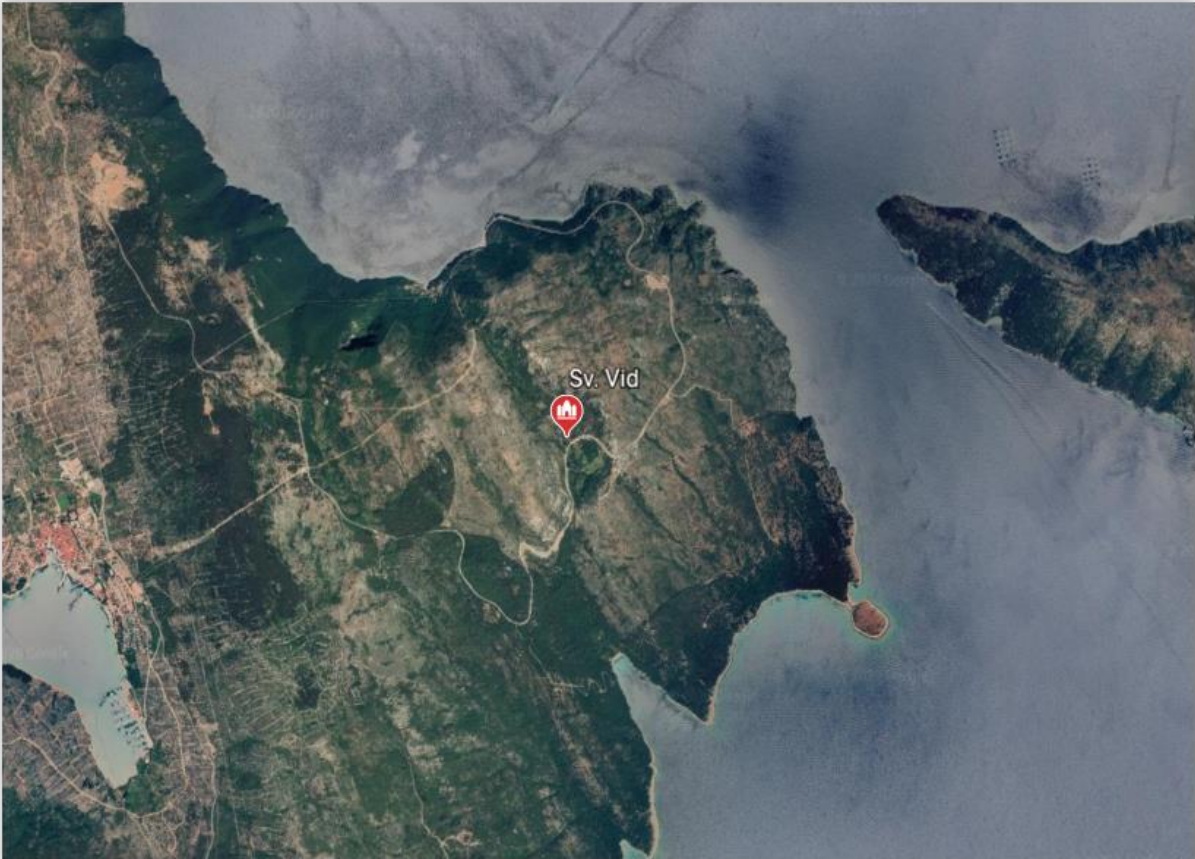

Slika 1. Fotografija utvrde (<http://www.visit-omisalj-njivice.hr/40-otocic-sv-marko.aspx>)

Slika 2. Fotografija otoka Sv. Marko (foto: Denis Hren)

7.15. Sv. Vid

Otok	Cres
Naziv	Sv. Vid
lokaliteta	
Literatura	MOHOROVIČIĆ, 1957, 486-536; CHEVALIER, 1995, 45; ĆURUKOVIĆ, 1998, 209-232; BARAKA, 2012, 100; SOLIS, 2014, 53.
Razdoblje istraživanja	Nije istraživana.
Datacija	Crkva je romanička na temeljima starokršćanske crkve iz 6. stoljeća.
Opis	Današnja crkva je tipična romanička jednobrodna crkva s polukružnom apsidom. Prema A. Mohorovičiću u slabo sačuvanoj supstrukciji treba tražiti starokršćansku osnovu. Po mišljenju P. Chevalier crkva je bila mala jednobrodna s presvođenom apsidom koja je bila polukružna s unutarnje strane i poligonalna s vanjske strane.

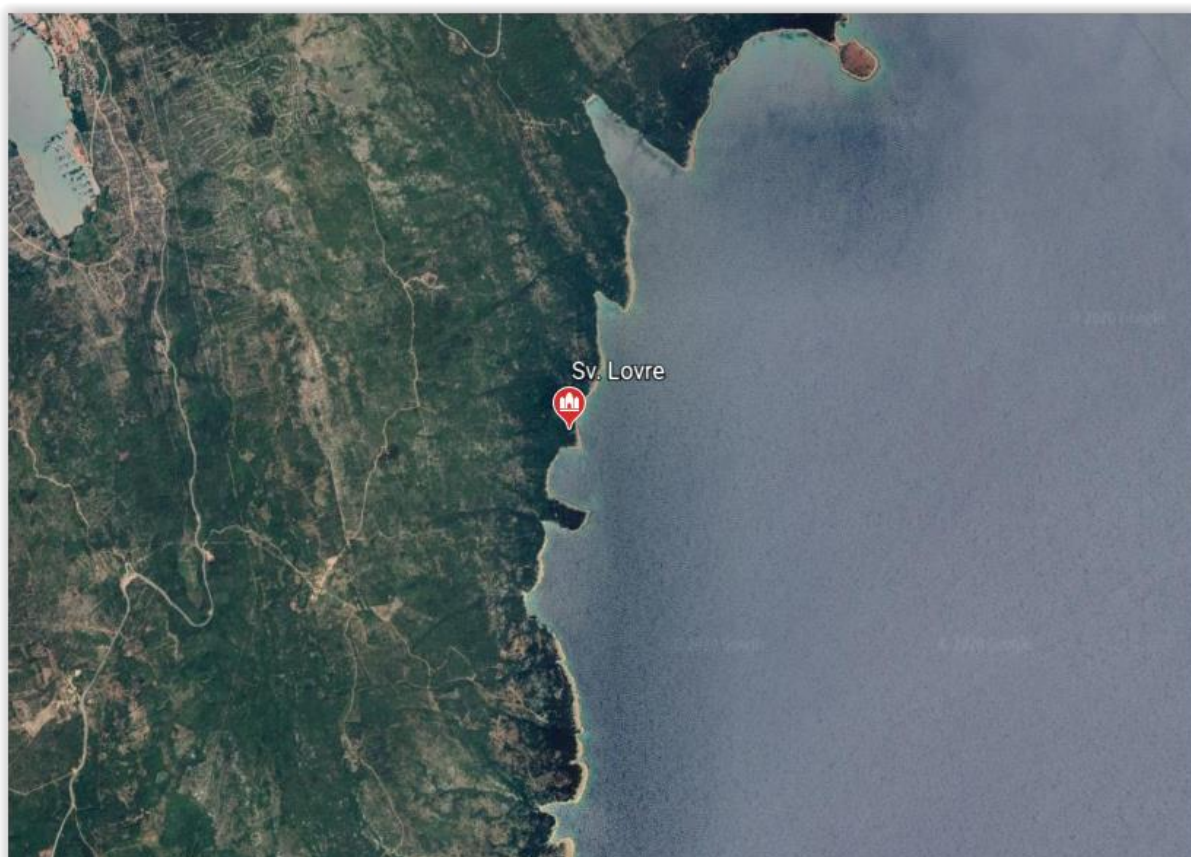

Slika 1. Fotografija apside (foto: Vito Benvin)

Slika 2. Fotografija crkve (foto: Vito Benvin)

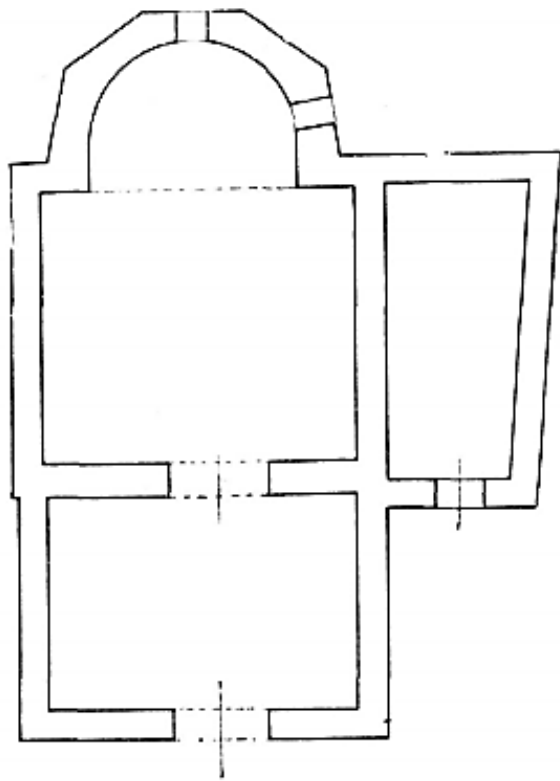
7.16. Sv. Lovre / Lovreški dol

Otok

Cres

Naziv	Sv. Lovre (Lovreški dol)
lokaliteta	
Literatura	CELLA, 1913, 104-110; FUČIĆ, 1948, 31-76; MOHOROVIČIĆ, 1957, 486-536; CHEVALIER, 1995; 46-47; FUČIĆ, 1995, 61-63; ĆUS-RUKONIĆ, 1998, 209-232; BARAKA, 2012, 98-99; SOLIS, 2014, 55.
Razdoblje istraživanja	Istraživanja je vodio A. Cella poč. 20. st.
Datacija	6. stoljeće.
Opis	Crkva je jednobrodna s poligonalnom apsidom. U kasnijem razdoblju se dodaju dvije pomoćne prostorije, vestibul i sakristija. Krovšte je bilo drveno. Prema A. Mohorovičiću na apsidi i triumfalnom luku uočavamo freske (vjerojatno iz 12./13. stoljeća). Crkva se nalazi na rubu plodnog polja odvojenog od mora jednim mali brežuljkom. Polje je bogato arheološkim materijalom i prema riječima mještana grobovima. Prema P. Chevalier crkva se nalazi istočno od naselja Lovreški na predjelu zvanom Pogana ili Polazina, gdje se nalaze ostaci vile i grobova iz istog razdoblja. Zbog poligonalne apside većina autora crkvu datira u 6. stoljeće.

Slika 1. Tlocrt crkve (A. MOHOROVIČIĆ, 1957)

Slika 2. Fotografija crkve iz 1913. godine
(A. CELLA, 1913,104)

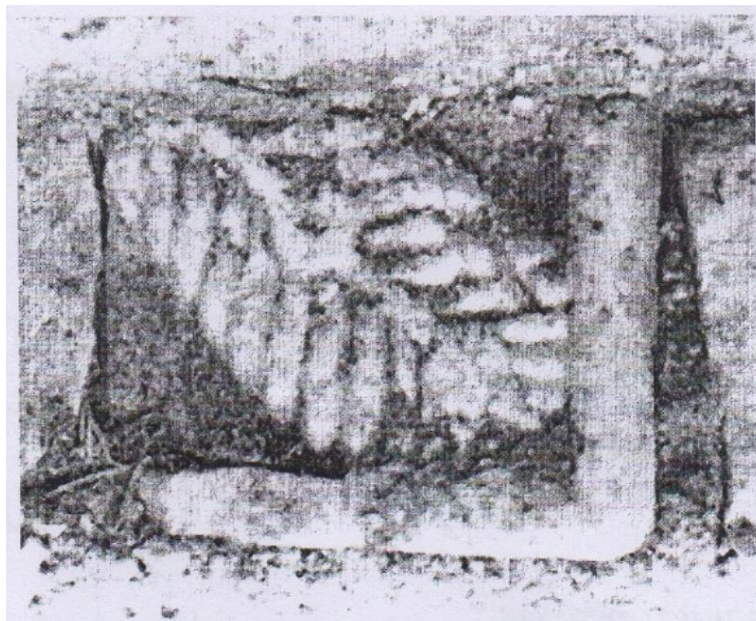

Slika 3 Današnji izgled crkve (foto: Vito Benvin)

7.17. Put Fortece 8

Otok	Cres
Naziv lokaliteta	Put Fortece 8
Literatura	ĆUS-RUKONIĆ, 1998, 207-232; ĆUS-RUKONIĆ, 2013, 197-203; ĆUS-RUKONIĆ, 2014, 32.
Razdoblje istraživanja	Nije istraživana.
Datacija	?
Opis	J. Ćus-Ruković navodi postojanje starokršćanske crkve nepoznatog titulara na povišenom položaju u blizini današnje sjeverozapadne okrugle ugaone kule Turan. Potvrdu postojanja takvog objekta možemo naći u primjeru pronađenog ulomka pluteja. Ulomak je pronađen u suhozidu na adresi Put Fortece 8. Ulomak prikazuje završni dio paunovog repa.

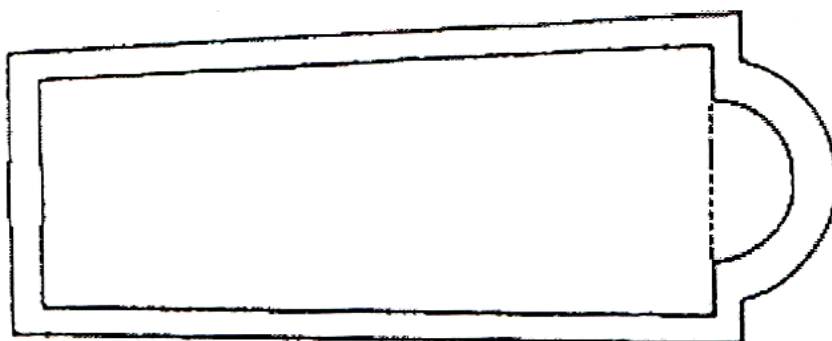

Slika 1. Fragment pluteja (J. ĆUS-RUKONIĆ, 2013, 198)

7.18. Sv. Izidor

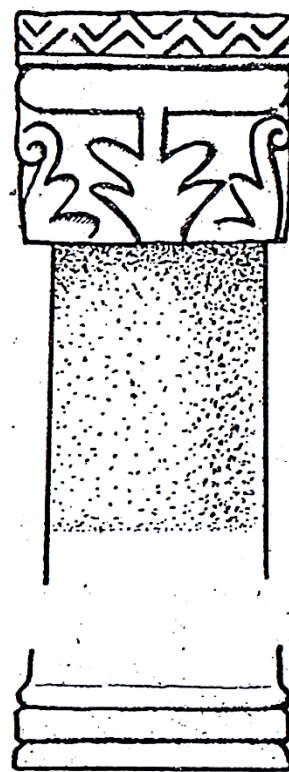
Otok	Cres
Naziv	Sv. Izidur
lokaliteta	
Literatura	FUČIĆ, 1948, 48-49; CHEVALIER, 1995, 45-46; ĆUS-RUKONIĆ, 2013, 197-203; SOLIS, 2014, 38-39.
Razdoblje istraživanja	Nije istraživana.
Datacija	Prva istraživanja je vodio N. Lemessi krejem 19. stoljeća, a zatim P. Sticotti početkom 20. stoljeća.
Opis	Crkva sv. Izidora nalazi se u samoj staroj jezgri grada Cresa. Crkva je originalno bila iz 13. stoljeća. Na temelju sačuvane apside s preinakama u sljedećim razdobljima. P. Chevalier pretpostavlja postojanje starokršćanske crkve u temeljima crkve sv. Izidora. Takvu pretpostavku bazira na pronalasku mramornog stupića u blizini apside crkve. Stupić je uzidan kao spolija na ulazu u kuću s adresom Sveti Sidar 79. Na kapitelu se uočavaju stilizirani akantusovi listovi, te gornji rub s cik-cak bordurom. Donji dio kapitela je otučen, stoga danas nalikuje na kocku. B. Fučić datira kapitel u 8. stoljeće, te navodi kako je riječ o ranosrednjovjekovnom stupiću. P. Chevalier stupić datira u 7. stoljeće, odnosno u razdoblje starokršćanstva.

Slika 1. Tlocrt crkve sv. Izidora (I.SOLIS, 2014, 38)

Slika 2. Crkva sv. Izidora (I.SOLIS, 2014, 38)

Slika 3. Stupić s kapitelom crtež B. Fučića (J. ČUS-RUKONIĆ, 2013, 198)

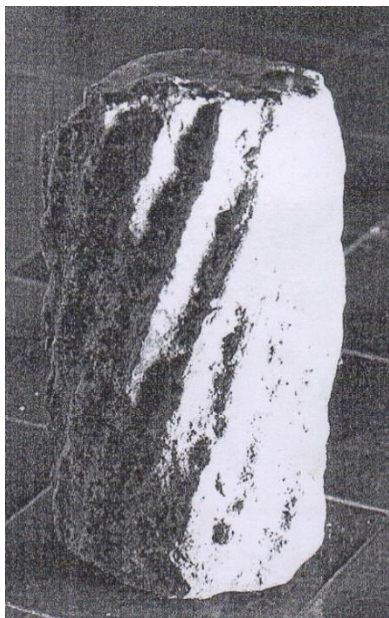

Slika 4 Današnja lokacija stupića iz sv. Izidora (foto: Franka Toljanić)

7.19. Sv. Franje

Otok	Cres
Naziv	Sv. Franje
lokaliteta	
Literatura	ĆUS-RUKONIĆ, 1998, 209-232; ĆUS-RUKONIĆ, 2013, 197-203; SOLIS, 2014, 44-45.
Razdoblje istraživanja	Nije istraživana.
Datacija	?
Opis	Franjevački samostan sv. Franje nalazi izvan starog centra grada Cresa. J. Ćus-Rukonić pretpostavlja postojanje starokršćanskog sakralnog sklopa na području današnjeg samostana. Samostan je vjerojatno nastao na području rimske vile rustike na temelju nalaza iz samostanskog vrta. U bilzini samostana je pronađen fragment tordiranog stupa. J. Ćus-Rukonić fragment datira u 6. stoljeće. Na glavnom oltaru samostana je 1983. Godine pronađen fragment sarkofaga ili oltara s natpisom. Lijevo je vidljiv donji krak križa, a u nastavku možemo očitati nepotpuni natpis VITRAN.

Slika 1 Fragment tordiranog stupa
(J. ĆUS-RUKONIĆ, 2013, 200)

Slika 2 Fragment oltara ili sarkofaga
(J. ĆUS-RUKONIĆ, 2013, 200)

7.20. Sv. Petar Apostol

Otok	Cres
Naziv	Sv. Petar Apostol
lokaliteta	
Literatura	ĆUS-RUKONIĆ, 1998, 209-232; ĆUS-RUKONIĆ, 2013, 197-203; SOLIS, 2014, 47.
Razdoblje istraživanja	Nije istraživana.
Datacija	?
Opis	Ženski samostan sv. Petra Apostola nalazi se uz more južno od grada Cresa. U blizini se nalazi područje zvano Grabar. Prilikom izgradnje stambenih objekata pronađeni su antički i kasnoantički ukopi. Samostan je vjerojatno izgrađen iznad vile rustike. Prema pronađenim nalazima J. Ćus-Rukonić ovdje pretpostavlja starokršćanski sakralni sklop. Pronađen je mramorni ulomak grede ukrašen dvostrukim jednoprutim meandrom.

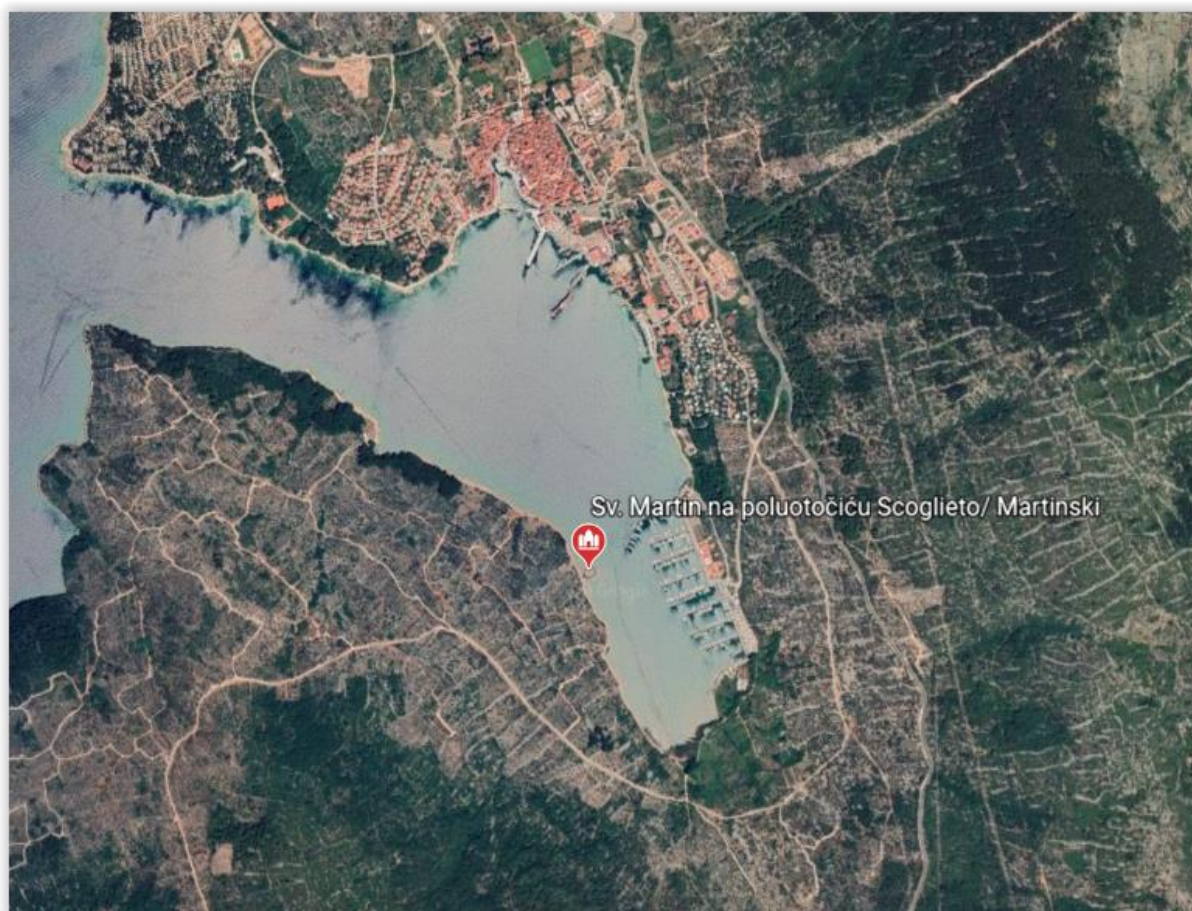

Slika 1. Samostan sv. Petra Apostola
(I. SOLIS, 2014, 47)

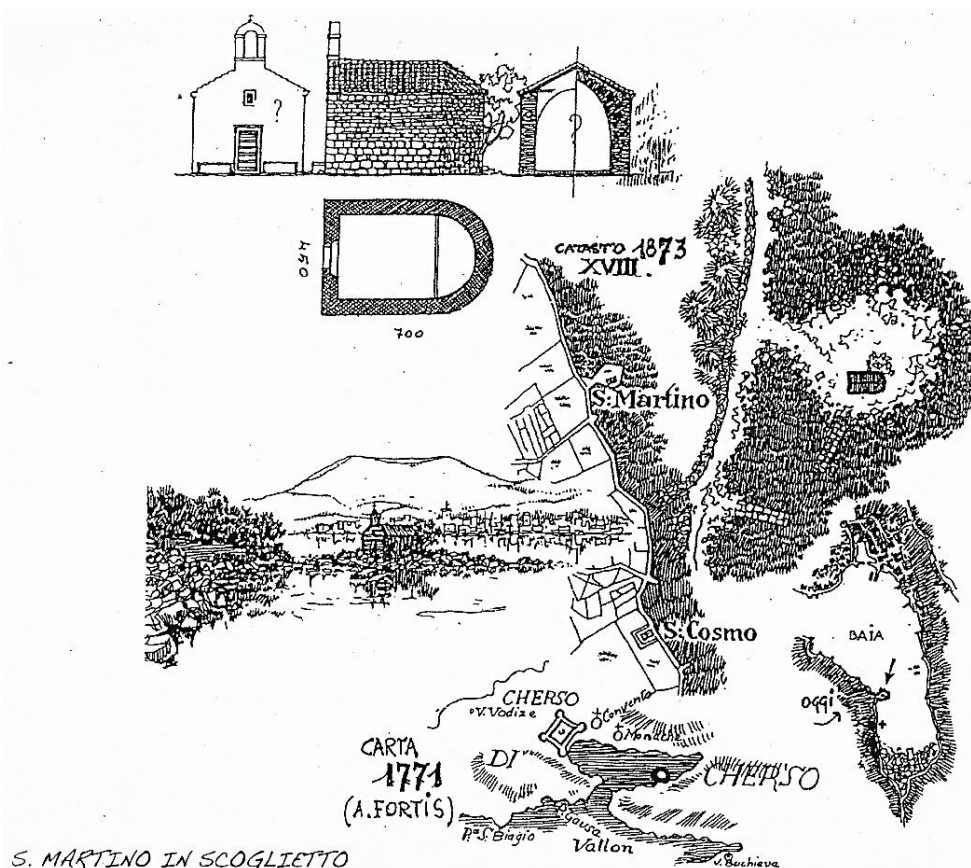

Slika 2. Fragment grede
(J. ĆUS-RUKONIĆ, 2013, 202)

7.21. Sv. Martin na poluotočju Scoglietto/Martinski

Otok	Cres
Naziv	Sv. Martin na poluotočiću <i>Scoglietto</i> /Martinski
lokaliteta	
Literatura	TOMAZ, 2001; ĆUS-RUKONIĆ, 2014, 31; SOLIS, 2014, 50.
Razdoblje istraživanja	Nije istraživana.
Datacija	6. stoljeće.
Opis	Ovaj sakralni objekt smješten je na jugozapadnoj obali creskog zaljeva, odnosno na jednom malom poluotočiću koji nosi naziv <i>Scoglietto</i> . Prema toponimu tog područja Martinski izvodi se titular crkve. Crkva je jednobrodna, jednoapsidalna gledajući na istok. Danas se ostaci crkve jedva uočavaju. Crkva je ucrtana na karti iz 1830. godine.

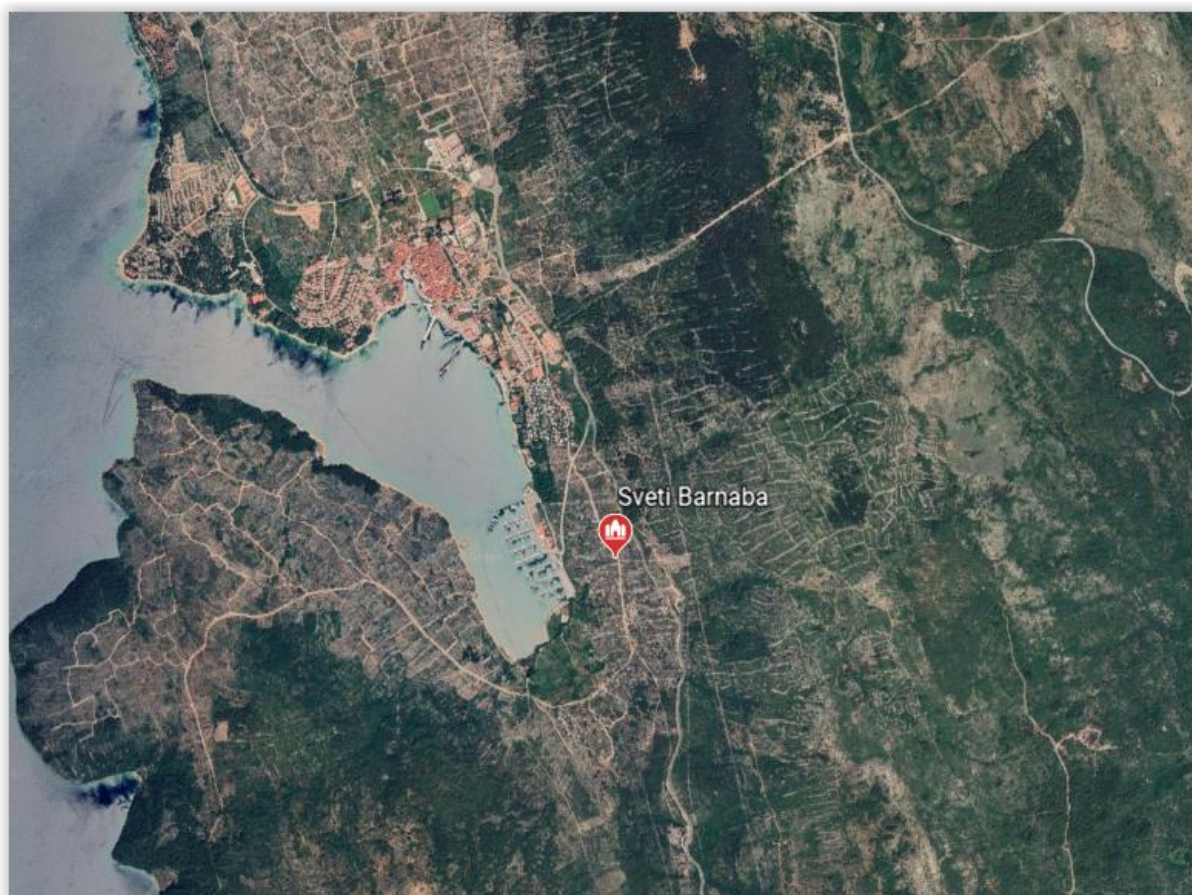

Slika 1. Tlocrt, rekonstrukcija i lokacija crkve (L. G. TOMAZ, 2001, 107)

Slika 2. Današnji izgled poluotoka (J. ČUS-RUKONIĆ, 2014, 32)

7.22. Sv. Barnaba / Barnarski/ Bernarški

Otok

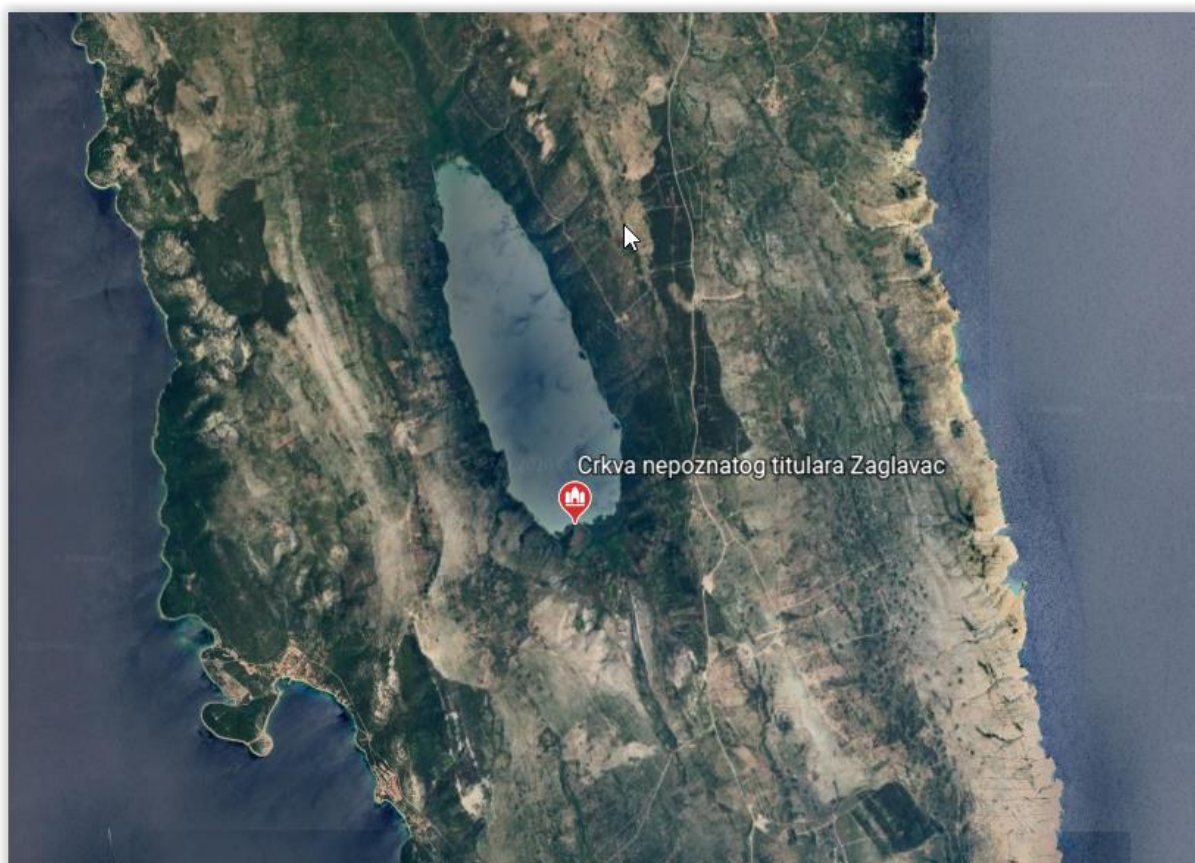
Cres

Naziv	Sv. Barnaba (Barnarski/Bernarški)
lokaliteta	
Literatura	ĆUS-RUKONIĆ, 2014, 31.
Razdoblje istraživanja	Nije istraživana.
Datacija	4. / 5. stoljeće.
Opis	Na katastarskom planu iz 1873. godine uočavamo toponim Bernarski. Crkva se još spominje u literaturi iz 1465. godine, gdje se spominje kako je crkvu potrebno obnoviti. Danas je to područje obraslo vegetacijom, ali prema svjedočanstvima lokalnih ljudi riječ je o maloj rustičnoj crkvi sa očuvanim zidovima u visini 1 metar. J. Ćus-Rukonić uvrštava crkvu prema toponimu u skupinu starokršćanskih crkava koje se datiraju od 4. do 5. stoljeća.

Slika 1. Područje Bernarski s ostacima crkve sv. Barnabe (J. ĆUS-RUKONIĆ, 2014, 31)

7.23. Zaglavac

Otok	Cres
Naziv lokaliteta	Zaglavac
Literatura	MOHOROVIČIĆ, 1957, 492; CHEVALIER, 1995, 48; ĆUS-RUKONIĆ, 1998, 209-232.
Razdoblje istraživanja	Nije istraživana.
Datacija	6. stoljeće.
Opis	A. Mohorovičić crkvu locira na području Vranskog jezera, odnosno na njegovom jugu. To područje nosi ime Zaglavac, a nalazi se uz uvalu Zaglav. P. Chevalier crkvu smješta na samoj zapadnoj obali otoka u uvali Zaglav, pored rta Zaglav. Prema A. Mohorovičiću crkva je mala jednobrodna s presvođenom apsidom. Apsida je s vanjske strane poligonalana, a s unutrašnje strane polukružna.

7.24. Sv. Marija na groblju Osor

Otok

Cres

Naziv	Sv. Marija na groblju
lokaliteta	
Literatura	JACKSON, 1887; IMAMOVIĆ, 1979, 118-135; FUČIĆ, 1985; CHEVALIER, 1995, 55-59; FUČIĆ, 1995, 110-114; ČAUŠEVIĆ, 2003, 205-212; DEANOVIĆ, 2005, 32-37; ČAUŠEVIĆ, 2006, 19-41; MARASOVIĆ, 2009, 86-93; ČAUŠEVIĆ-BULLY, 2012, 133-142; BARAKA, 2012, 81-90; ĆUS-RUKONIĆ, 2014, 31; ČAUŠEVIĆ-BULLY, BULLY, 2015, 247-272; ČAUŠEVIĆ-BULLY, BULLY, STARAC, 2016, 17-28;
Razdoblje istraživanja	Poč. 20. stoljeća istraživanja je vodio A. Gnirs. Tijekom drugog svjetskog rata istraživanja je vodio M. Botter. A. Mohorovičić je vodio istraživanja u 50-im godinama 20. stoljeća. Od 1976. do 1978. godine istraživanja vodi A. Deanović, a potom i B. Fučić. Posljednja istraživanja vodila je M. Čaušević-Bully 2001. godine.
Datacija	4. / 5. stoljeće.
Opis	Današnja crkva sv. Marije na groblju u Osoru potječe iz 18. stoljeća. Ona se nalazi na groblju, na krajnjem sjevernom djelu grada Osora, unutar starih zidina grada, odnosno unutar perimetra kada se grad prostirao sve do uvale Bijar. Nakon što su Đenovljani uništili grad sagrađene su nove zidine izvan kojih je ostala bazilika. T. Luciani iz Labina prvi je koji uočava starokršćansku arheološku građu još 1846. godine kada šalje izvještaj P. Kadleru u Beč. On spominje prisutnost starokršćanskih lukova u zidu crkve sv. Marije na groblju. Četrdeset godina kasnije o lokalitetu piše T. G. Jackson. On u svome djelu iznosi netočan plan o crkvi sa sedam brodova. Prva istraživanja na lokalitetu provodi A. Gnirs. On ujedno odvaja krstionicu od ostatka crkve, čime pobija teoriju T. G. Jacksona o sedmerobrodnoj crkvi. Potom provodi konzervaciju. Tijekom drugog svjetskog rata, odnosno 1941. godine kratko istražuje M. Botter iz Trevisa i otkriva malu južnu apsidu južnog broda ranije crkve. U 50-im godinama 20. stoljeća istraživanja izvodi A. Mohorovičić iz Zagreba. Prvi spominje mogućnost postojanja dvojne bazilike, te otkriva

malu kapelu/memoriju sjeverno od postojeće crkve, koju on tumači kao prvu crkvu.

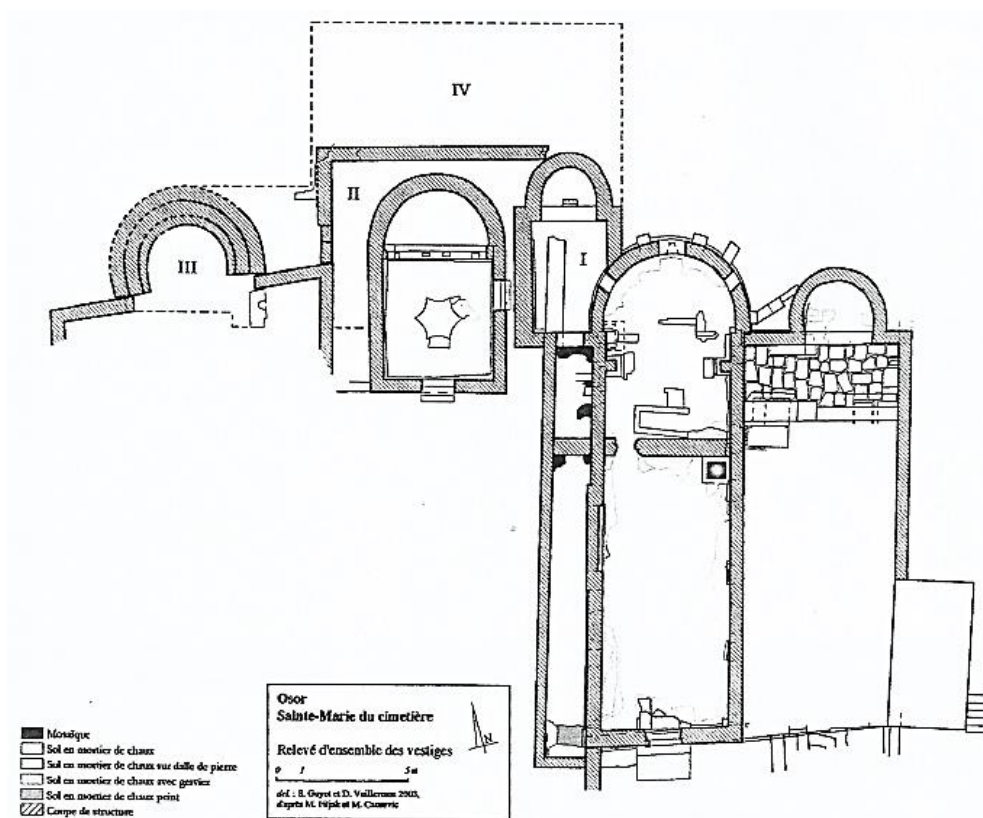
Od 1976. do 1978. godine istražuje A. Deanović. Ona uočava raniju strukturu ispod današnje crkve i ostatke mozaika. Nakon uklanjanja štukature uočila je ostatke pilastra ukomponirane u južni zid. Na sjevernom zidu moguće je uočiti jednake takve pilastre i četiri luka. Veća istraživanja je vodio B. Fučić koji istražuje crkvu u razdoblju proširenja groblja. Od utvrđuje perimetre zidova ranije crkve Sv. Marije. Prema njemu, starija je crkva sv. Marije bila dvojna bazilika, kojoj je sjeverna bazilika bila trobrodna, dok je južna bazilika bila jednobrodna. Njegova su istraživanja pokazala kako je originalna struktura krstionice bila pravokutna s heksagonalnim ukopanim krsnim zdencem. Tek kasnije se toj strukturi dodaje apsida.

Posljednja istraživanja provedena su 2001. godine, a vodi ih M. Čaušević-Bully. Tada je istražena unutrašnjost memorije ispod koje je ustanovljen ogradni zid krstionice, a u apsidi je pronađen grob. Osim toga sjeverno do krstionice otkrivena je trobrodna jednoapsidalna crkva. Apsidu su možda podupirala tri kontrafora. Istraživanjem broda crkve utvrdilo se postojanje podnog mozaika iz prve faze crkve, te da je u drugoj fazi nadodana apsida, te piloni povrh mozaika.

Prema B. Fučiću crkva nastaje na temeljima kasnoantičke zgrade, a tek u drugoj fazi dvorana je adaptirana za potrebe liturgije. Tada se podiže prezbiteriji za oko 25 cm, te se on visinski razlikuje od prostora za puk. Crkva je čitavom površinom pada bila prekrivena mozaicima. Osim toga crkva je vjerojatno imala septum. Iz ove je faze vjerojatno krstionica koja je u to vrijeme imala kvadratni oblik sa šesterostranim ukopanim krsnim zdencem. U trećoj fazi crkva dobiva arkade te crkva postaje trobrodna. Stupovi su grubo zidani bez kapitela i imposta, te su položeni direktno na mozaik. U ovoj je fazi prizidana apsida na središnji brod crkve. Tlo apsida bilo je 10-15 cm više od tla prezbiterija. Južno od ove trobrodne crkve imamo još jednu prizidanu strukturu koju B. Fučić tumači kao južnu crkvu dvojnih bazilika. Na taj objekt je također kasnije prizidana apsida. U ovoj fazi krstionica dobiva apsidu. Četvrta faza prema B. Fučiću je faza kada je

dograđena sjeverna kapela, za koju on smatra da je izgrađena u starokršćanskoj tradiciji.

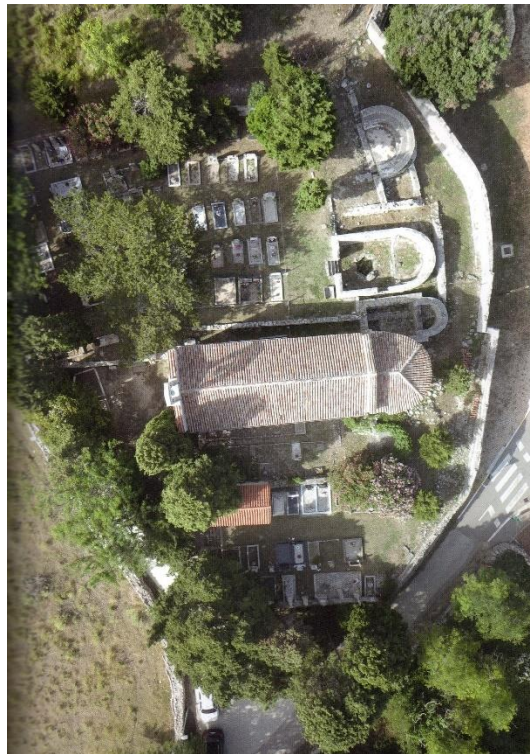
Nova istraživanja koja provodi M. Čaušević-Bully pokazala su kako je cijeli ovaj kompleks koji je istraživao B. Fučić zapravo južna crkva velikog kompleksa te da se sjeverna crkva nalazi sjeverno od krstionice. Prema njoj, sjeverna crkva je u prvoj fazi bila jednobrodna. U drugoj fazi joj se nadodaje apsida, a u trećoj fazi se umeću pilastri direktno na mozaički pod. Ona smatra da je potrebno još dokazati jesu li pilastri i apsida istovremeno dodani. Osim toga potrebna su nova istraživanja radi boljeg usklađivanja novih i starih istraživanja na ovoj dvojnoj bazilici.

Slika 1 Tlocrt katedrale (M. ČAUŠEVIĆ, 2003, 208)

Slika 2. Fotografija krstionice (foto: Vito Benvin)

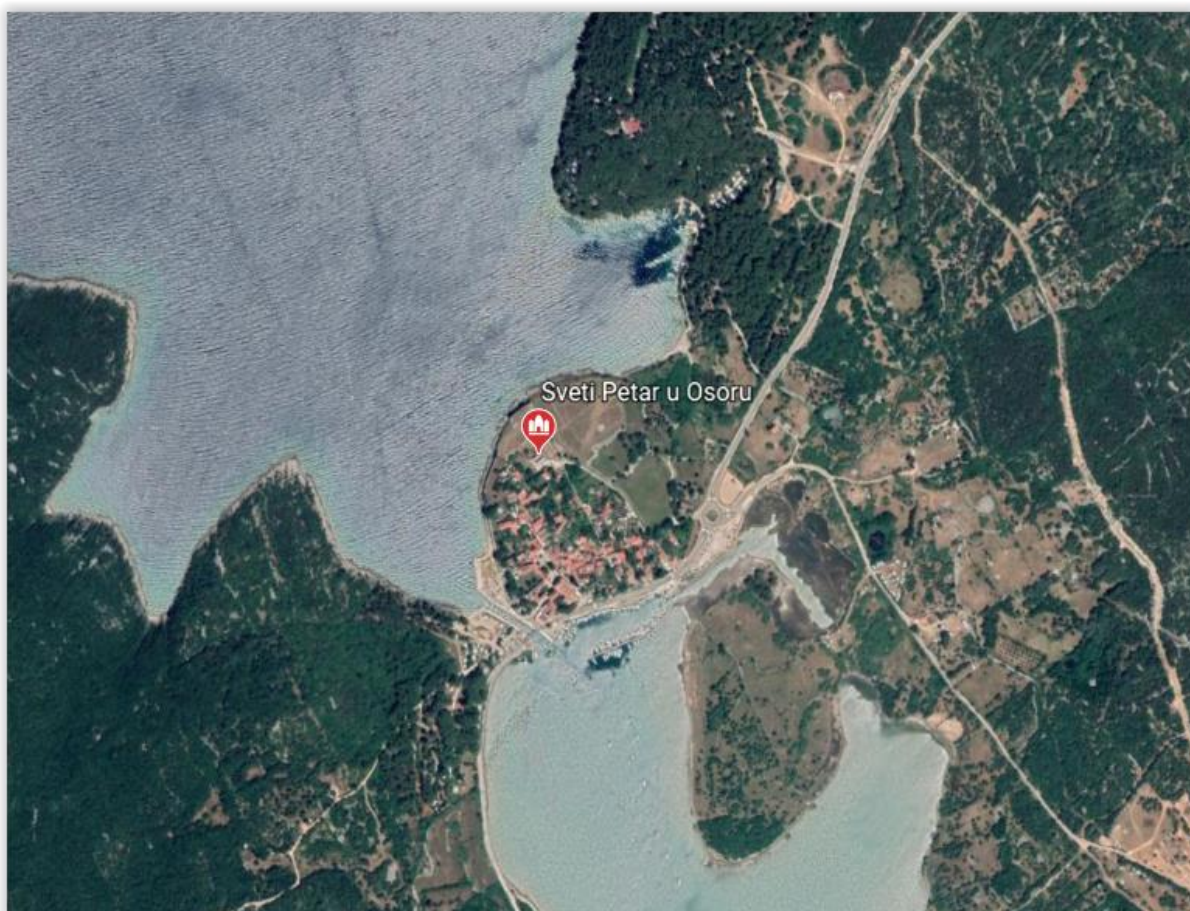

Slika 3. Fotografija lokaliteta (G. LIPOVAC VRKLJAN, I. OŽANIĆ ROGULJIĆ, B. ŠILJEG, A. KONESTRA, M. ČAUŠEVIĆ-BULLY, S. BULLY, I. MARIĆ, Z. ETTINGER STARČIĆ, 2015, 114)

Slika 4. Fotografija sjeverne apside crkve (foto: Vito Benvin)

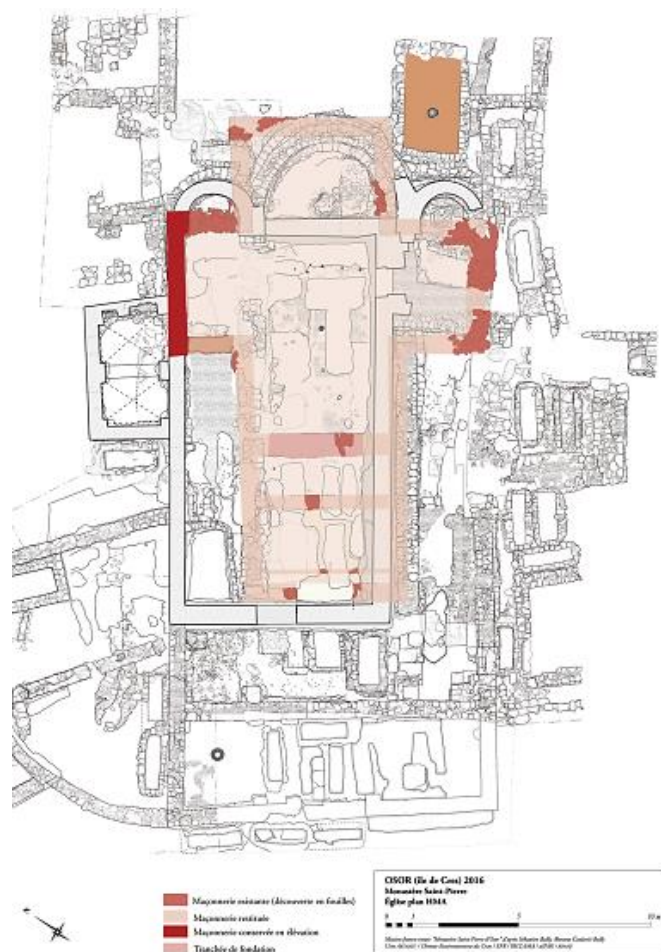
7.25. Sv. Petar u Osoru

Otok	Cres
Naziv lokaliteta	Sv. Petar u Osoru
Literatura	ČAUŠEVIĆ-BULLY, 2012, 133-142; BULLY, JURKOVIĆ, ČAUŠEVIĆ-BULLY, MARIĆ, 2015, 103-127; ČAUŠEVIĆ-BULLY, BULLY, STARAC, 2016, 17-28; DLAČIĆ, 2016, 23-24; ČAUŠEVIĆ-BULLY, MARIĆ, BULLY, JURKOVIĆ, 2017, 797-808.
Razdoblje istraživanja	Od 2006. do 2019. godine. Višegodišnji međunarodni istraživački projekt u suradnji Sveučilišta u Zagrebu i francuskog CNRS iz Dijona.
Datacija	6. stoljeće.
Opis	Crkva se nalazi u sjeverozapadnom djelu grada Osora, relativno blizu gradskih zidina. Od 2007. istraživanja vode gotovo svake godine M. Jurković, S. Bully i M. Čaušević-Bully. Istraživanja su pokazala da je crkva/samostan izgrađen iznad kasnoantičkih stambenih objekata, te potvrđuju postojanje starokršćanske faze. U kampanji od 2015. do 2016. Istražuje se prva faza crkve iz starokršćanskoga perioda. Tlocrt ove faze u obliku je križa. Crkva je morala imati mali narteks na zapadu i transept na istoku. Apsida crkve vrlo vjerojatno nije bila poligonalna, već kvadratna. Takvu pretpostavku M. Čaušević-Bully temelji na pronalasku temelja zida. O postojanju crkve u tom razdoblju svjedoči i dedikacijski natpis zabilježen u 19. stoljeću koji je danas izgubljen. Na natpisu se spominje Tribun Marije i posveta sv. Pavlu i Petru. Natpis je moguće datirati u 6./7. stoljeće. Osim toga, pronađen je i ulomak starokršćanske oltarne pregrade u suhozidu. Jedan iznimno zanimljiv objekt pronađen je južno od crkve, a riječ je o mauzoleju. Obradom grobova mauzoleja došlo se do podataka kako se najraniji grob može datirati u početak 10. stoljeća. No mauzolej prema tipologiji možemo datirati u većem vremenskom razdoblju od 6. pa sve do 10. stoljeća. Radi bolje interpretacije nužna su daljnja istraživanja.

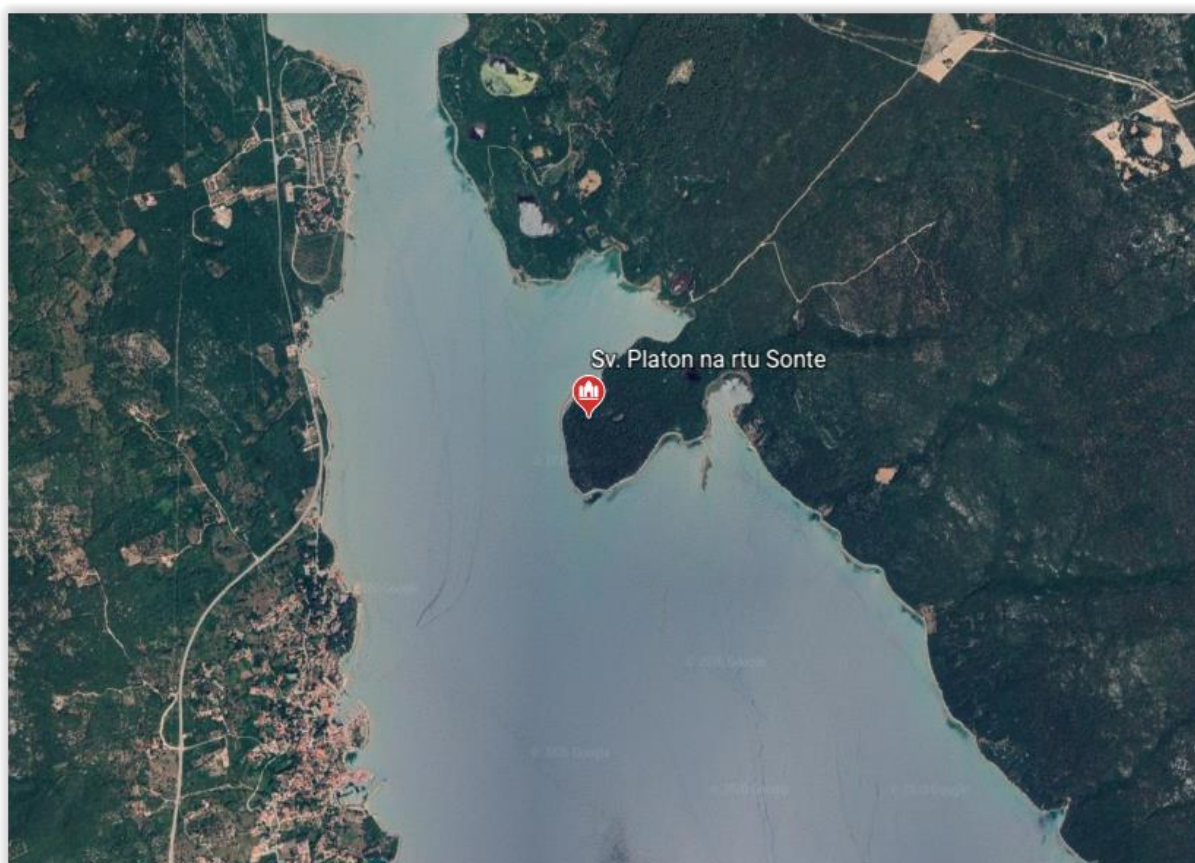

Slika 1. Fotografija crkve (M. ČAUŠEVIĆ-BULLY, 2017, 797)

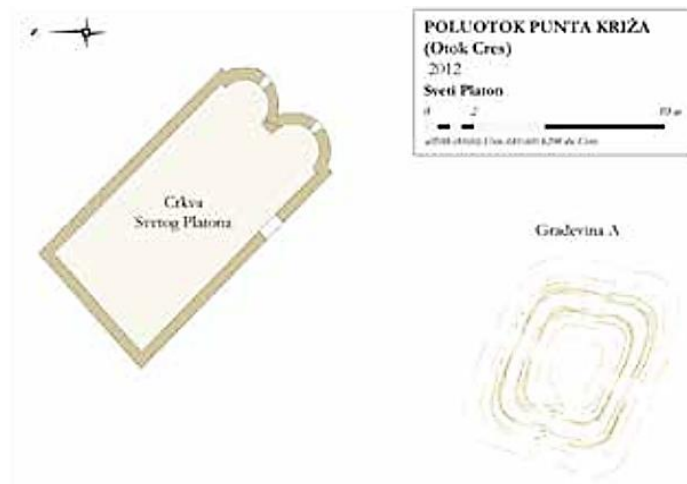

Slika 2 Tlocrt starokršćanske faze crkve
(M. ČAUŠEVIĆ-BULLY, I. MARIĆ, S. BULLY, M. JURKOVIĆ, 2017, 799)

7.26. Sv. Platon na rtu Sonte

Otok	Cres
Naziv	Sv. Platon na rtu Sonte (Suplatonski)
lokaliteta	
Literatura	MOHOROVIČIĆ, 1954; 211-226; MARASOVIĆ, 2009, 107-109; STARAC, 2011; 29-31; ČAUŠEVIĆ-BULLY, BULLY, ZUCCHI, 2012, 530-532; DLAČIĆ, 2016, 24-25; ŠLOSAR, ŠLOSAR, 2017, 20.
Razdoblje istraživanja	Iskopavana polovicom 20. stoljeća.
Datacija	kraj 8. poč. 9. stoljeća.
Opis	Lokalitet na kojemu se nalazi ova crkva nosi naziv Suplatonski prema povijesnim dokumentima, pa se stoga izvodi titular crkve sv. Platon. Crkva je jednobrodna dvoapsidalna. To je inače vrlo rijetki oblik na ovom području kojeg imamo zabilježenog samo još na Krku u Puntu i u Zadru. Crkve ovakvih arhitektonskih rješenja češće se nalaze u Istri. Crkva ima dva ulaza, na sjeveru i na zapadu. Orijehtacija crkve je sjeverozapad-jugoistok. Uočava se pregradnja objekta u romanici. Pronađen je ulomak latinskog natpisa s pleternom ornamentikom. Sveukupno je pronađeno 19 kamenih ulomaka. Ova se crkva nalazi u blizini kasnoantičkog stambeno-gospodarskog objekta, odnosno <i>ville rusticae</i> . Jugozapadno od crkve nalazi se gomila kamenja pravokutnog tlorisa. Toponim crkve i poluotoka, te moguće strukture ispod gomile kamenja upućuju na postojanje bizantskog ermitaža. Stoga prema mišljenju M. Čaušević-Bully dataciju crkve trebalo bi revidirati.

Slika 1. Tlocrt crkve
(M. ČAUŠEVIĆ-BULLY, S. BULLY, S. ZUCCHI, 2012, 532)

Slika 2. Fotografija crkve (foto: Matea Benvin)

7.27. Sv. Martin u uvali Martinšćica / Martinšćica 1 i 1 bis

Otok	Cres
Naziv	Sv. Martin u uvali Martinšćica (Martinšćica 1 i 1 bis)
lokaliteta	
Literatura	MOHOROVIČIĆ, 1954, 219; MOHOROVIČIĆ, 1957, 496; CHEVALIER, 1995, 60-62; MARASOVIĆ, 2009, 109-112; BULLY, ČAUŠEVIĆ-BULLY, 2011, 500-503; BARAKA, 2012, 102-103; ČAUŠEVIĆ-BULLY, 2012, 133-142; ČAUŠEVIĆ-BULLY, BULLY, 2013, 427-430; ČAUŠEVIĆ-BULLY, BULLY, 2014, 439-441; ČAUŠEVIĆ-BULLY, BULLY, 2015, 77-102; LIPOVAC VRKLJAN, OŽANIĆ ROGULJIĆ, ŠILJEG, KONESTRA, ČAUŠEVIĆ-BULLY, BULLY, MARIĆ, ETTINGER STARČIĆ, 2015, 90-121, ČAUŠEVIĆ- BULLY, BULLY, STARAC, 2016, 17-28; DLAČIĆ, 2016, 22; ČAUŠEVIĆ-BULLY, BULLY, 2020, 279-281.
Razdoblje istraživanja	Istraživanja je vodio A. Mohorovičić sredinom 20. stoljeća. Od 2010 istraživanja vodi M. Čaušević-Bully.
Datacija	4., 5./6. stoljeće.
Opis	Riječ je o glavnoj crkvi sakralnog kompleksa u uvali Martinšćica na jugu otoka Cresa. Crkva je pripadala osorskom ageru, odnosno u razdoblju kasne antike osorskoj dijecezi. Prvi put ju istražuje A. Mohorovičić na nagovor B. Fučića sredinom 20. stoljeća, a od 2010. godine istraživanja vodi M. Čaušević-Bully. A. Mohorovičić opisuje kako crkva ima tlocrt takozvanog armenskog križa, odnosno to je tlocrt kojemu su dva poprečna kraka kraća od dva kraka po dužni. Martinšćica 1 je jednobrodna crkva većih dimenzija (25,50 x 17,10 m) s transeptom i nartekсом. Na istoku je imala istaknutu polukružnu apsidu u kojoj se uz plašt apside uočava svećenička klupa s katedrom po sredini. Svetište je povišeno i bilo je odvojeno od ostatka crkve oltarnom pregradom kroz koju se moglo proći kroz tri otvora. U središtu prezbitarija uočava se nepravilna jama, vjerojatno ostatak moguće konfesije. Sjevernom djelu crkve uočavaju se dvije sakristije. Prva je na spoju transepta i broda crkve imala mozaični pod s geometrimskim motivima. Druga je nastala kasnije, u nastavku prve, prema istoku s običnom žbukanom podnicom. U kasnijim fazama nadodana je jedna prostorija s juga te egzonarteks na pročelju.

Najzanimljivija je kasnije izgrađena kapela koja je sagrađena iznad ranijeg aneksa s apsidom. Apsida memorije kapele ima potkovičasti oblik te se tu nalazi svetište podignuto u odnosu na ostatak poda. Kada dolazi do izgradnje kapele, južni krak transepta se prenamijenio u svojevrsni nartek s grobišnom funkcijom. Tada se grade unaprijed uređene zidane grobnice, odnosno *formae*. Prema mišljenju Čaušević-Bully u razdoblju 7. ili 8. stoljeća dolazi do navedene veće preinake starokršćanske crkve. Nova istraživanja pokazala su postojanje jedne starije faze crkve ili kasnoantičkog objekta. U neposrednoj blizini crkve nalaze se ostaci ranocarske vile rustike, na kojoj se uočavaju preinake u razdoblju kasne antike. Crkva je prevelika da bi bila samo privatni oratorij obitelji kasnoantičke vile. Dlačić pretpostavlja da je crkva pripadala monarsima bazilijanacima, te kasnije benediktincima, no za sada nemamo sigurne potvrde. Vjerojatno je da su ovdje obitali neki od ranijih monarha. Prema M. Čaušević-Bully crkva je možda bila djedovina osorskog biskupa.

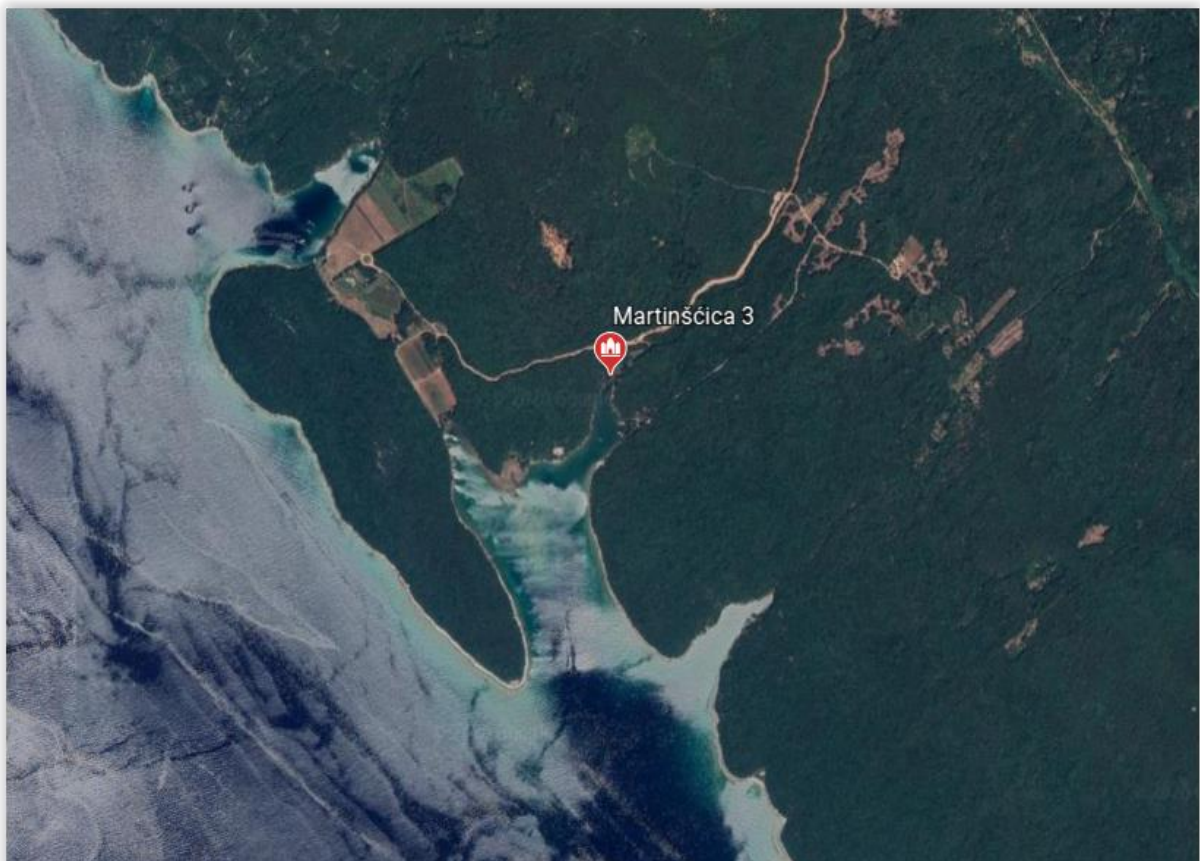

Slika 1. Tlocrt kompleksa
(M. ČAUŠEVIĆ-BULLY, S. BULLY, J. CROCHAT, P. CHEVALIER, I. VALENT, H. RICHARD, E. GAUTHIER, V. BICHET, 2016, 12)

Slika 2 Fotografija iz zraka
(M. ČAUŠEVIĆ-BULLY, S. BULLY, J. CROCHAT, P. CHEVALIER, I. VALENT,
H. RICHARD, E. GAUTHIER, V. BICHET, 2016, 28)

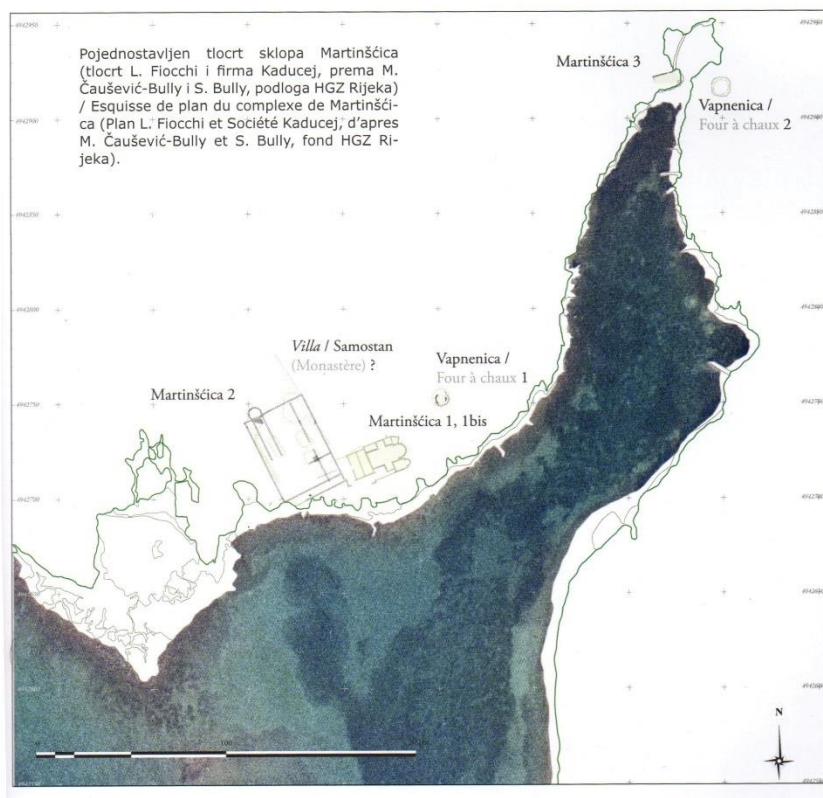
7.28. Martinšćica 3

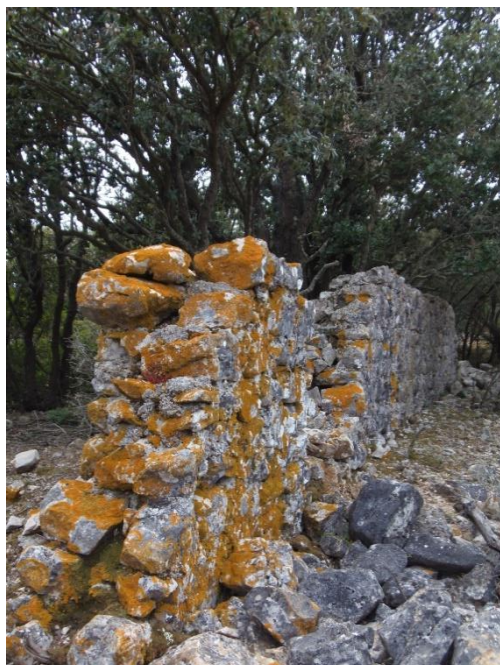
Otok	Cres
Naziv	Martinščica 3
lokalityta	
Literatura	MOHOROVIČIĆ, 1954; 211-226; CHEVALIER, 1995, 60-62; ČAUŠEVIĆ-BULLY, BULLY, 2015, 77-102; DLAČIĆ, 2016, 23.
Razdoblje istraživanja	Nije istraživana.
Datacija	5./6. stoljeće.
Opis	Crkva se nalazi na dnu istočnog kraka uvale Martinščica. Orijentacija crkve je istok-zapad. Danas je dobro sačuvan sjeverni zid u visini do 1,20 m i dužine od 11 m. Debljina zida je 60 cm. Prema A. Mohorovičiću objekt je imao polukružnu apsidu i podnicu od mozaika s geometrijskim ukrasima, ali nju danas nije moguće uočiti. Apsida se donekle može prepoznati u obliku lepezasto razasutoga zida na istoku, kojeg je uočila M. Čaušević-Bully. Od južnog zida sačuvao se samo mali komad istrgnutog zida. Vidljiva je i debela podnica od žbuke.

Slika 1 Fotografija uvale u kojoj se nalazi crkva (foto: Matea Benvin)

Slika 2 Tlocrt svih objekata u uvali Martinšćica
(M. ČAUŠEVIĆ-BULLY, S. BULLY, 2015, 91)

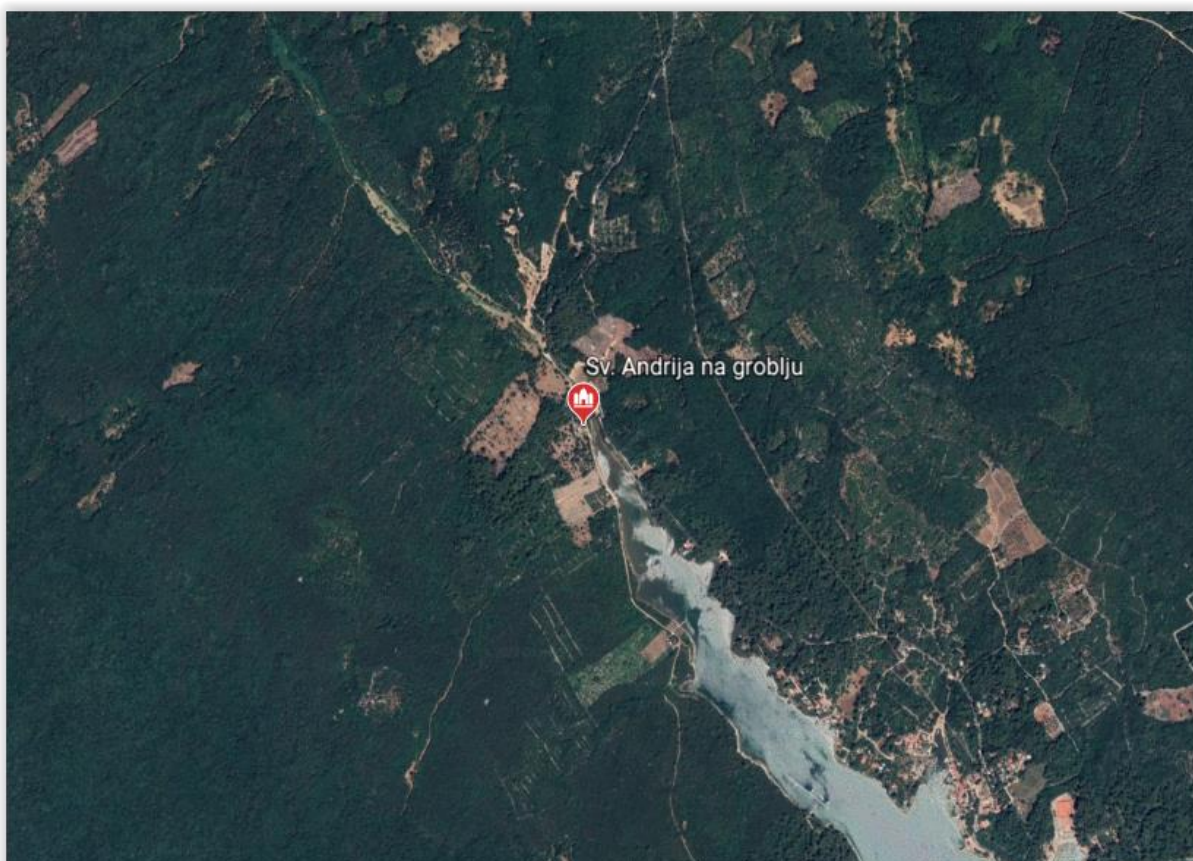

Slika 3 Fotografija sjevernog zida crkve 1
(foto: Matea Benvin)

Slika 4 Fotografija sjevernog zida crkve 2
(foto: Matea Benvin)

7.29. Sv. Andrija na groblju

Otok	Cres
Naziv	Sv. Andrija na groblju
lokaliteta	
Literatura	MOHOROVIČIĆ 1957, 491-492; CHEVALIER, 1995, 62; DLAKA 2011, 45-49; DLAČIĆ 2016, 20.
Razdoblje istraživanja	Nije istraživana.
Datacija	12./13. stoljeće nastala na temeljima starije crkve iz 6. stoljeća
Opis	Crkva se nalazi na južnom djelu otoka Cresa pored naselja Punta Križa. Današnja crkva je vjerojatno sagrađena u razdoblju romanike. Ona je jednobrodna s polukružnom apsidom. Ta apsida upisana je u stariju poligonalnu apsidu (sačuvana je u visini 1 m), što upućuje na to da je crkva sagrađena na temeljima starije starokršćanske crkve iz 6. stoljeća. Pored crkve uočava se jedna kasnoantička vila rustika. U novije vrijeme crkva je nestručno obnovljena. Pored crkve danas se nalazi mjesno groblje Punta Križe.

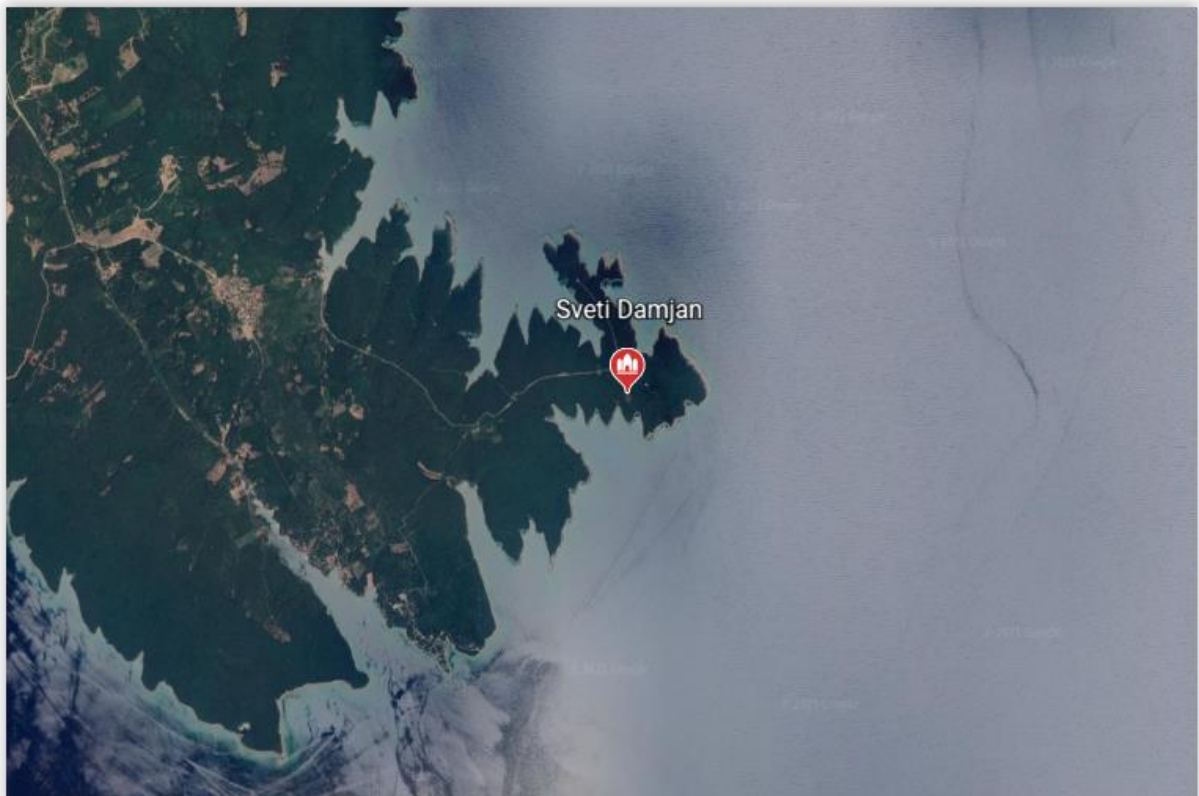

Slika 1. Fotografija crkve (foto: Vito Benvin)

Slika 2. Fotografija apside (foto: Vito Benvin)

7.30. Sv. Damjan

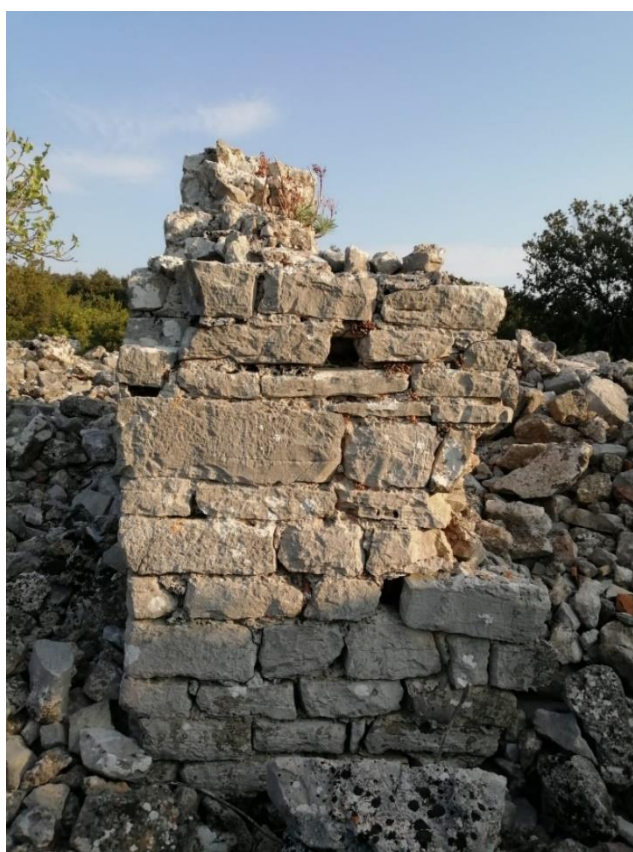
Otok	Cres
Naziv	Sv. Damjan
lokaliteta	
Literatura	TOMAZ, 2001, 274; STARAC, 2011, 19-35; DLAČIĆ, 2016, 18.
Razdoblje istraživanja	Nije istraživana.
Datacija	?
Opis	Crkva se nalazi na krajnjem jugoistoku otoka Cresa, odnosno Punta Križe. Prema mišljenju R. Starca crkva je sagrađena iznad većeg antičkog kompleksa. Riječ je o većoj vojnoj osmatračnici iz razdoblja ranog Carstva. Prema pronađenom materijalu prostor je kontinuirano korišten do ranog srednjeg vijeka. Razdoblje izgradnje crkve sv. Damjana je nepoznato. Prema nekim detaljima, poput iscrtanih fuga među kamenim tesancima, upućuje na bizantsku tradiciju. Postoji velika vjerojatnost da je crkva izgrađena u ranom srednjem vijeku, a o tome nam svjedoči pronalazak predromaničkog kamenog crkvenog namještaja. U kasnijem razdoblju crkva je pregrađena suhozidom u funkciji pastirskog stana.

Slika 1 Fotografija crkve (foto: Vito Benvin)

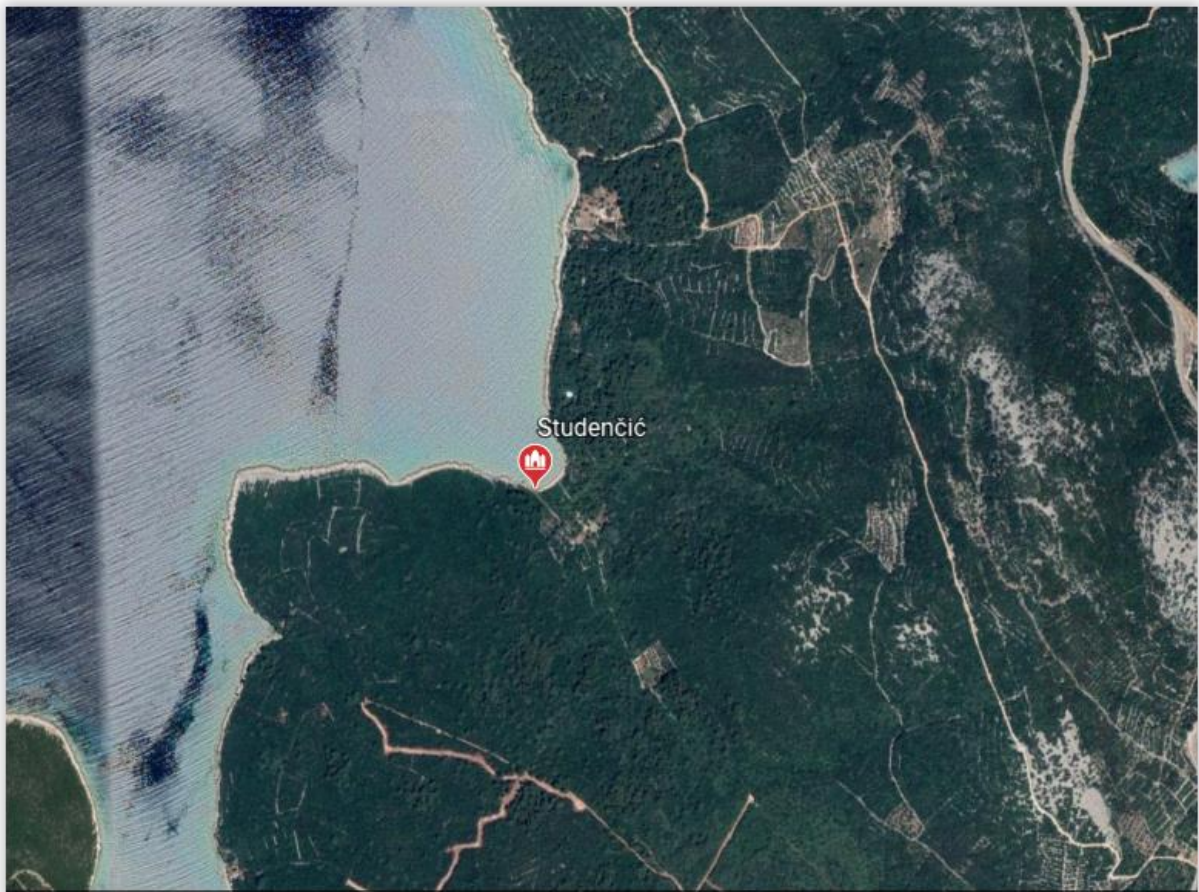

Slika 2. Fotografija lokaliteta (foto: Vito Benvin)

Slika 3 Fotografija zidanih struktura (foto: Vito Benvin)

7.31. Studenčić

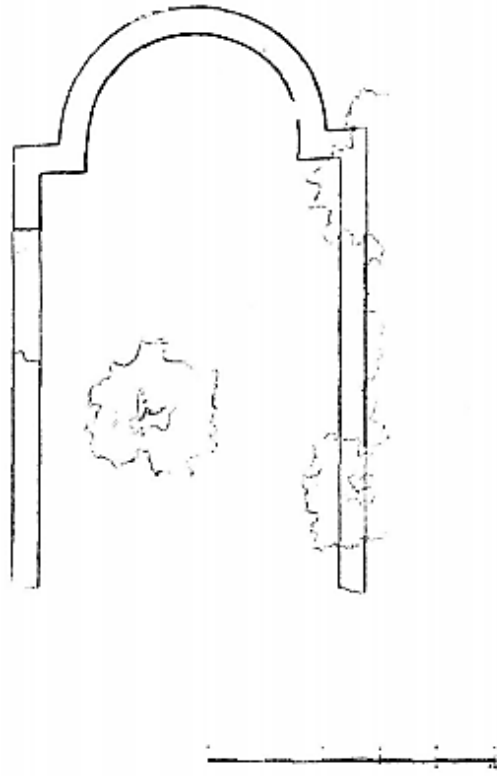
Otok

Lošinj

Naziv	Studenčić
lokaliteta	
Literatura	MOHOROVIČIĆ, 1957, 486-528; CHEVALIER, 1995, 59; ĆUS-RUKONIĆ, 1998, 209-232; BARAKA, 2012, 106-108; DLAČIĆ, 2016, 90-91.
Razdoblje istraživanja	Nije istraživana.
Datacija	6. stoljeće.
Opis	Crkva se nalazi u uvali Studenčić podno brda Sv. Križ na zapadnoj obali otoka Lošinja. Uvala se nalazi u blizini mjesta Ćunski. Sama uvala izrazito je plodna s izvorom pitke vode, što se da naslutiti prema toponimu Studenčić. Crkva je jednobrodna, jednoapsidalna s polukružnom apsidom na istoku. Prema A. Mohorovičiću riječ je o crkvi s plitkom apsidom. Na tom području pronalaze se tragovi postojanja rimske vile. Ovaj je objekt jedini potvrđeni starokršćanski objekt na Lošinju. Danas nažalost ne postoje tragovi crkve, jer je preko nje prošao nelegalno izgrađen put.

Slika 1. Fotografija nelegalno izgrađeni put u uvali Studenčić (foto: Vito Benvin)

Slika 2 Tlocrt crkve (A. MOHOROVIČIĆ, 1957, 528)

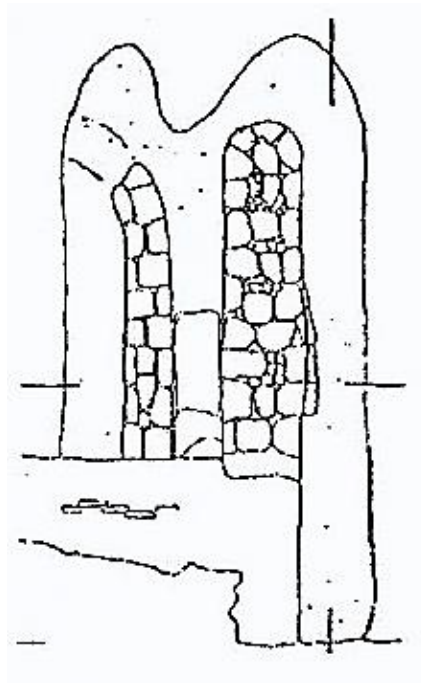

Slika 3 Dno sarkofaga prenamijenjeno u pojilo za stoku (foto: Matea Benvin)

7.32. Crkva nepoznatog titulara u Gornjem Selu Susak

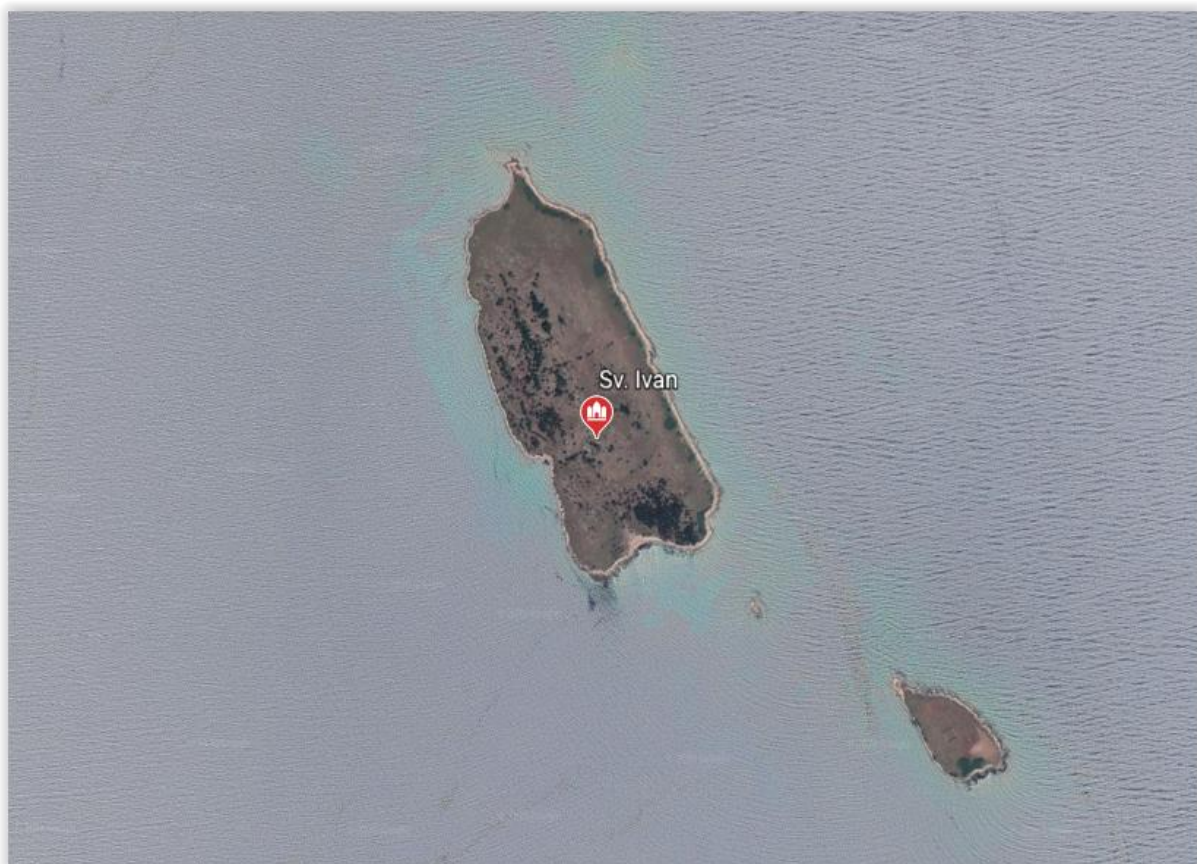

Otok	Susak
Naziv lokaliteta	Crkva nepoznatog titulara u Gornjem Selu Susak
Literatura	ĆUS-RUKOVIĆ, 1993, 81-82; ĆUS-RUKONIĆ, 1998, 209-232; ĆUS-RUKONIĆ, 2001, 242-252; BARAKA, 2012, 109-111; ČAUŠEVIĆ-BULLY, 2012, 133-142.
Razdoblje istraživanja	Istraživanja je vodila J. Ćus-Rukonić 1993. godine.
Datacija	5. stoljeće.
Opis	Godine 1993. izvedena su manja sondažna istraživanja na području Gornjeg Sela na liniji Kaštela i napuštenog benediktinskog samostana. Otkriven je zid koji se blago savija u luk. Prema J. Ćus-Rukonić riječ je o starokršćanskoj crkvi nepoznatog titulara vjerojatno iz 5. stoljeća. Ova se struktura nalazi neposredno pored današnje župne crkve stoga možemo pratiti kontinuitet gradnje sakralnih objekata još od kasnoantičkog razdoblja.

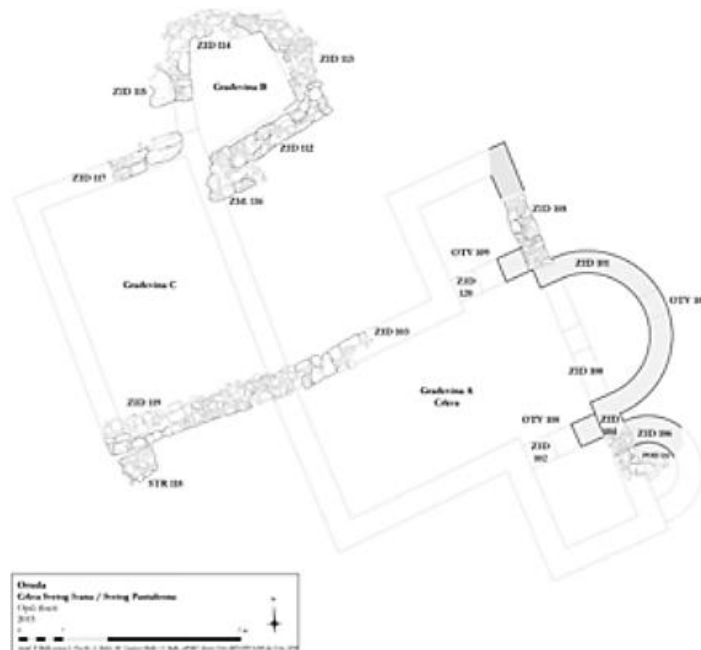
Slika 1. Tlocrt struktura zidova u Gornjem Selu (J. ĆUS-RUKONIĆ, 1998, 223)

7.33. Sv. Ivan na Orudi

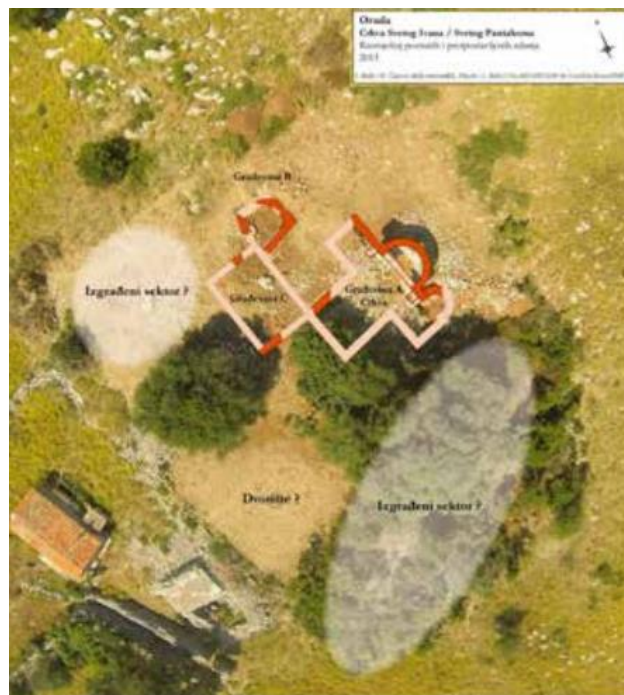

Otok	Oruda
Naziv	Sv. Ivan
lokaliteta	
Literatura	MOHOROVIČIĆ, 1954; 211-226; MOHOROVIČIĆ, 1957; 496-497; BADURINA, 1982; 171-177; BLEČIĆ, SUŠANJ, 2005; 270-272; STARAC, 2011, 26; BARAKA, 2012, 119-120; ČAUŠEVIĆ-BULLY, BULLY, 2013, 415-418; ČAUŠEVIĆ-BULLY, BULLY, STARAC, 2016, 17-28; DLAČIĆ, 2016, 75; ČAUŠEVIĆ-BULLY, BULLY, 2020, 271-290.
Razdoblje istraživanja	Godine 2005. Konzervatorski odjel u Rijeci izvršio je rekognosciranje otoka. Tom je prilikom lokalitet upisan u Registar kulturnih dobra RH. Godine 2013. M. Čaušević-Bully provela je kapanju za izradu nove točne dokumentacije.
Datacija	5. do 7. Stoljeće
Opis	<p>Prema A. Mohorovičiću, na otoku Oruda nalazi se trobrodna troapsidalna bazilika. Ta je crkva povezana s temeljnim zidom sa susjednom zgradom, stoga se možda radi o samostanu. On crkvu datira u 7. stoljeće zbog lukova prozora u centralnoj apsidi i zbog strukture fragmenta lukova arkature između lađa.</p> <p>Nova istraživanja koja provodi M. Čaušević-Bully daju naslutiti nešto drugačiji tlocrt. Prema njoj treba odbaciti postojanje trobrodne bazilike. Nova istraživanja za sad su pokazala postojanje manje jednobrodne crkvene građevine s dva aneksa (ili kraka transepta). Južna prostorija je imala naknadno ugrađenu apsidu, dok je na sjevernoj prostoriji ne uočavamo. Dužina crkve iznosi 9 m. Širina crkve s bočnim prostorijama, odnosno transeptom iznosi 9,5 m, od kojih je 4,25 m brod crkve.</p> <p>Vjeruje se da je crkva bila dio bazilijanskog samostana jer se pored crkve pronalaze ostaci mogućeg samostana. Istraživanja iz 2013. godine su potvrdila postojanje građevina, ali daljnja istraživanja su nužna radi boljeg interpretiranja građevine.</p> <p>Crkva se nalazi na otoku Oruda, a na susjednom otoku Palacolu nalaze se sačuvani ostaci bizantske utvrde (prema A. Badurini). S obzirom da</p>

dubina između ova dva otoka iznosi svega 1,5 m, vjeruje se kako su nekad bila spojena.

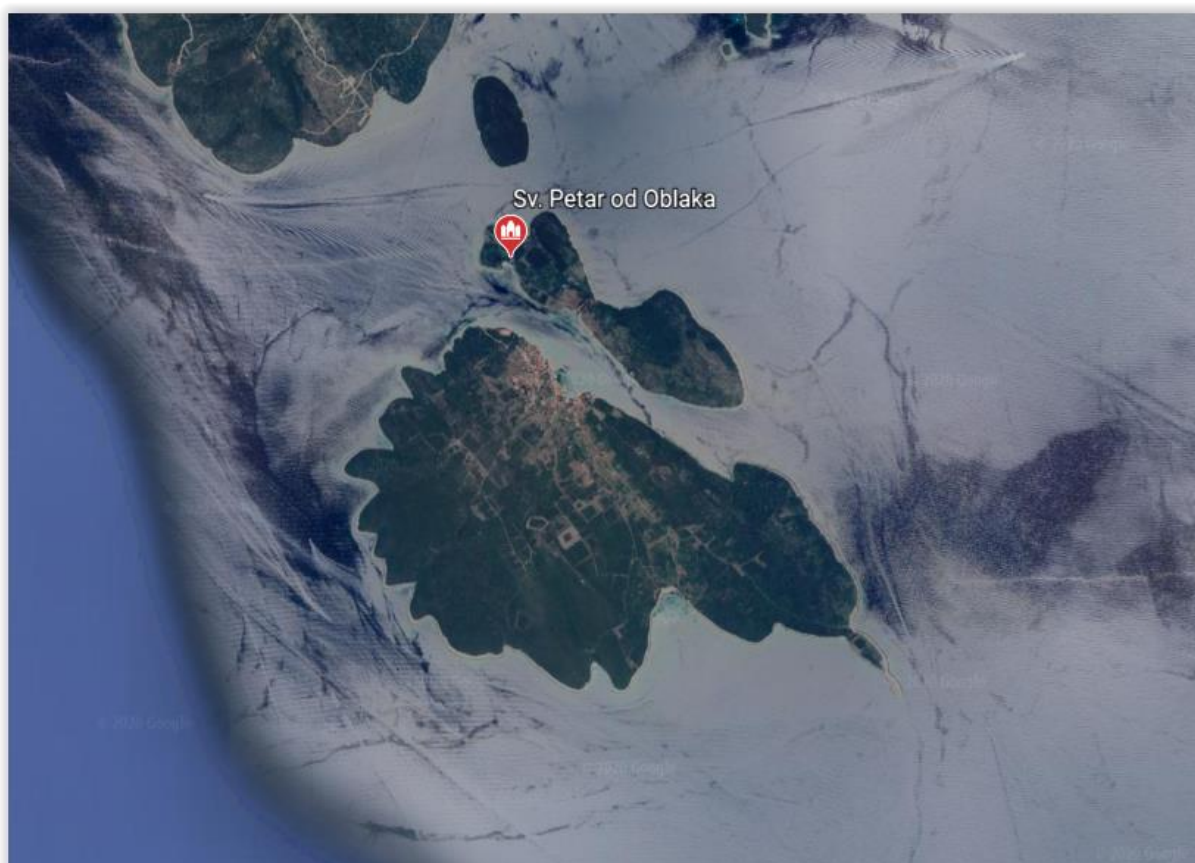

Slika 1. Tlocrt crkve (M. ČAUŠEVIĆ-BULLY, 2013, 416)

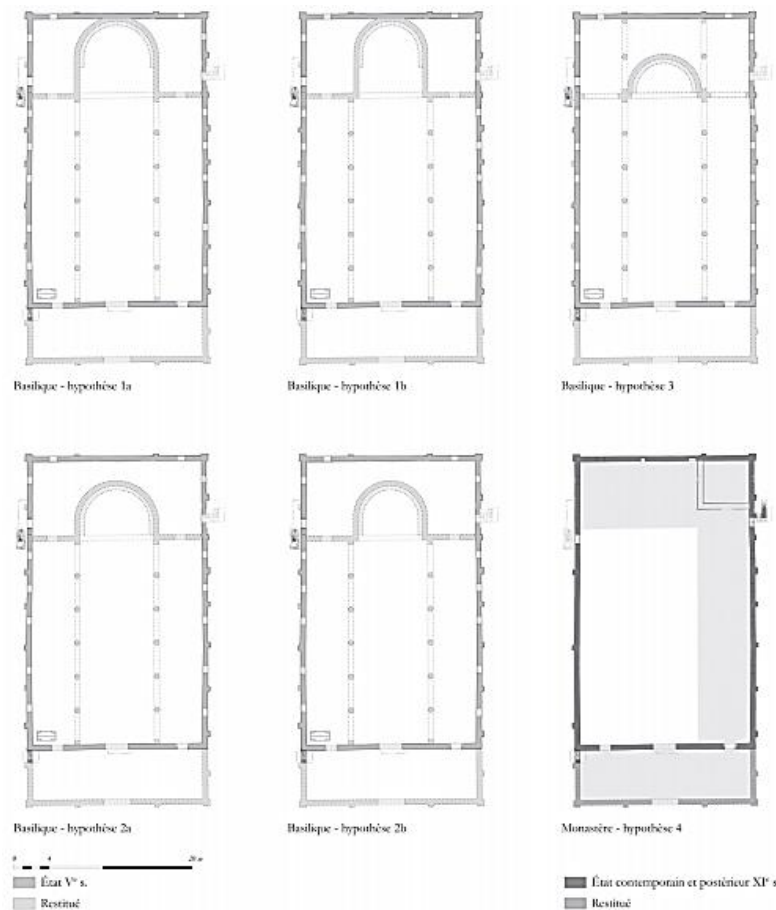
Slika 2. Fotografija lokaliteta (M. ČAUŠEVIĆ-BULLY, 2013, 416)

7.34. Sv. Petar od Oblaka

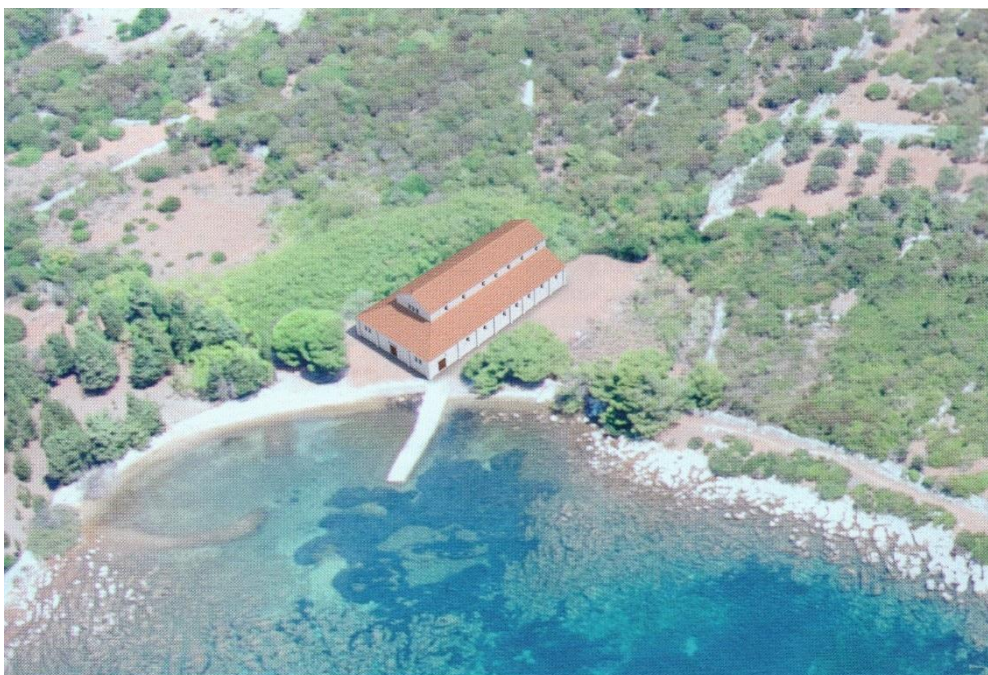

Otok	Sv. Petar kraj Ilovika
Naziv	Sv. Petar od Oblaka
lokaliteta	
Literatura	FUČIĆ, 1948; 31-76; BADURINA, 1992, 7-9; ČAUŠEVIĆ-BULLY, BULLY, 2011, 491-494; BARAKA, 2012, 112-118; BULLY, ČAUŠEVIĆ-BULLY, 2012, 413-426; ČAUŠEVIĆ-BULLY, 2012, 133-142; ČAUŠEVIĆ-BULLY, BULLY, 2015a, 77-102; ČAUŠEVIĆ-BULLY, BULLY, 2015b, 247-272; LIPOVAC VRKLJAN, OŽANIĆ ROGULJIĆ, ŠILJEG, KONESTRA, ČAUŠEVIĆ-BULLY, BULLY, MARIĆ, ETTINGER STARČIĆ, 2015, 90-121, ČAUŠEVIĆ-BULLY, BULLY, STARAC, 2016, 17-28; DLAČIĆ, 2016, 76-77; ČAUŠEVIĆ-BULLY, BULLY, 2020, 271-290.
Razdoblje istraživanja	Istraživanja je vodila M. Čaušević-Bully od 2010. do 2011. godine.
Datacija	5. stoljeće.
Opis	Prvi spomen samostana potječe iz 1071. godine kada Pag (biskupija ili netko drugi) donira samostan sv. Petra samostanu sv. Mihovila na Susku. B. Fučić prvi put dokumentira samostan 1949. godine. On tada donosi temeljiti opis postojećeg stanja. A. Badurina u članku iz 1992. godine samostan sv. Petra od Oblaka svrstava u skupinu bizantskih pomorskih utvrda. Kasnije tu hipotezu preuzimaju autori T. Marasović i Ž. Tomičić. Jedino E. Imamović spominje mogućnost postojanja ranije starokršćanske crkve na ovom području zbog pronalaska sarkofaga unutar zidina ilovačkog groblja. Istraživanja koja je 2010. godine provela M. Čaušević-Bully to potvrđuju. Crkva je trobrodna s ravnim začelnim zidom. Bazilika je bila poprilično velikih dimenzija, 20 x 32,80 m. Narteks crkve nije očuvan, ali arheološka su istraživanja dokazala njegovo postojanje. M. Čaušević-Bully pretpostavlja dužinu narteksa na oko 6 m, što bi sve skupa činilo crkvu dugu oko 39 m. Na zidovima objekta uočavaju se lezene. Sjeverni zid ima četiri lezene, istočni zid tri, dok južni zid ima osam. Uočavamo postojanje tri ulaza iz narteksa u objekt koji odgovaraju trima brodovima bazilike. Sjeverna vrata je B. Fučić zabilježio na tlocrtu. Ona se danas ne vide zbog fasade. Središnja je vrata utvrdila M. Čaušević-

Bully pomoću male sonde na licu zapadne fasade zida. Južna vrata se i danas koriste kao ulaz u groblje, ali su preuređena do neprepoznatljivosti. Što se tiče sjevernog zida, tu se također uočava zatvoreni prolaz. Jednako se tako uočavaju i prozori na sjeveru, istoku i jugu. Unutrašnju podjelu za sada je teže odrediti, ali se zna da je morala biti trobrodna i vrlo je vjerojatno mala podnicu od mozaika. Debljinu brodova možemo pretpostaviti na temelju rasporeda lezna na istočnom zidu. Bazilika je morala imati najmanje šest traveja s razmakom između stupova od 3,20 m. Apsida je najvjerojatnije upisana s prostorijom sa svake strane ili je možda riječ o samostojećoj apside. Na temelju svega navedenoga, M. Čaušević-Bully datira crkvu u 5. stoljeće. Crkva se nalazi pored rimske vile rustike.

Slika 1. Mogući tlocrti crkve (M. ČAUŠEVIĆ-BULLY, 2012, 420)

Slika 2 Rekonstrukcija crkve (LIPOVAC VRKLJAN, OŽANIĆ ROGULJIĆ, ŠILJEG, KONESTRA, ČAUŠEVIĆ-BULLY, BULLY, MARIĆ, ETTINGER STARČIĆ, 2015, 107)

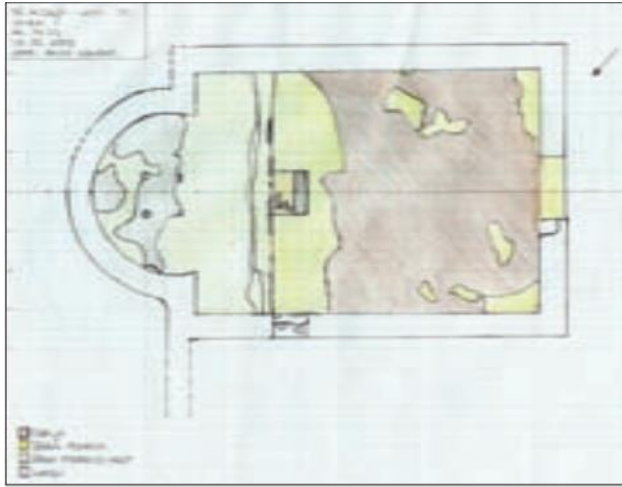

Slika 3 Fotografija zidova groblja (LIPOVAC VRKLJAN, OŽANIĆ ROGULJIĆ, ŠILJEG, KONESTRA, ČAUŠEVIĆ-BULLY, BULLY, MARIĆ, ETTINGER STARČIĆ, 2015, 106)

7.35. Sv. Andrija / Sićadrija

Otok	Ilovik
Naziv lokaliteta	Sv. Andrija (Sićadrija)
Literatura	STARAC, 2009, 432-434; STARAC, 2010, 466-467; BARAKA, 2012, 112-118; ČAUŠEVIĆ-BULLY, 2012, 133-142; SERVENTI, 2012, 401-412; ČAUŠEVIĆ-BULLY, BULLY, STARAC, 2016, 17-28; DLAČIĆ, 2016, 67.
Razdoblje istraživanja	Istraživanja je vodio R. Starac od 2009. do 2010. godine.
Datacija	5./6. Stoljeće.
Opis	Južno od naselja Ilovik na istoimenom otoku nalazi se crkva sv. Andrije. Toponim toga područja je Sićadrija. Crkva je jednobrodna s polukružnom apsidom. Začelje crkve ukopano je u liticu, a pročelje crkve gleda prema moru. Smjer crkve je sjeverozapad-jugoistok. Apsida ima potkovičasti oblik te se nalazi na uzvišenom dijelu, jednako kao i svetište. Ono je odvojeno od ostatka crkve za visinu jedne stube. R. Starac pretpostavlja i postojanje oltarne pregrade. Osnovu podnice u svetištu čini kamen živac, dok je ostatak broda izgrađen na nasutom terenu. Čitavo je tlo crkve bilo prekriveno mortom od morskog pjeska, šljunka, vapna te drobljenih komadića opeke. Pronađena je veća količina antičkih elementa ponovno iskorištenih prilikom gradnje crkve. Najzanimljiviji nalaz je kameni natpis koji spominje bogatu akvilejsku obitelj, čiji je član obnašao dužnost kvatuorvira. Taj ulomak je bio ugrađen u trijumfalni luk. Materijal za gradnju crkve je vrlo vjerojatno dopremljen sa susjednog otoka Sveti Petar, gdje se sigurno nalazila jedna rimska vila rustika. Crkva je imala drveni krov na dvije vode, a apsida je morala imati kameni krov, odnosno kalotu. Ona je na sjevernom zidu imala bočni prolaz koji vodi u prostoriju koja nije istražena u cijelosti. Na pročelju se nalazio trijem koji je sačuvan u niskom zidu, koji je naknadno dograđen. Ovdje su pronađene zidane grobnice. Z. Serventi govori o važnosti položaja crkve jer se ona nalazi na uzvišenom platou, otkuda se pruža dobar pogled na plovne puteve.

Slika 1 Tlocrt crkve (R. STARAC, 2009, 434)

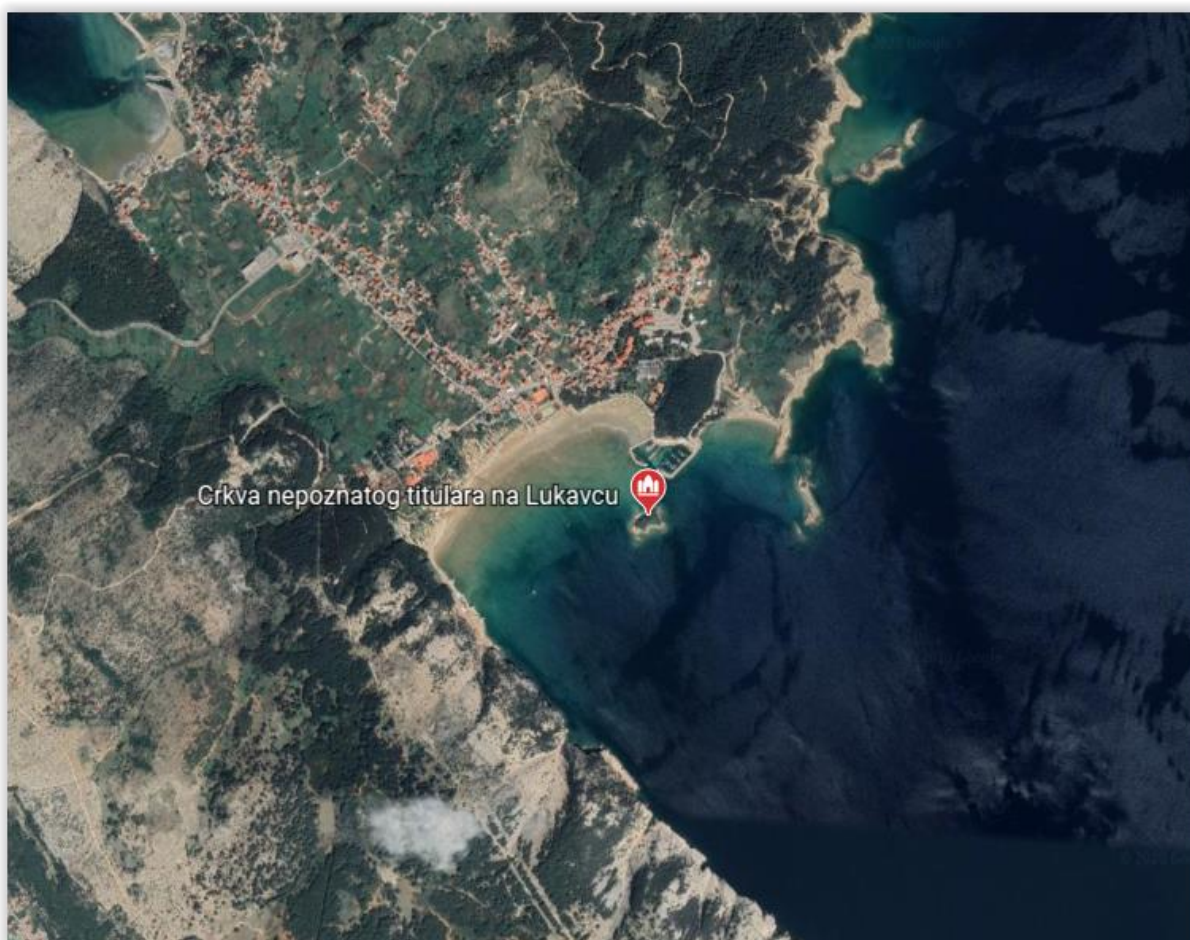

Slika 2 Fotografija ukopa na pročelju crkve
(foto: Vito Benvin)

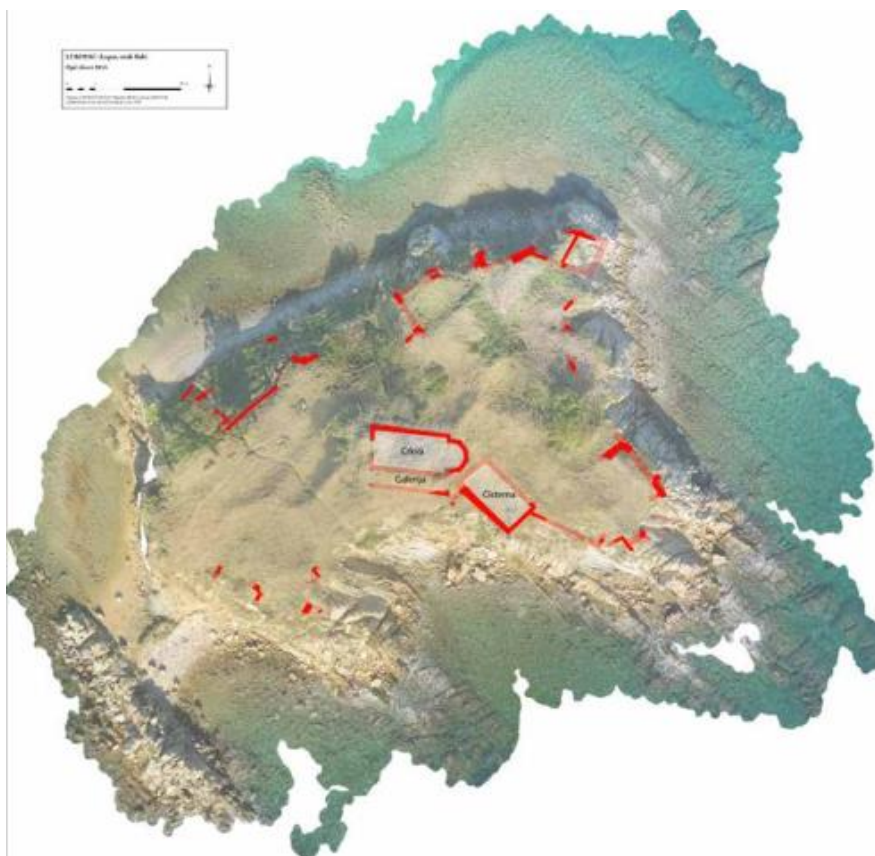

Slika 3. Fotografija crkve (foto: Vito Benvin)

7.36. Crkva nepoznatog titulara na otočiću Lukovac u uvali Crnika

Otok	Lukovac
Naziv lokaliteta	Crkva nepoznatog titulara na otočiću Lukovac u uvali Crnika
Literatura	DOMJAN, 2001, 251; ČAUŠEVIĆ-BULLY, BULLY, RIZNER, VALENT, 2014, 423-425; ČAUŠEVIĆ-BULLY, BULLY, STARAC, 2016, 17-28; ČAUŠEVIĆ-BULLY, BULLY, 2020, 284.
Razdoblje istraživanja	Crkva kratko iskopavana u sklopu rekognoscirana otočića Lukovca od 2013. do 2014. godine.
Datacija	6. stoljeće.
Opis	Otočić Lukovac nalazi se na sjeveroistočnoj strani otoka Raba, odnosno u uvali Crnika. Otočić je stjenovit te visok do 20 m nadmorske visine. U središtu otočića se nalazi jednobrodna crkvice s istaknutom apsidom na istoku. Ona je polukružna iznutra, a s vanjske strane teško je definirati oblik, jer se na sjeveru čini kako je apsida polukružna, dok se u južnom dijelu ona čini poligonalna. Apsida je na kraju vjerojatno završavala u polukalotu. Na vanjskom plaštu apside uočavaju se četiri lezene, dok perimetralni zidovi imaju po dvije lezene sa vanjske strane. Zidovi su građeni u tehnici <i>opus incertum</i> . Glavni ulaz se nalazi na pročelju. Pretostavka je da je crkva dio manje bizantske utvrde, te ju treba povezati s Justinijanovim limesom. Bizantska utvrda zauzimala je površinu čitavog otoka, te se njeni zidovi uočavaju duž obalu. Crkva je zauzimala centralnu poziciju tog kompleksa. Od ostalih objekata uočava se cisterna za vodu istočno od crkve. Utvrda se ne nalazi na izrazito istaknutom mjestu, stoga ne treba odbaciti pretpostavku da se možda radi i o ranobizantskom samostanu.

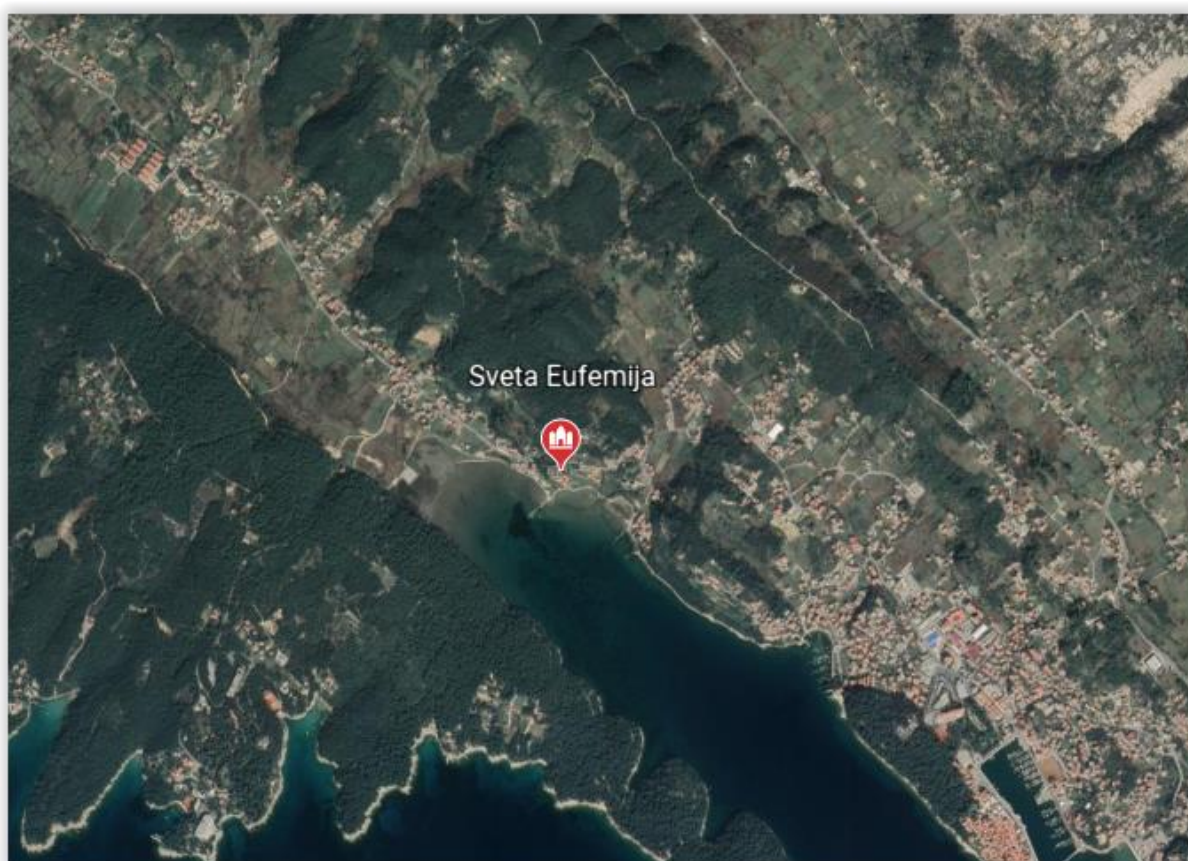

Slika 1. Tlocrtni prikaz ustanovljenih struktura na otočiću Lukavcu
(ČAUŠEVIĆ-BULLY, BULLY, RIZNER, VALENT, 2014, 424)

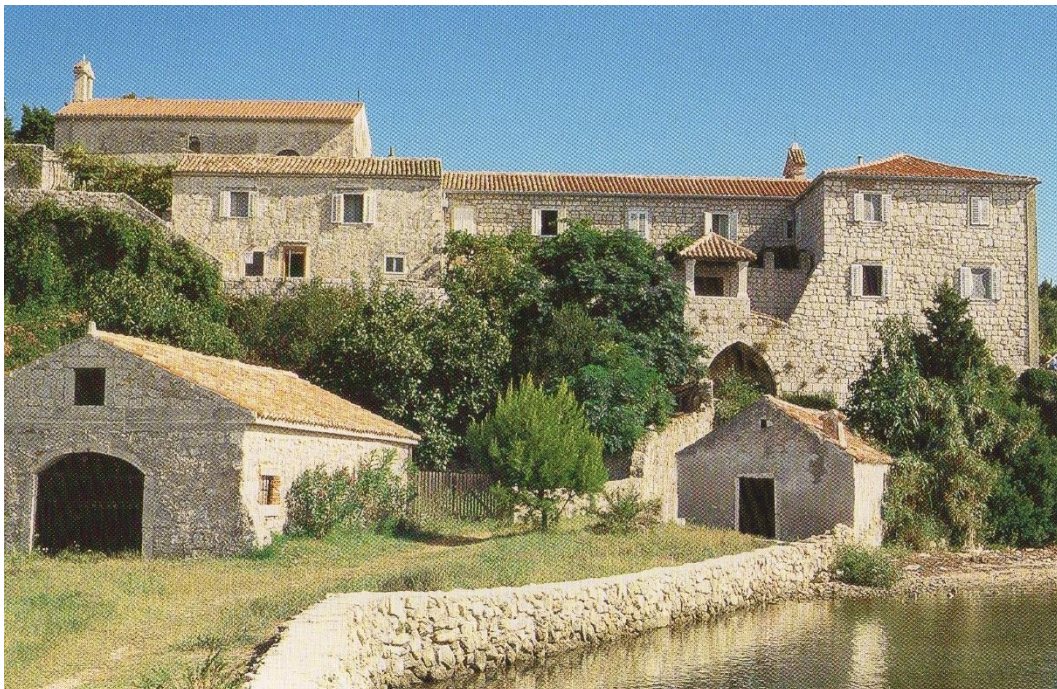

Slika 2. Apsida crkve
(ČAUŠEVIĆ-BULLY, BULLY, RIZNER, VALENT, 2014, 425)

7.37. Sv. Eufemija na Kamporskom polju

Otok	Rab
Naziv	Sv. Eufemija
lokaliteta	
Literatura	JARAK, 2005, 275- 286; DOMIJAN, 2007; MARASOVIĆ, 2009, 124-125.
Razdoblje istraživanja	Nije istraživana.
Datacija	?
Opis	Franjevački se samostan sv. Eufemije nalazi na Kamporskom polju zapadno od grada Raba. Samostan nosi ime kalcedonske mučenice iz 3. stoljeća. Samostan se prvi put spominje u 13. stoljeću, no M. Domijan pretpostavlja postojanje starije starokršćanske crkve. Ranija crkva zasada nije utvrđena. Pronađen je uzidanog fragmenta pluteja iz starokršćanskog perioda s središnjim motivom križa, odnosno prikazom <i>crux gemmata</i> . Prema tipu prikaza M. Jarak plutej datira u 6./7. stoljeće.

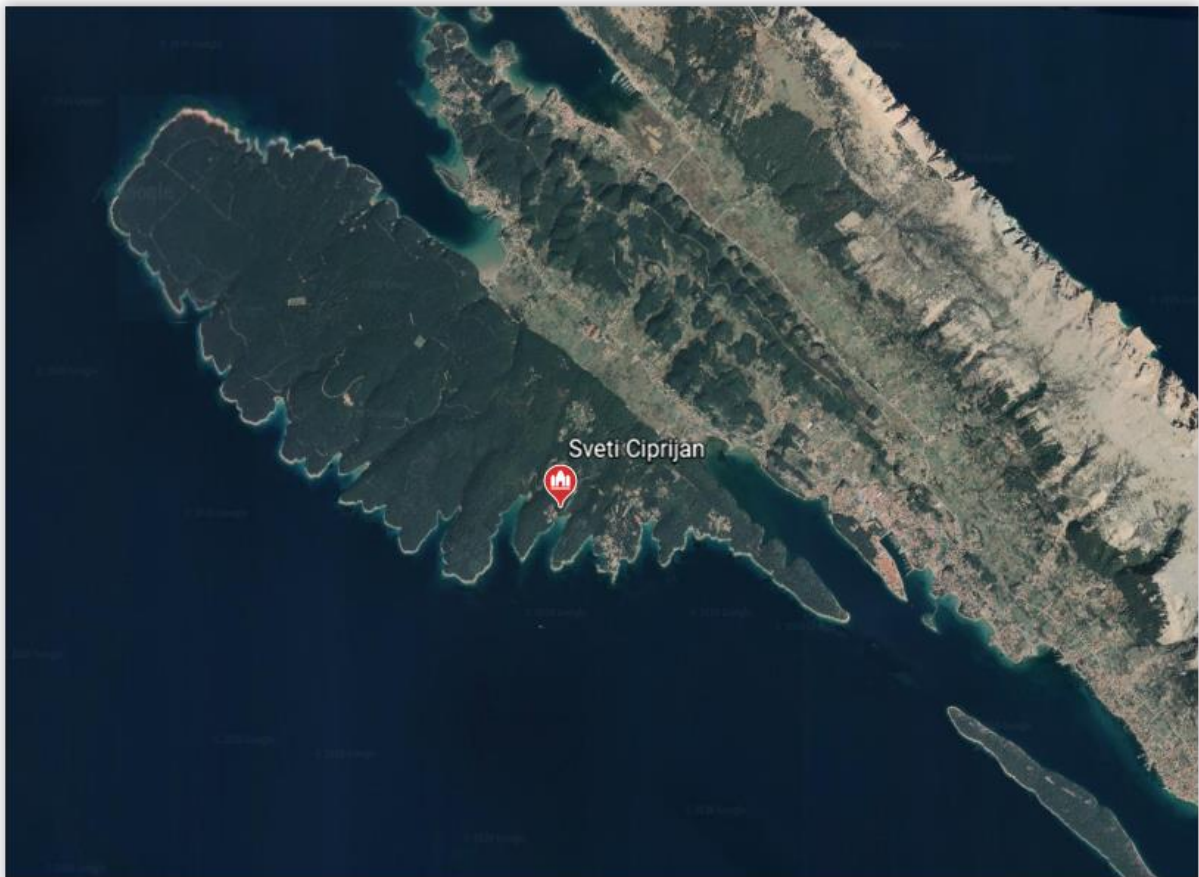

Slika 1. Samostan sv. Eufemije (M. DOMIJAN, 2007, 214)

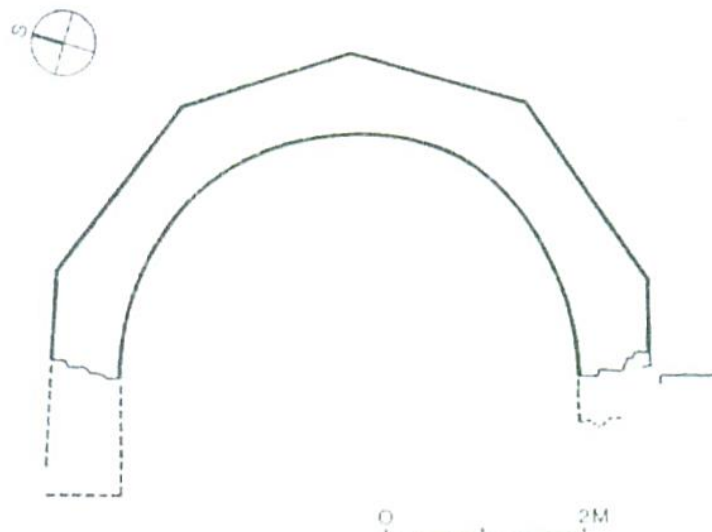

Slika 2. Ulomak pluteja uzidan u samostanskom klastru u Kaboru
(M. JARAK, 2005, 285)

7.38. Sv. Ciprijan

Otok	Rab
Naziv lokaliteta	Tzv. Sv. Ciprijan
Literatura	JURKOVIĆ, TENŠEK, 1990, 38-40; CHEVALIER, 1995, 48-49; LIPOVAC VRKLJAN, KONESTRA, RADIĆ ROSSI, 2016, 201-205.
Razdoblje istraživanja	Nije istraživana.
Datacija	6. st.
Opis	Crkva se nalazi na istočnom rubu šumovitog poluotoka Kalifronta, odnosno nad uvalom Grožika na blagom uzvišenju. To područje je poznato po toponimu Ciprijanovo, pa otuda možemo izvući toponim crkve. Prema kronici samostana Kampora ovdje bi se ipak radilo o crkvi sv. Marije. Od arhitekture crkve najbolje se uočava apsida ravenatskog tipa. Ona je s unutarnje strane polukružna dok je s vanjske strane poligonalna. Zidovi su građeni lomljencima i pločastih tesancima.

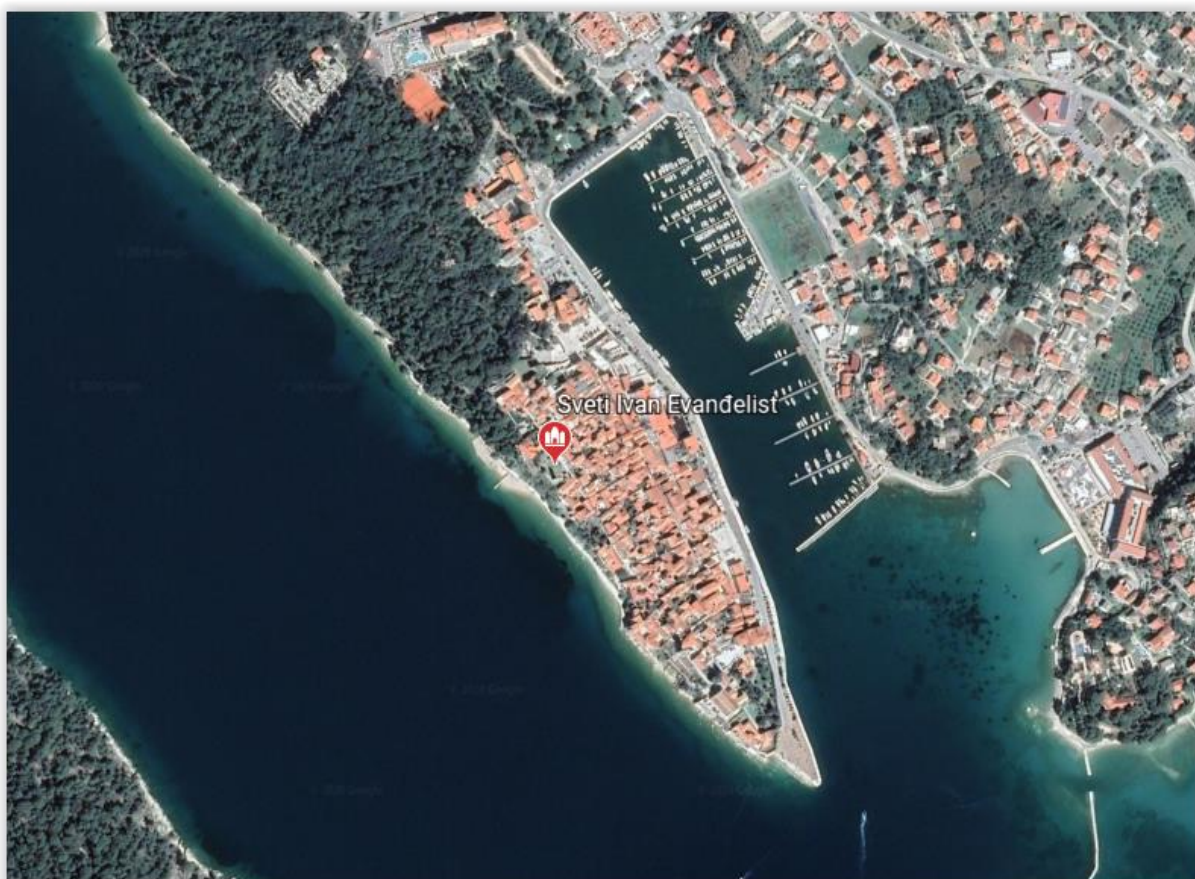

Slika 1. Tlocrt crkve (M. JURKOVIĆ, I. TEŠKEŠ, 1990, 40)

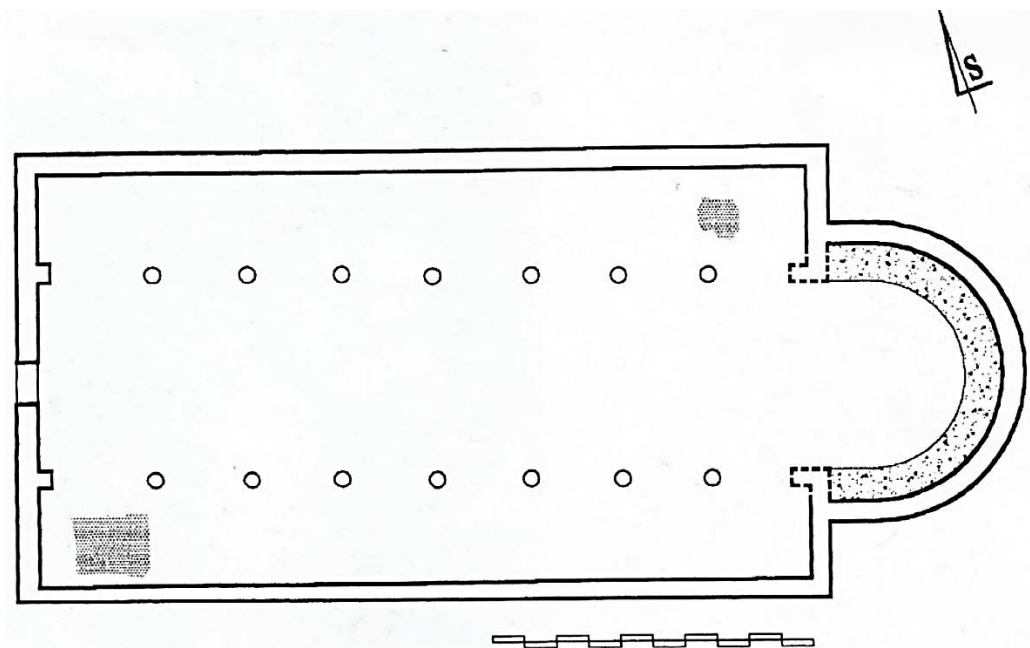

Slika 2. Fotografija crkve
(LIPOVAC VRKLJAN, KONESTRA, RADIĆ ROSSI, 2016, 203.)

7.39. Sv. Ivan Evandelistar

Otok	Rab
Naziv	Sv. Ivan Evanđelistar
lokaliteta	
Literatura	MOHOROVIČIĆ, 1957, 486-528; VEŽIĆ, 1987, 297-300; CHEVALIER, 1995, 50-52; DOMIJAN, 2001, 151-163; VEŽIĆ, 2005, 139-140; MARASOVIĆ, 2009, 129-132; BARAKA, 2012, 125-135; ČAUŠEVIĆ-BULLY, 2012, 133-142.
Razdoblje istraživanja	Istraživana je vodio D. Frey 1910. Godine. M. Prelog je ovdje iskopavao 50-ih godina. Zadnja istraživanja su proveli M. Domijan i P. Vežić.
Datacija	4./5. stoljeće.
Opis	Crkva se nalazi na sjeverozapadnom dijelu grada u blizini gradskih zidina, što je ujedno i najviša kota poluotoka. Od crkve je danas ostao samo zvonik i apsida s deambulatorijem. Oni su konzervirani zajedno sa sačuvanim temeljima ostatka crkve. Istraživanja su pokazala da je ovaj objekt izgrađen na nekoj značajnijoj javnoj građevini. Promatranjem zidova primjećuje se mnogo antičkog materijala. Crkva je bila trobrodna s apsidom na istoku. Ona je imala 7 parova stupova, a na istoku i zapadu je kolonada završavala s pilonima. Apsida je bila veća nego središnji brod crkve što ju čini iznimno zanimljivom. Osim toga u apsidi se nalazila supselia koja je bila odvojena od zida. Potvrda je starosti crkve, odnosno radi se o starokršćanskoj crkvi, nalaz mozaika u svetištu, uz apsidu, te u središnjoj i bočnim lađama. Od motiva prepoznaju se meandri i svastike. U razdoblju rane romanike se izgrađuje deambulatorij umjesto supselije te se gradi nova apsida s lezenama s vanjske strane. Tom prilikom apsida dobiva polukalotu za razliku od starokršćanske koja je vjerojatno bila s drvenim krovom. Od ostalog starokršćanskog materijala treba izdvojiti nalaz kamenog relikvijara u obliku škrinjice uzidanog u zvonik kao škropionica. Njega se može datirati u 5. st. Jedan od stupova deambulatorija je poligonalni te je vjerojatno spolija iz starokršćanskog perioda.

Slika 1. Tlocrt crkve (M. DOMIJAN, 2007, 155)

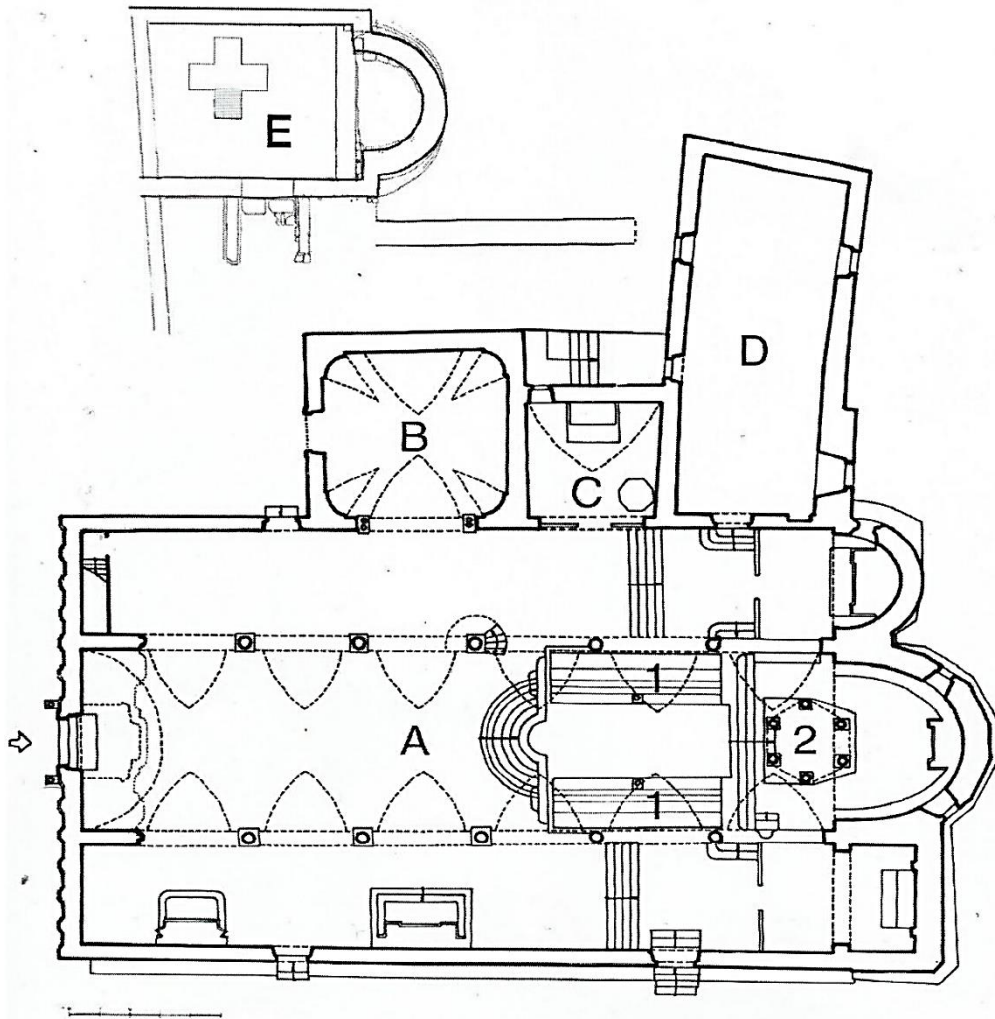
Slika 2. Fotografija crkve (M. DOMIJAN, 2007, 86)

7.40. Sv. Marija Velika

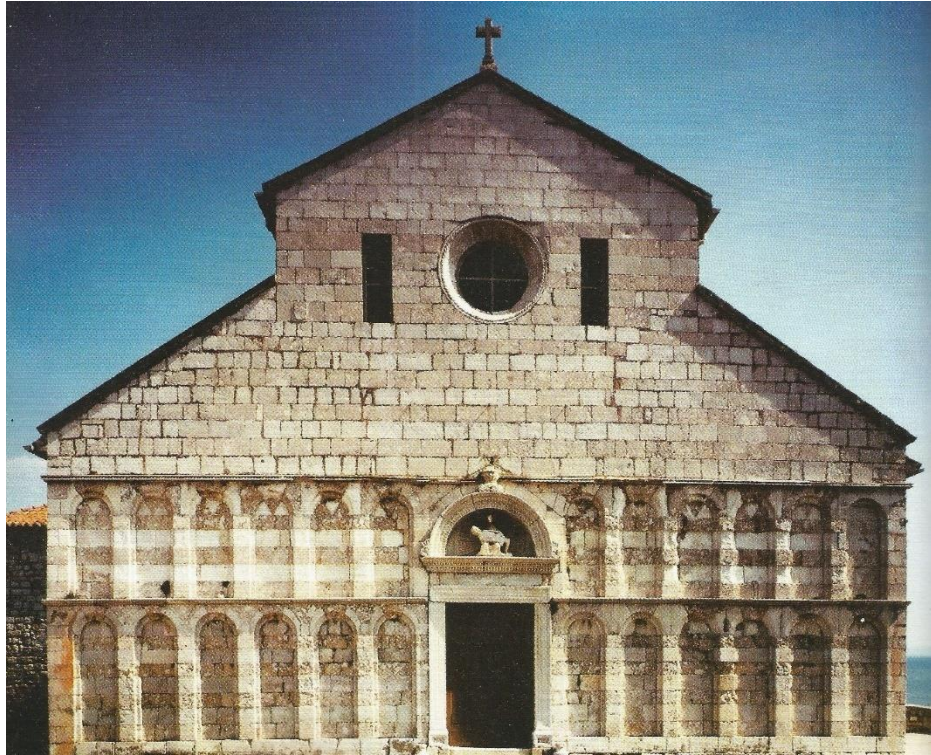

Otok	Rab
Naziv lokaliteta	Sv. Marija Velika
Literatura	VEŽIĆ, 1987, 297-300; CHEVALIER, 1995, 52-53; DOMIJAN, 2001, 89-106; VEŽIĆ, 2005, 139-140; DOMIJAN, 2005, 8-13; MARASOVIĆ, 2009, 138-143; BARAKA, 2012, 125-135; ČAUŠEVIĆ-BULLY, 2012, 133-142; ČAUŠEVIĆ-BULLY, BULLY, 2015b, 247-272.
Razdoblje istraživanja	Istraživanje je vodio M. Domijan krajem 20. stoljeća.
Datacija	5. stoljeće.
Opis	Katedrala se nalazi na jugoistočnom dijelu grada u blizini gradskih bedema. Ona je u razdoblju kasne antike najvjerojatnije bila trobrodna. Kolonada stupova koja je odvajala središnji od bočnih stupova je imala pet pari stupova. Središnji brod je jedini završavao s apsidom. Ona je bila s unutrašnje strane polukružna dok je vanjski plašt apsida bio poligonalan, odnosno sedmerostrani. Upravo u tome M. Domijan vidi utjecaj gornjeg Jadrana, odnosno Ravene te stoga datira crkvu u 5. stoljeće. Apsida je imala polukalotu dok je krovnište iznad ostatka crkve najvjerojatnije bilo drveno. Katedrala je izvorno bila nešto kraća, vjerojatno do polustupova koji su uzdignuti na dubokim antama koji se oslanjaju na unutrašnju stranu zapadnog zida katedrale, odnosno pročelja. Možda je upravo ta širina anti, širina jednog od četiri krila atrija koji je postojao i spominje se upravo prije samog kraja 12. stoljeća. Od starokršćanskih elemenata u katedrali se nalaze mozaici u svetištu te uz bočni ulaz u katedralu, uz južni zid. Mozaici nemaju ikonografskih, zoomorfnih ili antropomorfnih elemenata, već je riječ o raznim ukrasima. Razina pronalaska mozaika odgovara razini na kojoj je pronađena krstionica. Sjeverno od katedrale pronađena je krstionica. Arheološka iskopavanja su pokazala da je u vrijeme antike ovdje bila gradska cisterna. Originalna krstionica je vjerojatno bila kvadratna s mogućim eksedrama. U središtu je bio krsni zdenac križnog tlocrta. Na dva su kraka krsnog zdenca vidljivi ostaci stepeništa koje se pružalo do dna krsnog zdenca. Krsni je zdenac bio ožbukani s vodonepropusnom žbukom. M. Domijan datira krstionicu u 5.

stoljeće. U razdoblju ranog srednjeg vijeka dolazi do pregradnje u pravokutnu kapelu s apsidom na istoku. Krstionica je bila preko hodnika i južnih vrata spojena s katedralom. Kapela je nosila ime *San Giovanni de Fonte*, odnosno sv. Ivan Krstionički. Treba spomenuti da je drugi par kapitela u katedrali vjerojatno starokršćanskih karakteristika. Šest stupova, baze i kapitela ciborija možemo datirati u 6. stoljeće.

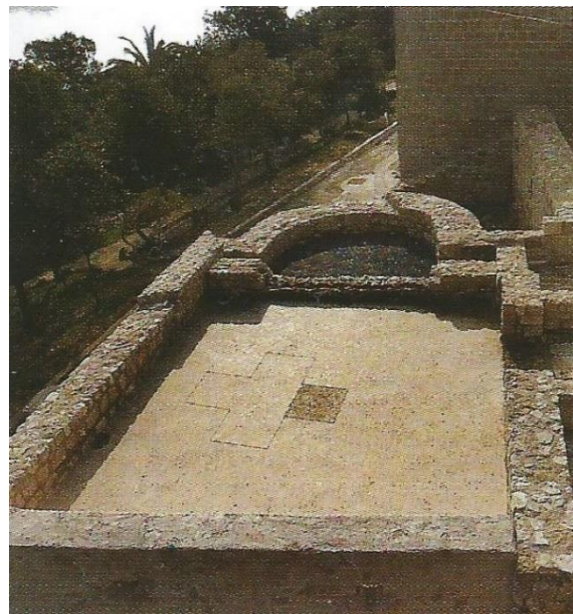
Slika 1. Tlocrt katedrale (M. DOMIJAN, 2007, 89)

Slika 2. Fotografija pročelja katedrale (M. DOMIJAN, 2007, 88)

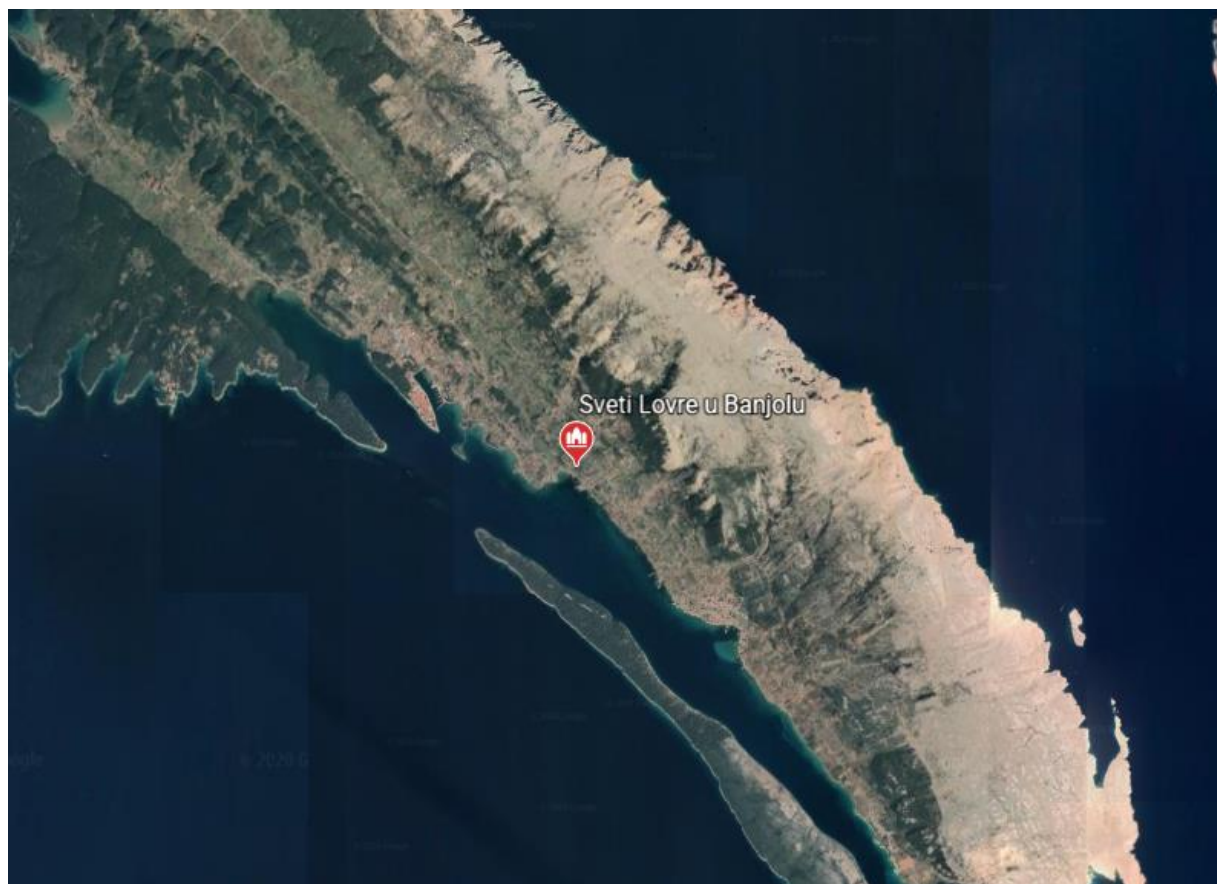

Slika 3 Fotografija apside
(M. DOMIJAN, 2007, 48)

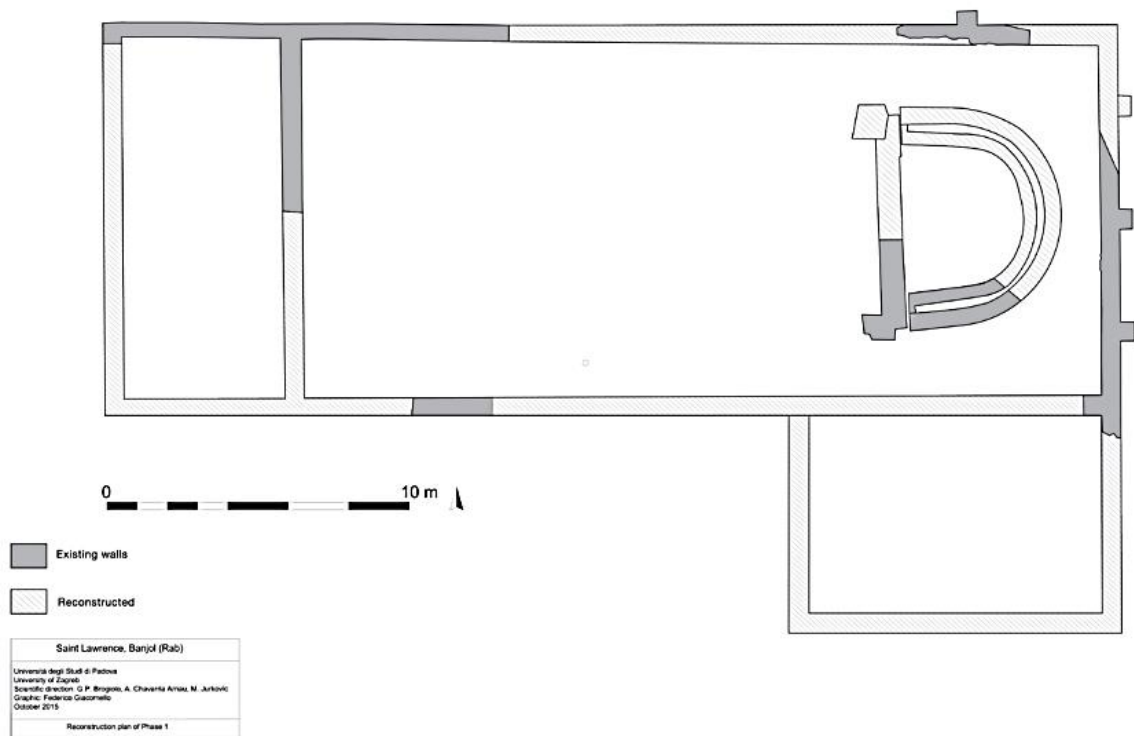

Slika 4 Fotografija krstionice
(M. DOMIJAN, 2007, 48)

7.41. Sv. Lovre u Banjolu

Otok	Rab
Naziv lokaliteta	Sv. Lovre u Banjolu
Literatura	LIPOVAC VRKLJAN, KONESTRA, 2015, 128-132; ČAUŠEVIĆ-BULLY, BULLY, STARAC, 2016, 17-28; BROGIOLO, CHAVARRIA ARNAU, GIACOMELLO, JURKOVIĆ, BILOGRIVIĆ, 2017, 666-673.
Razdoblje istraživanja	Istraživanje je vođeno od 2015. do 2016. godine. Istraživanja još uvijek traju.
Datacija	5. stoljeće.
Opis	<p>Crkva se nalazi 3,5 km južno od grada Raba na velikom poljoprivrednom području. Toponim crkve sv. Lovre može se izvući na starom austrijskom katastru. Sjeverni i istočni zid crkve su sačuvani na 1,5 m visine.</p> <p>Istraživanja su pokazala postojanja dvije faze crkve. U prvoj je fazi crkva bila dvoranska i pravokutnog tlocrta. Na pročelju se nalazi narteks. Zid začelja se nastavlja prema jugu što se može protumačiti da je crkveni kompleks morao imati minimalno jednu aneks prostoriju. Zidovi crkve su ojačani pilastrima s vanjske strane. Struktura zidova je od lokalnog kamena u kombinaciji s kvalitetnom žbukom. Prezbiteriji je sastavljen od samostojeće subselije koja je zatvorena polukružnim zidom nepoznate visine. Na krajevima subselije su baze za stupove koji su nosili trijumfalni luk. Pronađen je kapitel koji se može datirati u 6. st. Podnica ove crkve je izrađena u tehnici <i>opus signinum</i>. U jednom trenutku dolazi do rušenje prve crkve te se gradi manja crkva na području prezbitera. Teško je odrediti razdoblje gradnje zbog loše očuvanosti. U trećoj se fazi rekonstruiraju i ponovno upotrebljavaju sjeverni i južni zid u tehnici suhozida, odnosno u izgradnji terase. Nalazi u ukopima koje možemo datirati u 7. stoljeće potvrđuju postojanje groblja oko starije faze crkve.</p>

Slika 1. Tlocrt starkeršćanske faze
(BROGIOLO, CHAVARRIA ARNAU, GIACOMELLO, JURKOVIĆ, BILOGRIVIĆ, 2017, 669)

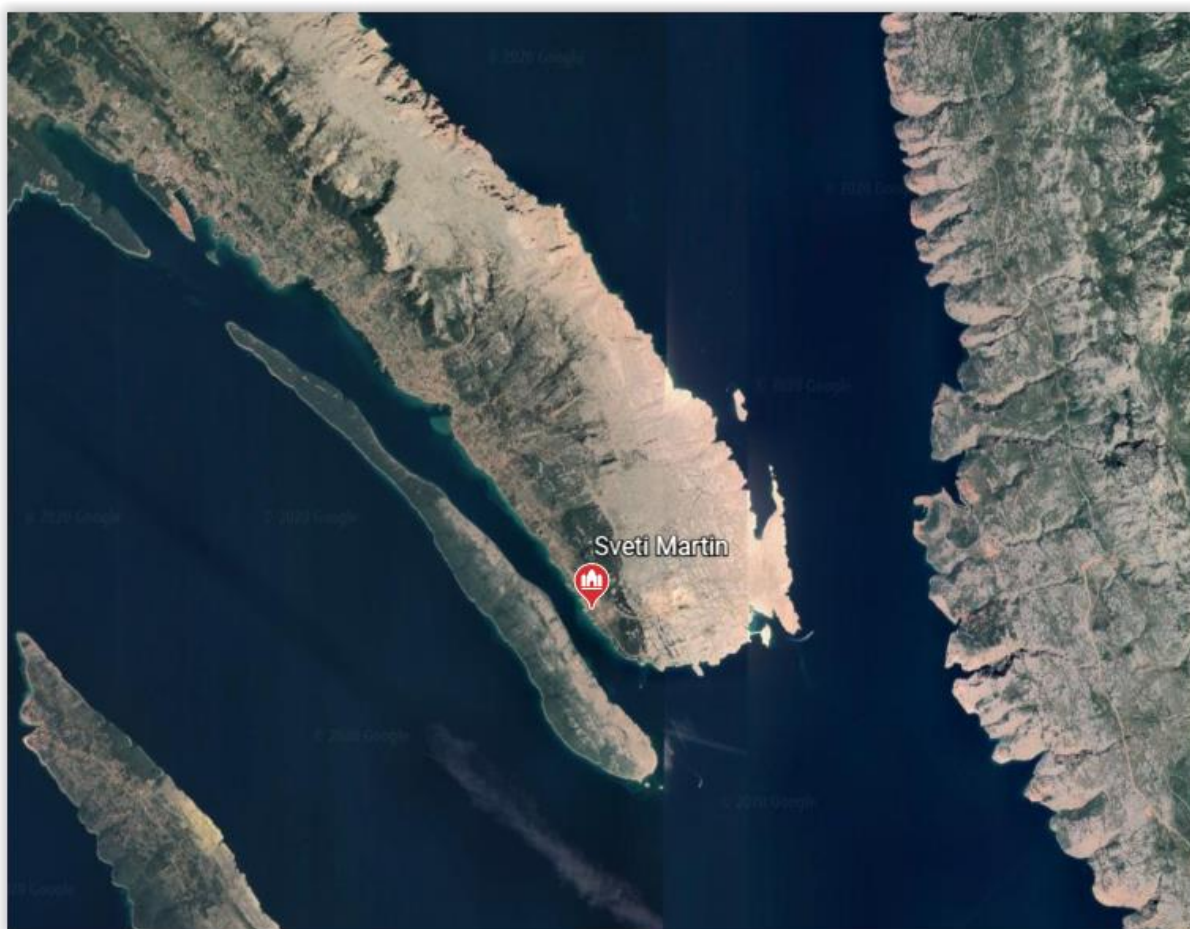

Slika 2. Fotografija *subselliuma* (BROGIOLO, CHAVARRIA ARNAU, GIACOMELLO, JURKOVIĆ, BILOGRIVIĆ, 2017, 670)

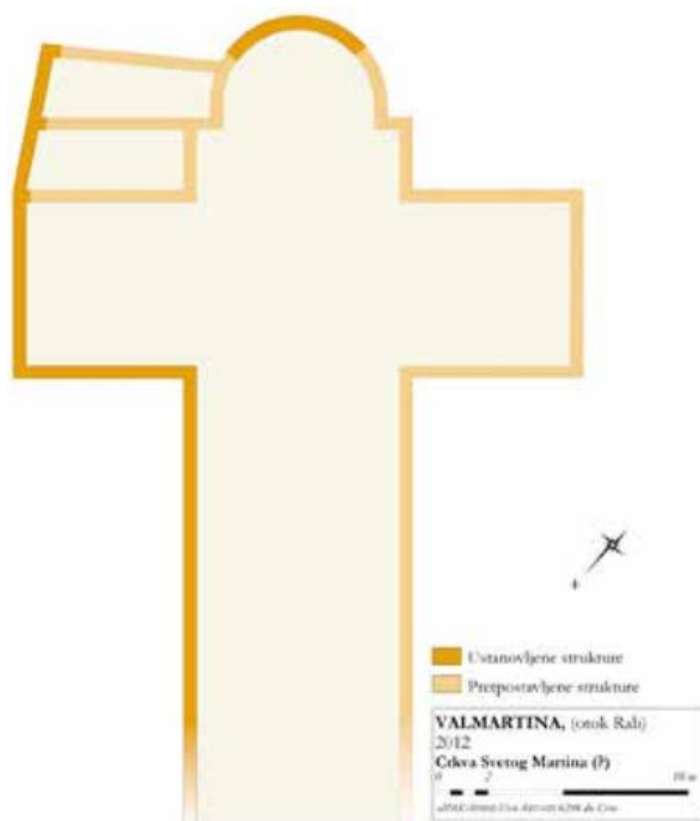

Slika 3. Fotografija istočnog zida
(BROGIOLO, CHAVARRIA ARNAU, GIACOMELLO, JURKOVIĆ, BILOGRIVIĆ, 2017, 668)

7.42. Sv. Martin na Rabu/ Valmartin

Otok	Rab
Naziv	Sv. Martin na Rabu/ Valmartin
lokaliteta	
Literatura	ČAUŠEVIĆ-BULLY, BULLY, RIZNER, 2012, 529-530; RIZNER, 2012, 39-42; LIPOVAC VRKLJAN, KONESTRA, 2015, 128-132; ČAUŠEVIĆ-BULLY, BULLY, STARAC, 2016, 17-28; ČAUŠEVIĆ-BULLY, BULLY, 2015b, 247-272;
Razdoblje istraživanja	Nije istraživana.
Datacija	5. stoljeće. ?
Opis	Crkva se nalazi 6,5 km jugoistočno od Raba na putu iz naselja Barbata prema Mišnjaku. Ona se nalazi na pjeskovitoj terasi na 10 m n. v. odakle dominira pogled na Barbatski kanal. Toponim toga područja je Valmartin, te se stoga izvlači titular crkve. U obližnjoj uvali Pudarica imamo nalaze antičke i kasnoantičke nekropole. Sv. Martin je jednobrodna crkva s tlocrtom u obliku latinskog križa. Ona ima apsidu koja je s unutarnje strane polukružna, dok je s vanjske strane teško odrediti. Transept je izrazito veliki te se istočno od njega nalaze dva bočna aneksa naknadno prizidana. Navedene prostorije odvaja zid koji se veže u nastavku ramena crkve. Zidovi su građeni u tehnici <i>opus incertum</i> , a na dijelovima se uočavaju ostaci izgrađeni u tehnici <i>opus spicatum</i> . Ostaci objekta su u veoma lošem stanju, osobito južni zid crkve.

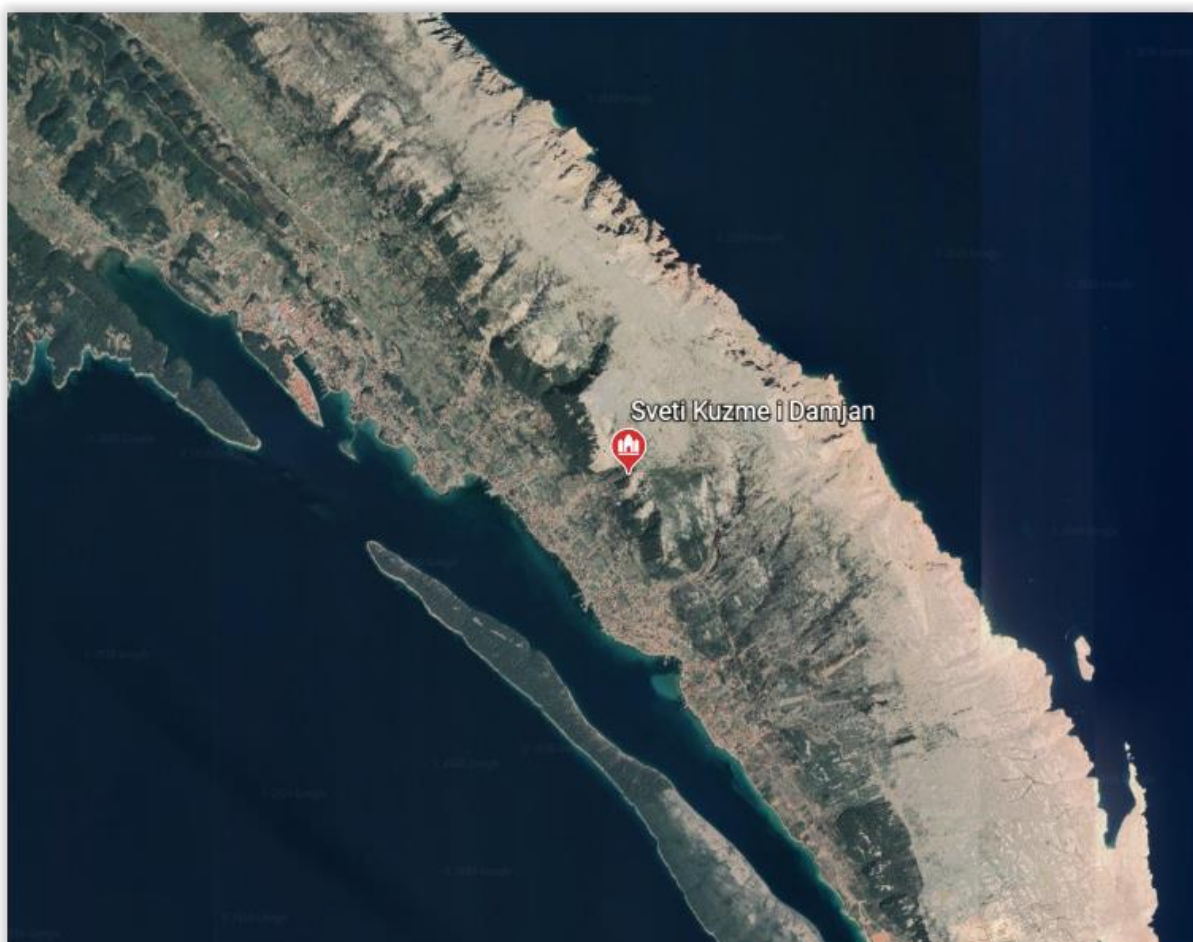

Slika 1. Tlocrt crkve (M. ČAUŠEVIĆ-BULLY, S. BULLY, M. RITNER, 2012, 529)

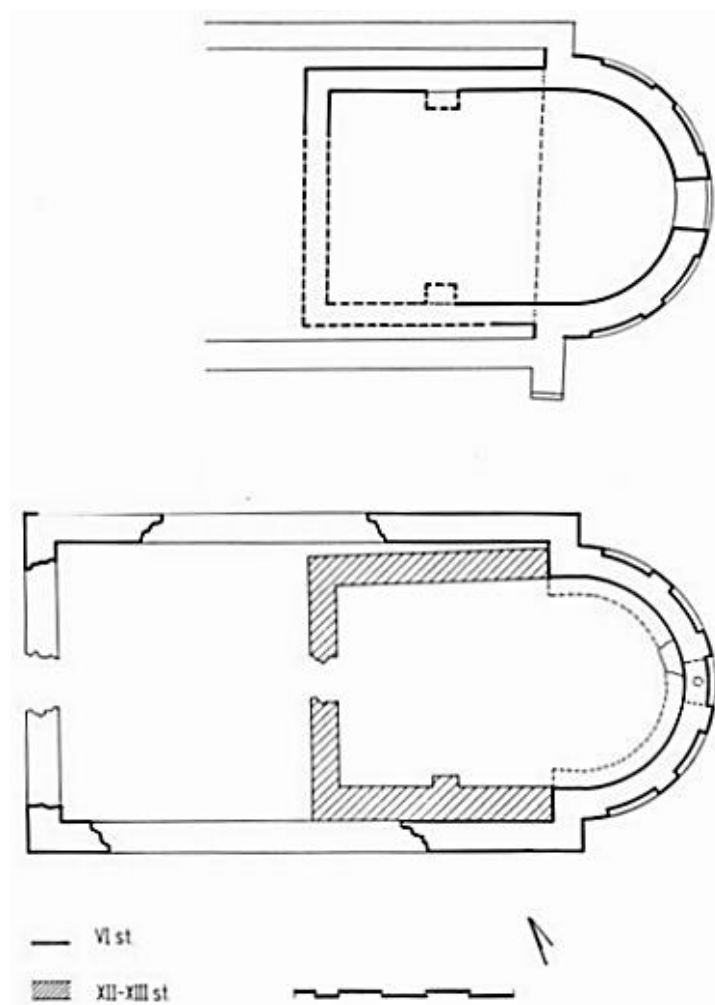
Slika 2. Fotografija struktura
(M. ČAUŠEVIĆ-BULLY, S. BULLY, M. RITNER, 2012, 530)

7.43. Sv. Kuzme i Damjan

Otok	Rab
Naziv lokaliteta	Sv. Kuzme i Damjan
Literatura	BRUSIĆ, 1989, 111-119; DOMIJAN, 1992, 325-344; CHEVALIER, 1995, 53-54; DOMIJAN, 2001, 236-243; SKELAC, 2008, 405-406, JURKOVIĆ, TURKOVIĆ, 2009, 15-36; BARAKA, 2012, 145-149.
Razdoblje istraživanja	Manja istraživanja je vodio 2008. godine Skeleca, te 2009. godine Jurkovića i Turkovića.
Datacija	6. stoljeće.
Opis	<p>Crkva se nalazi u sklopu utvrde koja je udaljena 5 km od grada Raba, odnosno na uzvišenju iznad Barbata. Utvrda je jedna od niza utvrđenja koje se veže uz Justinijanovu rekokvistu. Prema veličini spada u utvrde srednje veličine koja je služila u početku kao postaja u kojoj je boravila bizantska vojna posada, a kasnije je služila i kao refugij za obližnje lokalno stanovništvo. Utvrda je imala oblik trokuta u kojoj je centralnu poziciju zauzimala crkva sv. Kuzme i Damjana. Crkva ima smjer sjeveroistok-jugozapad, odnosno pročelje crkve je okrenuto prema glavnom ulazu u utvrdu. Crkvu na zapadu ograđuje neka nedefinirana građevina dok je s druge strane uspon stijene. Prilikom gradnje crkve umjetno je izravnata površina u središtu utvrde. Na crkvi prepoznajemo najmanje dvije faze gradnje, a možda je bilo riječi i o trećoj. Prvu fazu koja se veže za ovu crkvu možemo datirati u 6. stoljeće. kada je izgrađena utvrda. Crkva je bila mala jednobrodna s istaknutom polukružnom apsidom na istoku, odnosno jugoistoku. Treba spomenuti dvije bočne kontrafore koje produžuju rame apside. Njihova funkcija je očito statička te podupiru trijumfalni luk i apsidu. Od pročelja ove crkve je vidljiv samo sjeverozapadni kut. Dijelovi sjevernog i južnog zida su porušeni. Najbolje je očuvana polukružna apside na čijem se vanjskom plaštu uočavaju četiri lezene koje završavaju polukružnim lukovima izgrađeni od sedre. Ti lukovi zatvaraju pet niša od kojih je središnja na tjemenu apside bila s biforom koja se kasnije zazidava. Apsida je imala kalotu, dok je ostatak crkve vjerojatno imalo drveno krovništvo. U apsidu se uočava klupa za kler. U drugoj fazi dolazi do obnove crkve u nešto manjem obliku. Nova crkva</p>

ima upola manji oblik, odnosno posjeduje oblik kvadrata. Sjeverni i južni zid izgrađeni su u nastavku apside tako da nova crkva gubi ramena. Zapadni zid je urušen, ali se uočava prag. Po sredini južnog i sjevernog zida se grade pilastri koji su služili za pridržavanje križnog svoda. Prema M. Jurkoviću možda je riječ o trećoj fazi izgradnje crkve. Zidovi crkve su većinom izgrađeni od priklesanog kamena domaće provenijencije. Na jugoistočnom djelu apside oslanja se jedan zid koji ima smjer sjever-jug i na njemu su uočljive dvije niše. Zid je vjerojatno iz druge faze izgradnje crkve koju možemo datirati u 12./13. stoljeće.

Slika 1. Tlocrt crkve sv. Kuzme i Damjana
(M. JURKOVIĆ, T. TURKOVIĆ, 2009, 34)

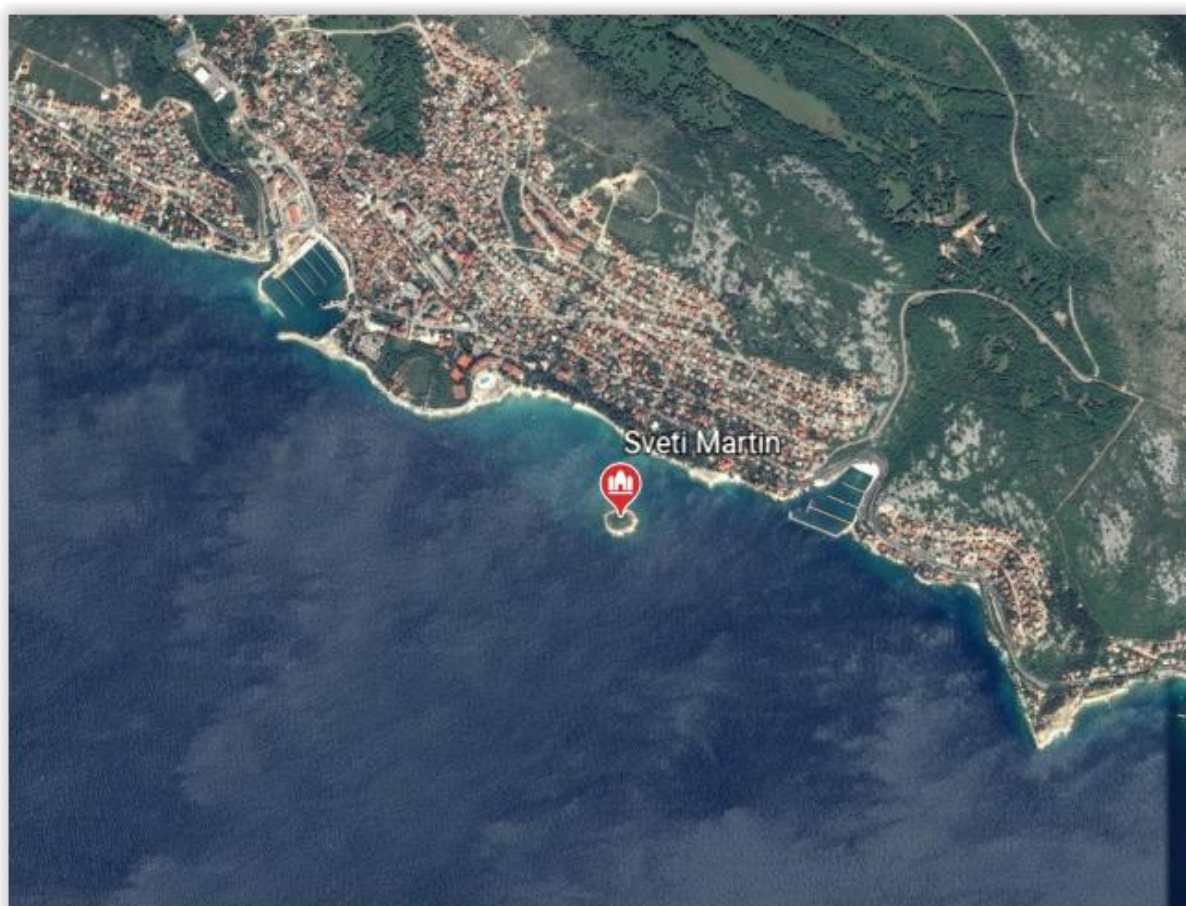
Slika 2. Pogled na apsidu (M. DOMIJAN, 2001, 240)

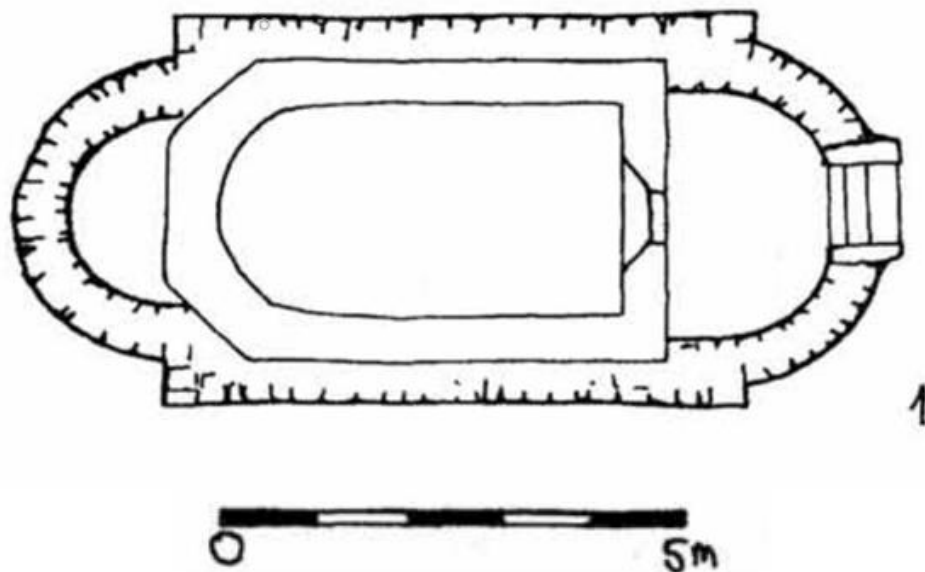
Slika 3. fotografija crkve

(izvor: https://www.tripadvisor.com/LocationPhotoDirectLink-g303831-d6570977-i146486090-The_Early_Byzantine_Fortification_of_Sv_Kuzma_and_Sv_Damjan-Rab_Island_K.html)

7.44. Sv. Marin

Otok	Sv. Marin
Naziv lokaliteta	Sv. Marin
Literatura	STARAC, 2000, 58; STARAC, 2006, 311-312.
Razdoblje istraživanja	Istraživanja je vodio R. Starac 2006, godine.
Datacija	6.-9. stoljeće.
Opis	<p>Crkva se nalazi na istoimenom otočiću San Marino nasuprot Novog Vinodolskog. Na susjednoj obali nalazi se bizanska utvrda Lopar koja je nadzirala navedeni plovni put. Danas je vidljiva obnovljena novovjekovna crkvice sv. Marina. Građevina je jednobrodna pravokutnog tlocrta s poligonalnom apsidom na istoku. Crkva je građena od nepravilno lomljenog vapnenca, te se datira u 17. stoljeće. Crkva je u više navrata obnavljana. Zadnja faza crkve je obnovljena tako da novi zid leži na unutarnjem licu do metra očuvanog zida starijeg objekta. U ovom slučaju starija crkva je nešto veća, kvadratnog oblika s polukružnom apsidom. Kopanjem na predjelu između poligonalne i polukružne apside otkrila se pozicija pravokutne baze, te očuvani dijelovi bijelo ožbukane podnice svetišta. Osim toga na tom području razabiru se tragovi freskoslikarstva. S vanjske strane plašta razabiru se tragovi triju plitkih pravokutnih lezena koje su morale u gornjem dijelu završavati lučno. Osim ovog navedenog prepoznaje se zid okomit na bočni južni zid. Ovdje se vjerojatno radi o većem sakralnom objektu. Na pročelju se nalazi predvorje polukružnog oblika. Na sredini se nalaze vratašca s tri stube. Starac smatra da se možda radi o nekoj graditeljskoj fazi koja je imala suprotnu orijentaciju od današnje apside. Treba još spomenuti da je crkva možda izgrađena iznad nekog antičkog objekta jer je pronađena velika količina keramike iz tog razdoblja. Ovdje je pronađen i kameni natpis koji se može datirati između 337. i 350. godine.</p>

Slika 1 Tlocrt crkve (R. STARAC, 2000, 89)

Slika 2 Fotografija prilikom iskopavanja
(R. STARAC, 2006, 312)

Slika 3 Fotografija lokaliteta
(izvor: http://www.tz-novi-vinodolski.hr/hr/sakralni_objekti/31/8)

8. Literatura

- BADURINA, A., 1982. – Bizanska utvrda na otočiću Palacol, Arheološka istraživanja na otocima Cresu i Lošinju, *Izdanje Hrvatskog arheološkog društva*, 7, Zagreb, 171-177.
- BADURINA, A., 1992. – Bizanski plovni put po vanjsko rubu sjevernih jadranskih otoka, *Radovi Istituta za povijest umjetnosti Sveučilišta u Zagrebu*, 16, Zagreb, 7-9.
- BARAKA, J., 2012. – *Civitates, castra e siti isolani dell'arcipelago dalmata: topografia cristiana e realtà insediative*, Disertacija, Pontificio Istituto di Archeologia Cristiana, Roma-Città del Vaticano 2012.
- BARAKA PERICA, J., 2013. – Chiese battesimali rurali dell'arcipelago Dalmata, *Rivista di archeologia cristiana*, 89, Citta del Vaticano, 119-169.
- BEKIĆ, L., VIŠNJIĆ, J., 2007. – Redni broj: 148, *Hrvatski arheološki godišnjak*, 4, Zagreb, 329-330.
- BENVIN, A., 1984. – Dva fragmenta rimskog simbola vjere iz Osora, *Otočki ljetopis Cres-Lošinj*, 5, Mali Lošinj, 64-88.
- BLEČIĆ, M., SUŠANJ, T., 2005. – Redni broj: 137, *Hrvatski arheološki godišnjak*, 2, Zagreb, 270-272.
- BOLONIĆ, M., ŽIC ROKOV, I., 2002. – *Otok Krk kroz vjekove*, Zagreb.
- BONICELLI, G., 1869. – *Storia dell' isola dei Lossini*, Trst.
- BOZANIĆ, A., 2016. – *Grad Krk, upravno, crkveno, kulturno i gospodarsko središte otoka Krka*, Krk.
- BRADANOVIĆ, M., CIKOVIĆ, D., 2013. – The church of St Lawrence outside the town walls of Krk, *Hortus Artium Medievalium*, 19 (1), Zagreb- Motovun, 183- 196.
- BRATOŽ, R., 2009. – *Cristianesimo in Istria, una sintesi e alcune riflessioni*, in *Il cristianesimo in Istria tra tarda antichità e alto medioevo. Novità e riflessioni*, Atti della giornata tematica dei Seminari di Archeologia Cristiana (Roma, 8. marzo 2007), a cura di E. Marin e D. Mazzoleni, Città del Vaticano, 9-46.
- BROGIOLO, G., P., CHAVARRIA ARNAU, A., GIACOMELLO, F., JURKOVIĆ, M., BILOGRIVIĆ, G., 2017. – The late antique church of Saint Lawrence, Banjol (island of Rab, Croatia) – results of the first two archaeological campaigns (2015-2016), *Hortus Artium Medievalium*, 23/2, Zagreb-Motovun, 666-673.

- BRUSIĆ, Z., 1988. – Kasnoantička utvrđenja na otocima Rabu i Krku, *Arheološka istraživanja na otocima Krku, Rabu, Pagu i Hrvatskom primorju, Izdanje Hrvatskog arheološkog društva*, 13, Zagreb, 111-119.
- BRUSIĆ, Z., 1993. – Starokršćanski sakralni objekti uz plovidbenu rutu istočnom obalom Jadrana, *Diadora*, 15, 223-236.
- BULLY, S., ČAUŠEVIĆ-BULLY, M., 2011. – Redni broj: 232, *Hrvatski arheološki godišnjak*, 8, Zagreb, 500-503.
- BULLY, S., ČAUŠEVIĆ-BULLY, M., 2012. – Saint- Pierre d'Ilovik, Une statione maritime majeure du nord de l'adriatique, de l'antiquite au moyen-age, *Histria Antiqua*, 21, Pula, 413-426.
- BULLY, S., JURKOVIĆ, M., ČAUŠEVIĆ-BULLY, M., MARIĆ, I., 2015. – Benediktinska opatija Sv. Petra u Osoru- arheološka istraživanja 2006.-2013., *Izdanje Hrvatskog arheološkog društva*, 30, Zagreb, 103-127.
- CELLA, A., 1913. – San Lorenzo al mare, *Pagine istriane*, 11, Koper, 104-110.
- CHEVALIER, P., 1995. – *Ecclesiae Dalmatiae I-II, L'architecture paleochretienne de la province romaine de Dalmatie (IV-VII s.)*, Rome- Split.
- ĆUS-RUKONIĆ, J., 1993. – Zaštitna arheološka istraživanja na tresi TK mreže u Donjem i Gornjem Selu na otoku Susku, *Obavijesti Hrvatskog arheološkog društva*, 3, Zagreb, 81-82.
- ĆUS-RUKONIĆ, J., 1998. – The early christian topography of the archipelago of Cres and Lošinj, *Vjesnik za arheologiju i historiju dalmatinsku*, 87-89, *Radovi XIII. Međunarodnog kongresa za starokršćansku arheologiju III.*, Citta del Vaticano-Split, 209-232.
- ĆUS-RUKONIĆ, J., 2001. – Arheološka karta otoka Suska, *Histria Antiqua*, 7, Pula, 242-252.
- ĆUS-RUKONIĆ, J., 2013. – Ipotesi sull'ubicazione dei monasteri paleocristiani e altomedioevali nell'insenatura di Cherso, *Hortus Artium Medievalium*, 19, Zagreb-Motovun, 197-203.
- ĆUS-RUKONIĆ, J., 2014. – *Najnovija arheološka nalazišta u gradu Cresu*, Cres.
- ČAUŠEVIĆ, M., 2003. – Sainte Marie du cimetière d'Osor: etat de la question et resultats des dernieres fouilles, *Hortus Artium Medievalium*, 9, Zagreb-Motovun, 205-212.
- ČAUŠEVIĆ, M., 2005. – Redni broj: 136, *Hrvatski arheološki godišnjak*, 2, Zagreb, 268-270.

- ČAUŠEVIĆ, M., 2006. – Les cites antiques des îles du Kvarner dans l'antiquité tardive: *Curicum, Fulfinum et Apsorus, Hortus Artium Medievalium*, 12, Zagreb-Motovun, 19-41.
- ČAUŠEVIĆ-BULLY, M., 2012. – L'architecture paleochrétienne dans le Kvarner: état des connaissances et nouvelles découvertes, *Hortus Artium Medievalium*, 18/1, Zagreb-Motovun, 133-142.
- ČAUŠEVIĆ-BULLY, M., 2015. – Municipium Flavium Fulfinum, Diakronska studija gradske strukture s posebnim osvrtom na forumski prostor, *Prilozi*, 32, Zagreb, 111-145.
- ČAUŠEVIĆ-BULLY, M., BULLY, S., 2011. – Redni broj: 229, *Hrvatski arheološki godišnjak*, 8, Zagreb, 491-494.
- ČAUŠEVIĆ-BULLY, M., BULLY, S., 2013a. – Redni broj: 213, *Hrvatski arheološki godišnjak*, 10, Zagreb, 427-430.
- ČAUŠEVIĆ-BULLY, M., BULLY, S., 2013b. – Redni broj: 208, *Hrvatski arheološki godišnjak*, 10, Zagreb, 415-418.
- ČAUŠEVIĆ-BULLY, M., BULLY, S., 2014. – Redni broj: 222, *Hrvatski arheološki godišnjak*, 11, Zagreb, 439-441.
- ČAUŠEVIĆ-BULLY, M., BULLY, S., 2015a. – Redovništvo na Kvarnerskim otocima od 5. do 11. stoljeća: Nova arheološka istraživanja lokaliteta Sveti Petar kod Ilovika i Martinšćica na Punata Križi, *Izdanje Hrvatskog arheološkog društva*, 30, Zagreb, 77-102.
- ČAUŠEVIĆ-BULLY, M., BULLY, S., 2015b. – Organisation et architecture des sites ecclesiaux paleochrétiens de l'archipel du Kvarner (Croatie)-nouvelles pistes, *AdriAtlas et l'histoire de l'espace adriatique du VIe s. a.C. au VIIIe s. p.C., Actes du colloque international de Rome (4-6 novembre 2013)*, Bordeaux, 247-272.
- ČAUŠEVIĆ-BULLY, M., BULLY, S., 2016. – Arcipelag du Kvarner, *Chronique des activités archéologiques de l'École française de Rome*, Rome, 1-27.
- ČAUŠEVIĆ-BULLY, M., BULLY, S., 2020. – Najnovija istraživanja ranokršćanskih „crkvenih sklopova“ Kvarnera: Na razmeđu arhitekture i teritorija, *zbornik 1. Skupa hrvatske ranokršćanske arheologije*, Zagreb, 271-290.
- ČAUŠEVIĆ-BULLY, M., BULLY, S., CROCHAT, J., CHEVALIER, P., VALENT, I., RICHARD, H., GAUTHIER, E., BICHET, V., 2016. – Les sites ecclésiastiques et monastiques de

l'archipel du Kvarner (Croatie) Campagne 2016, *Chronique des activités archéologiques del'École française de Rome*, Rome, 1-32.

ČAUŠEVIĆ-BULLY, M., BULLY, S., RIZNER, M., VALENT, I., 2014. – Redni broj: 215, *Hrvatski arheološki godišnjak*, 11, Zagreb, 423-425.

ČAUŠEVIĆ-BULLY, M., BULLY, S., STARAC, R., 2016. – Actualite de la recherche archeologique sur les sites religieux de l'Antiquite tardive dans le Kvarner, *Bulletin*, 25, Pariz, 17-28.

ČAUŠEVIĆ-BULLY, M., BULLY, S., ZUCCHI, S., 2012. – Redni broj: 261, *Hrvatski arheološki godišnjak*, 9, Zagreb, 530-532.

ČAUŠEVIĆ-BULLY, M., MARIĆ, I., BULLY, S., JURKOVIĆ, M., 2017. – Le monastere Sain-Pierre d'Osor (ile de Cres): dixieme et onzieme campagne d'etudes archeologiques, *Hortus Artium Medievalium*, 23 (2), Zagreb-Motovun, 797-808.

DEANOVIĆ, A., 2005. – *Mali vječni grad Osor*, Osor.

DLAČIĆ, M., 2016. – *Crkve i kapele cresko-lošinjskog arhipelaga*, *Grad Mali Lošinj*, Mali Lošinj.

DLAKA, I., 2011. – Sakralna baština, *Punta Križa*, Mali Lošinj, 45-49.

DOMIJAN, M., 2007. – *Rab: grad umjetnosti*, Barbat-Zagreb.

FABER, A., 1986/1987. – Osvrt na neka utvrđenja otoka Krka od vremena prehistorije do antike i srednjeg vijeka, *Prilozi*, 3-4, Zagreb, 113-140.

FLAMINIO, R., 2011. – Su un particolare tipo di colonna decorativa di eta paleocristiana, *Marmoribus Vestita*, Citta del Vaticano, 573-597.

FUČIĆ, B., 1948. – Izvještaj o putu po otocima Cresu i Lošinju, *Ljetopis Jugoslavenske akademije znanosti i umjetnosti*, 55, Zagreb, 31-76.

FUČIĆ, B., 1961. – Sveti Petar u Solinama, *Bulletino zavoda za likovne umjetnosti Jugoslavenske akademije znanosti i umjetnosti*, 3, Zagreb, 115-121.

FUČIĆ, B., 1985. – *Stara katedrala Sv. Marije u Osoru*, Zagreb.

FUČIĆ, B., 1995. – *Apsyrtides*, Mali Lošinj.

GLOGOVIĆ, D., 1988. – Nalazi iz okolice Baške na otoku Krku, Arheološka istraživanja na otocima Krku, Rabu, Pagu i Hrvatskom primorju, *Izdanje Hrvatskog arheološkog društva*, 13, Zagreb, 97-102.

IMAMOVIĆ, E., 1975. – Antička naselja na otočnoj skupini Cres- Lošinj, *Otočki ljetopis Cres- Lošinj*, 2, Mali Lošinj, 212-229.

IMAMOVIĆ, E., 1979. – *Povijesno arheološki vodič po Osoru*, Sarajevo.

JACKSON, T., 1887. – *Dalmatia, the Quarnero and Istria*, Oxford.

JAKŠIĆ, N., NOVAK, N., 2009. – Il battistero paleocristiano a Bascanuova (Baška) sull'isola di Veglia, *Hortus Artium Medievalium*, 15 (2), Zagreb- Motovun, 403-410.

JANEŠ, A., PLEŠTINA, I., 2015. – Utvrda Lopar u Novom Vinodolskom- antička i srednjovjekovna utvrda: istraživanja 2011. i 2012. Godine, *Izdanje Hrvatskog arheološkog društva*, 30, Zagreb, 67-75.

JURKOVIĆ, M., TENŠEK, I., ZELIĆ, D., 1990. – Novootkrivena rankršćanska crkva na otoku Krku, *Obavijesti Hrvatskog arheološkog društva*, 22/2, Zagreb, 47-49.

JURKOVIĆ, M., TENŠEK, I., 1990. – Novootkrivena rankršćanska crkva na otoku Rabu, *Obavijesti Hrvatskog arheološkog društva*, 22/1, Zagreb, 38-40.

LIPOVAC VRKLJAN, G., KONESTRA, A., RADIĆ ROSSI, I., 2016. – Rezultati aktivnosti projekta „Arheološka topografija otoka Rabu“ u 2015. g.: terenski pregledi, obrada arheološke građe, popularizacija znanosti, *Annales Instituti Archaeologici*, XII, Zagreb, 201-205.

LIPOVAC VRKLJAN, G., OŽANIĆ ROGULJIĆ, I., ŠILJEG, B., KONESTRA, A., ČAUŠEVIĆ-BULLY, M., BULLY, S., MARIĆ, I., ETTINGER STARČIĆ, Z., 2015. – *Kvarner Sjeverna Liburnija, Aquileia, Salona, Apollonia, Putevima Jadrana od 2. st. pr. Kr. do početka srednjeg vijeka*, Zagreb, 90-121.

LIPOVAC VRKLJAN, G., STARAC, R., 2007. – Soline- uvala Sv. Petra (otok Krk), *Annales Instituti Archaeologici*, III, Zagreb, 97-98.

LULIĆ, S., 2005. – Opus columnarum katedrale sv. Marije u Krku, *Starohrvatska prosvjeta*, III/32, Zagreb, 113-128.

MAKARUN, M., 2019. – Izvještaj arheološkog istraživanja zapadnog dijela crkve sv Lovre u arealu vile Schinigoj u gradu Krku (izvještaj), Krk.

- MAKARUN, M., 2013. – Redni broj: 202, *Hrvatski arheološki godišnjak*, 10, Zagreb, 404-405.
- MARASOVIĆ, T., 2009. – *Dalmatia praeromanica II*, Split-Zagreb.
- MARDEŠIĆ, J., 2008. – Stanje poznavanja episkopalnog centra u Saloni s osvrtom na nova istraživanja, *Salonitansko-splitska crkva u prvom tisućljeću kršćanske povijesti*, Split, 317-329.
- MARIN, E., 1994. – Civitas splendida Salona, *Salona Christiana*, Split, 9-104.
- MOHOROVIČIĆ, A., 1954. – Prilog analizi razvoja historijske arhitekture na otocima Lošinju i Cresu, *Ljetopis Jugoslavenske akademije znanosti i umjetnosti*, 59, Zagreb, 211-226.
- MOHOROVIČIĆ, A., 1957. – Problem tipološke klasifikacije objekata srednjovjekovne arhitekture na području Istre i Kvarnera, *Ljetopis Jugoslavenske akademije znanosti i umjetnosti*, 62, Zagreb, 486-536.
- MOHOROVIČIĆ, A., 1971. – Novootkriveni nalazi antičkih terma, oratorija i starkršćanske bazilike u gradu Krku, *Radovi Jugoslavenske akademije znanosti i umjetnosti*, 360, Zagreb, 19-33.
- MOHOROVIČIĆ, A., 1989. – Prilog poznavanju antičkog urbanog sloja grada Krka, Arheološka istraživanja na otocima Krku, Rabu, Pagu i Hrvatskom primorju, *Izdanje Hrvatskog arheološkog društva*, 13, Zagreb, 17-21.
- NOVAK, N., 2011. – *Omišalj, Tragovima kršćanskog identiteta*, Zagreb- Omišalj.
- NOVAK, N., BROŽIĆ, A., 1991. – Starokršćanski kompleks na Mirinama u uvali Sapan kraj Omišlja na otoku Krku, *Starohrvatska prosvjeta III*, 21, Split, 29-54.
- UGLEŠIĆ, A., 2002. – *Ranokršćanska arhitektura na području današnje Zadarske nadbiskupije*, Zadar.
- PANTLIK, B., 2005. – Redni broj:135, *Hrvatski arheološki godišnjak*, 2, Zagreb, 266-268.
- SERVENTI, Z., 2012. – Važnost otoka Ilovika i Sv. Petra za plovidbenu rutu duž istočne obale Jadrana u svijetu novijih istraživanja, *Histria Antiqua*, 21, Pula, 401-412.
- SOLIS, I., 2014. – *Churches and Chapels of the Cres and Lošinj Archipelago Part I*, Cres.
- STARAC, R., 1996. – Sulla scoperta di un'altra chiesa paleocristiana nell'isola di Krk (Veglia), *Hortus Artium Medievalium*, 2, Zagreb - Motovun, 137-141.

- STARAC, R., 2004. – Two examples of rural ecclesiastical architectural continuity on the island of Krk, *Hortus Artium Medievalium*, 10, Zagreb - Motovun, 217-222.
- STARAC, R., 2004. – Early christian church in „Cickini“ forest near Sršići on the island of Krk, *Hortus Artium Medievalium*, 10, Zagreb - Motovun, 231-236.
- STARAC, R., 2005. – Redni broj: 129, *Hrvatski arheološki godišnjak*, 2, Zagreb, 255-256.
- STARAC, R., 2005. – Redni broj: 139, *Hrvatski arheološki godišnjak*, 2, Zagreb, 274-276.
- STARAC, R., 2006. – Redni broj: 167, *Hrvatski arheološki godišnjak*, 3, Zagreb, 312-313.
- STARAC, R., 2007. – Redni broj: 162, *Hrvatski arheološki godišnjak*, 4, Zagreb, 363-364.
- STARAC, R., 2008. – Redni broj: 179, *Hrvatski arheološki godišnjak*, 5, Zagreb, 406-408.
- STARAC, R., 2009. – Redni broj: 205, *Hrvatski arheološki godišnjak*, 6, Zagreb, 423-426.
- STARAC, R., 2009. – Redni broj: 209, *Hrvatski arheološki godišnjak*, 6, Zagreb, 432-434.
- STARAC, R., 2010. – Redni broj: 217, *Hrvatski arheološki godišnjak*, 7, Zagreb, 466-467.
- STARAC, R., 2011. – Arheološka baština Punta Križe, *Punta Križa*, Mali Lošinj, 29-31.
- SARAC, R., 2012. – Redni broj: 243, *Hrvatski arheološki godišnjak*, 9, Zagreb, 489-490.
- STARAC, R., 2013. – Redni broj: 195, *Hrvatski arheološki godišnjak*, 10, Zagreb, 392-394.
- STARAC, R., 2019. – *Opatija i crkva Svete Lucije i Jurandvoru*, Baška.
- ŠILJEG, B., 2008. – Arheološko istraživanje lokaliteta Mala luka i Baška na Krku 2007, *Annales Instituti Archaeologici*, IV, Zagreb, 84-87.
- ŠLOSAR, I., ŠLOSAR, M., 2017. – Naše puntarske crijevke, *Puntarski fuoj*, 17, Rijeka, 20-23.
- ŠONJE, A., 1990. – *Starokršćanska bazilika kod Omišlja na otoku Krku*, Krk.
- TOMAZ, L., G., 2001. – *Cherso isola delle chiese*, Roma.
- TOMIČIĆ, Ž., 1986/1987. – Novija ranosrednjovjekovna istraživanja odijela za arheologiju, *Prilozi*, 3-4, Zagreb, 141-173.
- TOMIČIĆ, Ž., 1987. – Mala Krasa na otoku Krku, Sv. Juraj, *Arheološki pregled*, 28, Ljubljana, 170-171.
- TOMIČIĆ, Ž., 1988/1989. – Arheološka svjedočanstva o ranobizantskom vojnom graditeljstvu na sjevernojadranskim otocima, *Prilozi*, 5-6, Zagreb, 29-53.

- TOMIČIĆ, Ž., 1995. – Utvrde justinijanove epohe- prinos proučavanju pejzažne arheologije u Hrvatskoj, *Histria Antiqua*, 1, Pula, 97-100.
- VEŽIĆ, P., 1987. – Prilog poznavanju tipoloških osobina starokršćanskih bazilika u Dalmaciji, *Rapski zbornik*, Zagreb, 297-300.
- VEŽIĆ, P., 2005. – *Zadar na pragu kršćanstva*, Zadar.
- ZANINOVIĆ, M., 1993. – Ranokršćanske crkve kao postaje plovnoga puta duž istočnog Jadrana, *Vjesnik za arheologiju i historiju dalmatinsku*, 86, Split, 125-146.
- ZGRABLIĆ, M., 2012. – Naselja, crkve i biskupi u Istri između kasne antike i ranog srednjeg vijeka: primjer Pulske biskupije, *Tabula*, 10, Pula, 129-145.
- ZGRABLIĆ, M., BULIĆ, D., 2017. – Povijesno-topografski aspekti kristijanizacije agera kolonije Pole u kasnoj antici i ranom srednjem vijeku (4. – 6. stoljeće), *Radovi – Zavoda za hrvatsku povijest*, 49, Zagreb, 35-77.
- ZUCCI, S., 2009. – Tko su bili ti „Garci“?, *Puntarski fuoj*, 9, Rijeka, 22-24.
- ŽIC-ROKOV, I., 1971. – Kompleks katedrale Sv. Kvirina u Krku, *Radovi Jugoslavenske akademije znanosti i umjetnosti*, 360, Zagreb, 131-157.
- ŽIC-ROKOV, I., 1972. – Crkve posvećene Majci Božjoj od VI-XI. stoljeća na području Krčke biskupije, *Bogoslovna smotra*, 41(4), Zagreb, 447-462.

9. Sažetak

Starokršćansko sakralno graditeljstvo na kvarnerskom otočju možemo podijeliti u četiri cjeline.

Prvoj skupini pripadaju urbana naselja i crkve koje se potom mogu podijeliti na starokršćanske katedrale i ostale urbane crkve. *Apsorus*, *Curictum*, *Arba* i *Fulfinum* antički su gradovi u kojima se javljaju ovakvi objekti. Među najbitnijim su starokršćanske biskupije, no javljaju se i druge urbane crkve poput Mirina, sveti Petar u Osoru, sveti Lovre u Krku, sveti Ivan Evanđelista.

Drugu skupinu čine ruralna naselja i crkve. Ruralna naselja su jednako tako važna za razvoj starokršćanskih crkvi. Karakteristični za ovu skupinu su raznovrsni arhitektonski oblici s različitim funkcijama.

U treću se skupinu ubrajaju kastrumi i crkve. Ova skupina objedinjuje sakralne objekte striktnoga oblika unutar kasno antičkih obrambenih struktura, koji su bili namijenjeni za potrebe vojnika unutar kastruma.

Četvrtu skupinu čine svi potencijalni starokršćanski objekti na kojima je potrebno izvesti nova istraživanja radi sigurne potvrde njihove starokršćanske faze.

Ključne riječi: apsida, bazilika, crkva, dvojna bazilika, kamena plastika, kastrum, katedrala, krstionica, Kvarner, narteks, kasna antika, samostan, starokršćanstvo, utvrde.

EARLY CHRISTIAN SACRAL ARCHITECTURE ON THE KVARNER ARCHIPELAGO

Abstract

Early Christian Sacral Architecture on the Kvarner Archipelago can be categorized into four groups.

The first group consists of urban settlements and churches, which can be further divided into Early Christian cathedrals and other urban churches. *Apsorus*, *Curictum*, *Arba* and *Fulfinum* are ancient cities with such facilities. Among the most important are the Early Christian dioceses, however there are other urban churches as well, such as St. Mirin, St. Peter in Osor, St. Lawrence in Krk and the church of St. John the Evangelist.

The second group comprises rural settlements and churches. Rural settlements are equally important for the development of Early Christian churches. Peculiar for this group are various architectural forms with diverse functions.

The third group includes castrums and churches. It unites sacral buildings of strict form within the late ancient defensive structures, which were intended for the needs of the soldiers within the castrum.

The fourth group covers all potentially Early Christian buildings on which further research needs to be conducted to confirm whether they are indeed pertaining to the Early Christian phase.

Key words: apse, basilica, church, double basilica, stone sculpture, castrum, cathedral, baptistery, Kvarner, narthex, late antiquity, monastery, Early Christianity, fortresses.